

Mezinárodní politika

ROČNÍK XXXIII

4/2009

CENA 49 Kč

Východní partnerství: Světlo na konci tunelu východní politiky Evropské unie?

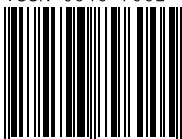
Význam jižního Kavkazu pro
energetickou politiku EU

O Východním partnerství
s místopředsedou vlády
Alexandrem Vondrou

Německo a evropská
východní politika

Odvrácená tvář Evropské
politiky sousedství

ISSN 0543-7962

9 770543 796005

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

Světozor • 1

Tažení Evropské unie na Východ | -zz- • 3

VÝCHODNÍ PARTNERSTVÍMichal Thim | Východní partnerství:
Světlo na konci tunelu východní politiky Evropské unie? • 4Ondřej Horký, Petr Kratochvíl | Znovuzrození evropského kolonialismu?
Odvracená tvář Evropské politiky sousedství • 6Kai-Olaf Lang | Víc než jenom Rusko.
Německo a evropská východní politika • 9Lukáš Tichý | Význam jižního Kavkazu pro energetickou politiku EU
a rusko-gruzínský konflikt • 12

Pavel Máša | Evropská samozřejmost sebestředné Ukrajiny • 15

Filip Tesař | Kolik vydojit ze dvou krav? • 18

Jurij Drakochrust | Teplý vítr ze Západu? • 21

Petra Kuchyňková | Role Východního partnerství
v energetické politice Evropské unie • 24Alexandr Vondra | „Východní partnerství nikoho nikam
,nevytlačuje‘ a ani nikam ‚neproniká‘“ • 28**DVA POHLEDY**Kateřina Šafaříková, Zdeněk Müller | Předsednictví
České republiky v Evropské radě • 31**VZTAHY A PROBLÉMY**

František Mrázek | Složitý vztah Francie k Severoatlantické alianci • 32

ZEMĚMI SVĚTAMiroslav Šepták | Oranžová zůstává na politické mapě Rakouska.
Zemské volby v Korutanech a Salcbursku • 35

Michal Mravinač | Severní Irsko: Jako za starých zlých časů? • 38

VOLNÁ TRIBUNATaťána Jančárková | Jak (ne)rozvmrazit konflikt:
Náhorní Karabach po rusko-gruzínské krizi • 41**POSLEDNÍ STRANA****Foto na titulní straně****Pohled na mešitu Bibi Heybat v Baku a na Kaspické moře.**

Shamil Zhumatov, Globe Media/Reuters

Tiráž

Ročník XXXIII • Vydává: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. • **Šéfredaktor:** Robert Schuster • **Úvodníky, komentáře:** Zdeněk Zbořil • **Odpovědná redaktorka:** Milena Strejčková • **Sekretářka redakce:** Irena Krejčová • **Grafický návrh:** Jakub Tafari • **Distribuce:** Dagmar Červinková • **Redakční rada:** Veronika Bilková (předsedkyně), Vojtěch Belling, Miloš Calda, Martin Ehl, Jiří Fárek, Václav Hubinger, Kai-Olaf Lang, Kristína Larischová, Pavel Máša, Jaroslav Olša jr., Miloš Pojar, Pavel Pšeja, Michael Romancov, Jiří Schneider, Jiří Štěpanovský, Filip Tesař, Tomáš Veselý, Zdeněk Zbořil • **Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.**

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1 • **telefon** 251 108 107 • **fax** 251 108 222 • **e-mailová adresa** umvedo@iir.cz • **Objednávky a předplatné přijímá** administrace redakce. Vychází měsíčně. **Cena výtisku** 49 Kč. **Předplatné na rok činí** 490 Kč, ve Slovenské republice 29,28 €. **Registrováno** MK ČR E 5210.

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábová 1302, 263 01 Dobříš. **Rozšiřuje** redakce a další distributoři v drobném prodeji. **Ve Slovenské republice rozšiřuje** L.K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34 • **telefon** +421 244 453 711 • **fax** +421 244 373 311 • **e-mailová adresa** Herslova@lkpermanent.sk • **www.predplatne.cz**. **Informace o MP a ediční činnosti ÚMV** na www.iir.cz • Podávání tlačkoviny povolené SsRP Banská Bystrica č.j. Opč-3215/B-96 zo dňa 12. 9. 1996. **ISSN** 0543-7962 • **INDEX** 46911

Březen 2009**Světozor**

- Summit EU v Bruselu konstatoval, že protekcionismus v Evropě neexistuje. Vyhlásil nutnost větší regulace nad finančními trhy a institucemi. Evropská banka, Evropská banka pro obnovu a rozvoj a Evropská investiční banka slíbily 24,5 mld. eur pro země střední a východní Evropy.
- Volby v Korutanech vyhrál se 46 procenty hlasů Svaz pro budoucnost Rakouska, jejímž lídrem byl zemřelý Jörg Haider.
- V ruských regionálních volbách zvítězila vládní strana Jednotné Rusko se ziskem 49 až 79 procenty hlasů.
- Bosenští Srbové zažalovali u civilního soudu v Haagu OSN a Nizozemsko za to, že nedokázaly během občanské války v 90. letech chránit srbské obyvatelstvo v okolí Srebrenice před útoky Muslimů.
- Ruský prezident Dmitrij Medvedev vyjádřil ochotu spolupracovat s USA na společném protiraketovém štítu v rámci boje proti jaderné hrozbě.
- Lotyšskou novou vládní koalici vytvořilo pět pravicových stran, které budou mít v parlamentu většinu 63 hlasů ze sta. Premiérem se stal Valdis Dombrovskis.
- Mezinárodní trestní soud v Haagu vydal zařkač na súdánského prezidenta Umara Hasana Ahmada Bašira. Viní ho z odpovědnosti za zvěrstva jeho ozbrojenců v Dárfúru, při nichž zahynulo na 300 000 lidí. Bašir to označil za spiknutí.
- Ministři zahraničí členských zemí NATO se rozhodli obnovit kontakty Aliance s Ruskem.
- Ministři zahraničí Ruska a USA Sergej Lavrov a Hillary Clintonová při své první schůzce na konferenci o odzbrojení v Ženevě dojednali spolupráci svých zemí, která se má týkat jaderného odzbrojení Íránu a KLDLR.
- Severoirští extremisté zabili v Belfastu dva britské vojáky a čtyři zranili. K útoku se přihlásila tzv. Prává IRA.
- USA vypustily sondu Kepler, která bude v kosmu hledat další obyvatelné planety.
- Írán prohlásil, že vyzkoušel raketu dlouhého doletu.
- Ministři financí eurozóny se shodli, že kritéria pro zavedení eura se nebudou měnit.
- Zástupci tajných služeb v Kongresu USA prohlásili, že Írán zatím nevyvíjí materiál na jadernou zbraň.
- Evropský parlament dal zelenou zpřísnění pravidel pro vypuštění emisí z průmyslových zařízení.

- 10.** Ministři financí EU pod vedením českého ministra Miroslava Kalouska dohodli snížení DPH u některých služeb.
- 10.** Evropský parlament přijal rezoluci vyzývající Čínu, aby obnovila jednání s dalajlamou.
- 12.** Francouzský prezident Nicolas Sarkozy oficiálně ohlásil záměr vrátit Francii do integrovaného vojenského velení NATO.
- 12.** Rada Evropy vyzvala Srbsko k přiznání jeho role v balkánských válkách v 90. letech. Srbská vláda popírá klíčovou úlohu své země v nich, neodškodňuje válečné oběti a nezabývá se veřejných činitelů zapletených do válečných aktivit.
- 12.** Lotyšský parlament vyslovil důvěru vládě premiéra Valdise Dombrovskise.
- 12.** Hamás slíbil, že zasáhne proti odstřelovačům raket na Izrael případně i silou.
- 13.** Prezident Barack Obama prodloužil sankce proti Íránu o jeden rok. Řekl také, že si přeje vést přímé rozhovory.
- 13.** Všečínské shromáždění lidových zástupců schválilo program pro povzbuzení ekonomiky v přepočtu asi 16,5 bilionu korun.
- 13.** Část madagaskarské armády se vzbouřila a rozmístila v Antananarivu tanky. Vzbouřenci vyzvali prezidenta Marca Ravalomananu k okamžitému odstoupení. Den nato se vůdce opozice Andry Rajoelina prohlásil prezidentem. Slíbil, že do dvou let se budou konat parlamentní a prezidentské volby.
- 14.** Al-Džazíra odvysílala projev Usámy bin Ládina, který ostře napadl arabské země a jejich politiky. Kolaborují prý s Izraelem. Lednovou izraelskou ofenzivu označil za holocaust.
- 15.** Podle listu The Sunday Times šéf afghánských Tálibánců mulla Omar vyslovil souhlas se zahájením mírových jednání prostřednictvím Saúdské Arábie.
- 16.** Súdánský prezident Umar Asan Ahmad Bašír nařídil mezinárodním humanitárním organizacím, aby do jednoho roku přestaly v zemi distribuovat humanitární pomoc. Jejich práci převezmou súdánské organizace.
- 17.** Ruský prezident Dmitrij Medveděv ohlásil, že v roce 2011 začne zásadní přezbrojení ruských pozemních sil a námořnictva.
- 17.** Madagaskarský prezident Marc Ravalomanana odstoupil a předal své pravomoci armádě. Její představitelé do čela země postavili vůdce opozice Andryho Rajoelinu. Ústavní soud ho 18. března potvrdil ve funkci.
- 17.** Papež Benedikt XVI. zahájil návštěvu Afriky.
- 20.** Summit EU navýšil unijní fond pro země postižené krizí na dvojnásobek z 25 mld. na 50 mld. eur. Schválil projekt Východního partnerství, čímž pootevřel dveře do Unie Arménii, Ázerbájdžánu, Bělorusku, Gruzii, Moldavsku a Ukrajině.
- 20.** Americký prezident Barack Obama nabídl Íránu „nový začátek“ v diplomatických vztazích. Teherán ovšem musí vyvinout vlastní iniciativu k usmíření. Írán to v podstatě odmítl.
- 20.** Francie oficiálně požádala NATO o návrat do integrovaného vojenského velení.
- 21.** Na Slovensku se konaly prezidentské volby. Do druhého kola postoupili dosavadní prezident Ivan Gašparovič se 46 procenty hlasů a Iveta Radičová s 38 procenty hlasů.
- 21.** Maďarský premiér Ferenc Gyurcsány podal demisi.
- 21.** Venezuelská armáda obsadila přístavy a letiště nejméně ve čtyřech státech. Podle prezidenta Cháveze jde o modernizaci přístavů, podle opozice o omezení moci guvernérů a dalších činitelů.
- 22.** Americký prezident Barack Obama prohlásil, že USA musejí mít připravenou strategii odchodu z Afghánistánu, i když tam záhy pošlou dalších 17 000 vojáků.
- 22.** První kolo prezidentských voleb v Makedonii vyhrál kandidát vládní strany Dordě Ivanov s 34 procenty hlasů. Sociální demokrat Ljubomir Frčkovski získal necelých 20 procent hlasů.
- 23.** Ukrajina a EU se v Bruselu dohodly na modernizaci ukrajinských plynovodů za unijní finanční pomoci. Ruský premiér Putin na dohodu reagoval hrozbou nových výpadků plynu do Evropy a přehodnocení vztahů s Evropskou unií.
- 24.** Benjamin Netanjahu za Likud a Ehud Barack za Stranu práce uzavřeli koaliční dohodu, kterou labouristický sjezd schválil. Obě strany chtějí pokračovat v jednáních s Palestinci.
- 25.** Evropský parlament podpořil zavedení nových pravidel pro letový provoz, normu o tzv. jednotném evropském nebi.
- 27.** Ruský velvyslanec v NATO Dmitrij Rogozin uvedl, že Rusko se ještě nerozhodlo plně obnovit spolupráci s NATO.
- 27.** Americký prezident Barack Obama představil novou strategii pro Afghánistán. Hlavním cílem je zničení organizace al-Káida. Do podzimu vyšle do Afghánistánu 4000 vojenských instruktorů.
- 27.** Japonsko rozmístilo protirakety pro případ, že by se zamýšlené odpálení severokorejské rakety nezdařilo a její úlomky by spadly na japonské území.
- 27.** Policie v Severním Irsku obvinila z vraždy dvou britských vojáků předního republikánského disidenta Colina Duffyho.
- 28.** Do funkce nového maďarského premiéra byl navržen dosavadní ministr hospodářství Gordon Bajnai.
- 29.** V Římě byla ustavena nová pravicová politická strana Lid svobody. Sjednotila formaci
- Vzhůru Itálie a Národní spojení. Předsedou se stal Silvio Berlusconi.
- 29.** Švýcarsko se spojilo do Schengenského prostoru i na letištích.
- 31.** Byla ustavena nová izraelská koaliční vláda. Nejvíce křesel v ní má Likud, zastoupeny jsou Izrael je náš domov a Strana práce.
- 31.** V Haagu byla za účasti 80 států včetně Íránu zahájena konference o budoucnosti Afghánistánu.
- 31.** Americký prezident Barack Obama přiletěl do Londýna. Poprvé ve funkci hlavy státu navštívil Evropu.

Česko a svět

- 2.** Vláda schválila nákup 107 rakouských obrněných transportérů Pandur.
- 5.** V Praze byl zahájen summit evropských regionů a měst. Podpořil schválení Lisabonské smlouvy a postavil se proti nové vlně protekcionismu. Regiony požadovaly po Evropské komisi, aby připravila Bílou knihu o územní soudržnosti.
- 11.** Prezident Václav Klaus oznámil vznik mezinárodního svazu spřízněných institutů, tzv. „pražského svazku“ pro boj s „alarmismem“ kolem globálního oteplování.
- 12.** V Praze se konalo zasedání ministrů obrany EU. Shodli se na tom, že brzy rozhodnou o osudu operací EU v Bosně a Hercegovině, jejichž cíle byly už úspěšně splněny.
- 16.** Vláda stáhla z Poslanecké sněmovny smlouvu o vybudování radaru USA.
- 18.** Poslanecká sněmovna schválila zavedení tzv. vázaného mandátu vlády, který má zabránit kabinetu v převodu pravomocí na unijní úroveň bez souhlasu obou komor parlamentu.
- 25.** Premiér Mirek Topolánek ve Štrasburku ujišťoval Evropský parlament, že pád jeho vlády neohrozí české předsednictví EU. Prohlásil, že obrovské finanční injekce do hospodářství v USA jsou cestou do pekel. Předseda EK José Barroso vyzval české představitele, aby Lisabonskou smlouvu nespojovali s problémy v domácí politice.
- 27.** Představitelé EU dali najevo, že Unie podporuje české předsednictví EU oslabené pádem Topolánkovy vlády.
- 27.-28.** Na Hluboké se uskutečnilo neformální setkání ministrů zahraničí EU. Podpořili české předsednictví EU. Ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg se snažil vyvrátit obavy některých svých kolegů, že vyhlášení nedůvěry vládě znamená konec pro Lisabonskou smlouvu.
- 30.** Izraelský prezident Šimon Peres se v Praze setkal s prezidentem Václavem Klausem. Vyslovil přesvědčení, že nová izraelská vláda bude dále jednat s Palestinci.

Tažení Evropské unie na Východ

V celé historii evropské integrace to vypadá, jako by okolo *říší středu* – Francie a Německa kroužily v soustředných kruzích oběžnice, jejichž posláním je nejen upevňovat centrum, ale i rozšiřovat periferii. Hned na počátku padesátých let se vědělo, že bez pevného společenství a vzájemného porozumění Francie Německu a Německa Francii to nepůjde, a ti, kteří se postupně přidávali, měli pro takové pojetí geopolitických kruhů pochopení. Při vši úctě k přednostem účastníků počátků evropské integrace – Itálii a zemím Beneluxu – byl jejich příspěvek k aktivitám francouzských a německých politiků spíše marginální než podstatný.

Kroužení okolo zdravého jádra evropské integrace je typické pro všechny další pokusy rozšířit evropské porozumění na jihovýchod a jihozápad, na sever a severovýchod až konečně došlo na mýtický *Východ*. Musel však zmizet z mapy Evropy nejen komunismus, ale také integrovaná východní Evropa, jejímž vrcholným projevem bylo ustavení Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) už v roce 1949. Instrukce, nad kterou dnes máváme rukou a odsuzujeme ji jako jeden z projevů *command economy* či podřízenosti východoevropských zemí Moskvě.

Zajímavý zde byl také systém tvorby rozhodnutí a jejich přijímání, dnes bychom řekli implementování členskými státy. Krátkodobé i dlouhodobé plány nebyly ničím jiným než stanovováním výrobních kvót, další instrukce se týkaly nejen toho, co kdo má vyrábět, prodávat a kupovat. Tomu všemu vládl až magický rubl, který byl měnou zvláštního typu, protože byl zlatý, volný, směnitelný, clearingový, ale také nesměnitelný jinde než tam, kam dosahovala pavoučí síť opět centrálně a na povel řízeného bankovníctví.

Na začátku devadesátých let se poměry ve střední a východní Evropě

dramaticky změnilo. RVHP se rozpadlo. Již sjednocené evropské země, které většinou s radostí, nikoli však už s obdivem přivítaly rozpad sovětského bloku, si ale najednou začaly uvědomovat, že rozšíření evropské integrace na Východ je sice žádoucí z hlediska rozšíření evropského trhu, ale že mu stojí v cestě různé překážky – od strnulých a nefunkčních řídicích struktur až po myšlení těch, kteří dosud neměli nic a najednou mohli mít všechno.

Na první pohled se to zdálo být jednoduché. Stačilo vše zrušit a do trosk *anciens regimes* vložit nové modely, struktury, paradigmaty... To se však povedlo jen tak napůl. Ti, kteří ve východní Evropě rychle pochopili, že sice v Evropské unii budou outsiders, ale v domácí, národní loterii mohou být vítězi, se rychle přizpůsobili. V každé středo- a východoevropské zemi tento iniciační proces probíhal s různou intenzitou, ale přesto velmi podobně. Východoevropský trh se rodil v bolestech a často připomínal, a dosud stále připomíná spíše orientální tržiště, na kterém se sice smlouvá podobně jako na tom evropském, ale používají se finesy bazarů a suků, ovšem na rozdíl od těch arabských, bez alespoň nepsaných pravidel. Individuální zážitky lidí ze *Západu* působících na *Východě* jsou tezaurem dobrodružných událostí, které se při nejrůznějších příležitostech dávají k lepšímu.

Všeobecné nařikání a stěžování si není ovšem k ničemu. Jakmile si do těchto nepopulárních vzorců dosadíme konkrétní údaje, navíc dnes zvýrazněné ekonomickými problémy jednotlivých zemí, zjistíme, že dnešní stav je podobný tomu, který zde byl na počátku devadesátých let. Ukrajina, rozdělená nejen na pravém a levém břehu, ale i na proruské a prozápadní skupiny, které někdy připomínají rodinné klany, je asi nejlepším příkladem. Ve zvláštní situaci je Chorvatsko, kterému hned jeho nejbližší

soused nemůže zapomenout kořistnické nájezdy z prvních dnů nezávislosti, ale i celý kaleidoskopický Balkán, kde i díky Evropské unii vznikl stát muslimů, který podle některých entuziastů má prý k členství v Unii blíže než Turecko. Geopoliticky se stává zajímavé Bělorusko, kaceřované téměř dvě desetiletí pro nedodržování různých práv, včetně lidských, a také, nikoli na posledním místě, se předmětem agendy Evropské unie na východním směru stávají země v okolí Kavkazu, z jejichž politického temperamentu někdy až mrazí.

Nad tím vším je pak stín neznámého, kterému říkáme někdy krize, někdy recese, někdy jednodušeji a přesněji – státní bankrot. Pokud jsme ještě před necelým rokem považovali heslo českého předsednictví *Evropa bez bariér!* za až příliš ambiciózní, nemusíme na tomto názoru příliš mnoho měnit. Snad jen to, že mnozí se dnes obávají, že by mohlo jít i o bezbariérový přístup k chudobě.

Dějiny evropské integrace nám zanechaly ještě jedno důležitější poučení. Když se ohlédneme zpět za všemi okamžiky evropského rozšiřování, uvidíme, že vždy byly doprovázeny složitou ekonomickou situací, růst blahobytu měl trochu zpoždění, ale vždy k němu došlo. Od poloviny padesátých let se střídalo očekávání a zklamání s železnou pravidelností, kritici rozšiřování, stejně jako prohlubování evropské integrace se objevovali, byť nadáni různou erudicí, s neméně pozoruhodnou pravidelností.

Také to nás naplňuje naději, že evropská integrace zůstane otevřeným prostorem smlouvami zaručených různorodých vztahů a že se najdou peníze i na její tažení na Východ. Také proto věnujeme toto číslo Mezinárodní politiky *východní dimenzi Evropské unie*.

-ZZ-

Michal Thim

Východní partnerství: světlo na konci tunelu východní politiky Evropské unie?

Rozšíření Evropské unie o deset nových členů na jaře 2004 přivedlo Unii na hranice bývalého SSSR. Reakcí EU byla formulace Evropské politiky sousedství (European Neighbourhood Policy – ENP), která dodnes tvoří základní nástroj vztahů mezi Evropskou unií a jejími sousedy na východě a jihu. Pokud jde o vztahy se sousedy na východě, ENP doplnila rámcové smlouvy o partnerství a spolupráci (PCA), které mezi Unií a jednotlivými postsovětskými republikami byly uzavírány v druhé polovině 90. let. Ačkoliv Evropská politika sousedství měla pozitivní ohlas, velmi brzo začaly být jasné její limity. V první řadě se uvnitř Unie objevilo zřejmé rozdělení na zastánce „jižní dimenze“ a „východní dimenze“, ačkoliv Evropská komise (mající v popisu práce administraci ENP) úzkostlivě popírala jakékoli dělení na východ a jih a zdůrazňovala bilaterální charakter politiky.

Její přijímání cílovými zeměmi začalo být rovněž rozpačité. Zejména Ukrajina začala dávat hlasitě najevo, že jejím cílem je pouze plné členství v Evropské unii. Evropská politika sousedství proto začala být vnímána jako jakási náhražka za členství. V tomto směru je velkým problémem ENP, že ani jeden z dokumentů, které za téměř pět let existence politiky Komise vypracovala, se k případnému rozšíření nevyjadřuje. Důvod je pochopitelný, po „velkém rozšíření“ z jara 2004 panuje výrazná nechuť mezi „starými“ členskými státy po dalším rozšiřování. Politika sousedství je v tomto smyslu jen výrazem kompromisu uvnitř Unie. To samozřejmě vedlo k různým interpretacím, které podtrhávaly nejasnosti ohledně cíle ENP. V prosinci 2006 přišla Komise s ideou posilování Evropské politiky sousedství (v částečném souladu s představami Německa o ENP plus) a na jaře následujícího roku byl více rozpracován kon-

cept „černomořské synergie“. Nemůže být příliš velkým překvapením, že debaty se vedly, zejména pokud šlo o východní účastníky sousedské politiky (tj. Ukrajinu, Moldavsko, Gruzii, Arménii a Ázerbájdžán – Bělorusko se ENP neúčastní, byť má formální nárok).

Aby iniciativ, jak ještě dále zlepšit spolupráci se svými sousedy (ovšem kromě nabídnutí členství), nebylo málo, přišel Nicolas Sarkozy v průběhu své prezidentské kampaně v únoru 2007 s ideou Středomořské unie. Původně ambiciózní plán, jehož postranním úmyslem ovšem bylo nabídnout Turecku jinou platformu než případné členství v Evropské unii, si zasloužil řadu odmítavých reakcí a nakonec byl značně „osekán“ a stal se součástí stávajícího Euro-středomořského dialogu (tzv. Barcelonský proces) – pod novým názvem Barcelonský proces: Unie pro Středomoří (UpS). Vznik ideje Východního partnerství, zatím poslední z řady ini-

ciativ, je potřeba vnímat i v kontextu Sarkozyho projektu Středomořské unie.

Kořeny Východního partnerství a rusko-gruzínská válka

Představení polsko-švédské iniciativy Východního partnerství v květnu 2008 a její následné formální posvěcení na summitu Evropské unie o měsíc později bylo reakcí na vývoj okolo Středomořské unie. Z původních ambicí francouzského prezidenta sice mnoho nezůstalo, nicméně došlo k vytvoření nové struktury, která se zdá být novým pokusem oživit skomírající Barcelonský proces. To otevřelo prostor pro iniciativu zaměřenou na východ, čímž by došlo k nastolení „rovnováhy“ mezi stoupenci východní a jižní politiky Evropské unie. Stejně jako v případě Unie pro Středomoří, záhy po představení polsko-švédské iniciativy se objevily obavy z dublování stávajících struktur, zejména

černomořské synergie představující multi-laterální „doplňk“ k stávajícímu formátu ENP. Na rozdíl od Francie se polsko-švédské duo (od začátku se příprav zúčastnila i Česká republika, později ovšem z ne zcela jasných důvodů zmizela) poučilo v tom směru, že prezentovalo Východní partnerství jako projekt v plné míře vycházející ze stávajícího rámce Evropské politiky sousedství (včetně černomořské synergie) a finančního nástroje ENPI (*European Neighborhood and Partnership Instrument*).

Při načasování iniciativy zřejmě hrála roli i motivace využití příznivých podmínek v podobě českého a švédského předsednictví Evropské unie v roce 2009. Vnímání vlivu předsednické země na priority EU v daném šestiměsíčním období, zejména v otázce priorit vnější politiky Unie je poměrně silné. V průběhu slovinského předsednictví se očekával důraz na Balkán, během francouzského právě na oblast Středomoří a za českého a švédského se očekává zvýšený důraz na východní politiku Evropské unie. Pokud by se nepodařilo s Východním partnerstvím výrazněji pohnout v roce 2009, období předsednictví nadcházející trojky (Španělsko-Belgie-Maďarsko) se jevílo dalším rozvíjení důrazu na východní sousedy jako značně nepříznivé (v případě Maďarska hrálo roli vnímání vlády nyní expremiéra Gyurcsanyho jako „spojence“ Ruska – zejména pokud jde o otázku energetické bezpečnosti). Ošidnost takových očekávání se však v plné míře projevila v průběhu francouzského předsednictví. Paříž si zcela jistě nepředstavovala, že bude muset zaměřit značnou část své pozornosti právě na východ. Důvodem byla samozřejmě rusko-gruzínská válka (8.-13. 8.), při níž Francie jako předsednická země vyjednala příměří. Priority předsednické země jsou jedna věc, skutečnost a s ní související „*crisis management*“ je věc druhá. Pravda ovšem je, že Francie sice vyjednala příměří (tzv. „šestibodový plán“), ale po zbytek podzimu nevrzrušeně přihlížela jeho porušování ze strany Ruska.

Pokud i v mezinárodních vztazích platí úsloví „všechno zlé je pro něco dobré“, pak v případě Východního partnerství (*Eastern Partnership, EaP*) byl letní kon-

flikt mezi Ruskem a Gruzii impulsem k urychlení příprav finalizace a následného spuštění Východního partnerství. K tomu vyzval zvláštní summit Evropské unie z 1. září, který byl svolán k právě proběhnutému konfliktu ve východním sousedství Unie. Podíváme-li se na všechny dokumenty, které v souvislosti s Východním partnerstvím vznikly, zjistíme, že se na „pětidenní válku“ odvolávají jako na zásadní událost, jež urychlila přípravy Východního partnerství a obecně podtrhla nutnost jít ve vztazích se sousedy na východě za rámec stávajících formátů. V prosinci 2008 projekt EaP vycházející z polsko-švédského návrhu představila Komise a 20. března 2009 bylo Východní partnerství formálně schváleno na prvním ze dvou pravidelných summitů Evropské unie pod českým předsednictvím.

Boj o sféry vlivu?

Čím se Východní partnerství liší od toho, co nabízí Evropská politika sousedství ve své „posílené“ variantě? V zásadě v mnoha bodech vychází ze Strategie posilování ENP z prosince 2006.

V konkrétnějších termínech však hovoří o klíčových tématech, jako je přístup na trh Evropské unie, spolupráce v oblasti energetické bezpečnosti nebo perspektiva bezvízového režimu. Jádrem nových partnerských vztahů mají být dohody o přidružení (nahrazující rámcové smlouvy o partnerství a spolupráci), nejdále je v tomto směru Ukrajina. V budoucnu uzavřené obsáhlé a komplexní zóny volného obchodu, které umožní vzájemný přístup na trh, a partnerské země v tomto směru budou muset přijmout standardy Evropské unie. Dřívější dokumenty se v oblasti vízové politiky zaměřovaly na zjednodušení procesu udělování víz, Východní partnerství explicitně uvádí, že zjednodušení je prvním krokem vedou-

cím k úplné vízové liberalizaci. Přístup se bohužel příliš nezměnil v oblasti nevyřešených konfliktů ve východním sousedství (Podněstří, Abcházie, Jižní Osetie, Náhorní Karabach a do značné míry i Krym). Východní partnerství zjevně „sází“ na to, že pokrok ve výše uvedených oblastech zmírní napětí i v zónách konfliktu (uznání nezávislosti Abcházie a Jižní Osetie ze strany Ruska rozhodně neznamena, že další konflikt je zažehán). Podobný přístup lze vyčíst i z dřívějších dokumentů, letní válka ovšem ukázala, že eskalace může přijít mnohem rychleji, než se projeví jakýkoli pokrok

Pokud i v mezinárodních vztazích platí úsloví „všechno zlé je pro něco dobré“, pak v případě Východního partnerství byl letní konflikt mezi Ruskem a Gruzii impulsem k urychlení příprav finalizace a následného spuštění Východního partnerství.

v dalších problematických otázkách. Novinkou, která zatím čeká na vypracování, je záměr ustavení Fóra občanské společnosti Východního partnerství. Komise tak poprvé projevila záměr pracovat nejen s představiteli vlád cílových zemí.

Je celkem zbytečné zdůrazňovat, že Moskva Východní partnerství nepřijala s velkým pochopením. Den po oficiálním star-

tu Východního partnerství se ruský ministr zahraničních věcí Sergej Lavrov vyjádřil v tom smyslu, že EaP je pokusem o rozšíření sféry vlivu na postsovětské státy. Přesněji na konferenci Bruselské fórum uvedl: „Jsme obviňováni z toho, že máme sféry vlivu. Co je však Východní partnerství jiného než pokus o rozšíření sféry vlivu EU, na Bělorusko včetně?“ (*EU expanding its 'sphere of influence,' Russia says, euobserver.com, 21. 3. 2008*). V současném diskurzu vztahů mezi Ruskem a Západem se lze těžko takovému vnímání vyhnout, zejména v případě Ruska, které dlouhodobě považuje všech šest zemí Východního partnerství za ležící uvnitř výhradní sféry vlivu Ruska. Pokud vyhnout se obviňování z expanze sfér vli-

vu proto může připomínat pokus o kvadraturu kruhu.

Rusko-gruzínský konflikt měl několik rovin, mezi které samozřejmě patří i snaha o obnovení územní celistvosti Gruzie na straně jedné a ruská podpora separatistických oblastí Abcházie a Jižní Osetie na straně druhé. Rusko však svou akci rovněž sledovalo (a někteří analytici tvrdí, že šlo o primární cíl) zpochybnění území Gruzie jako transportního koridoru pro ropu a zemní plyn. Jelikož energetická bezpečnost a bezpečnost „jižního koridoru“, klíčového pro energetickou diverzifikaci Evropské unie, zaujímá důležité místo ve Východním partnerství, jeho vnímání jako geopolitické hry EU bude ze strany Ruska spíše narůstat.

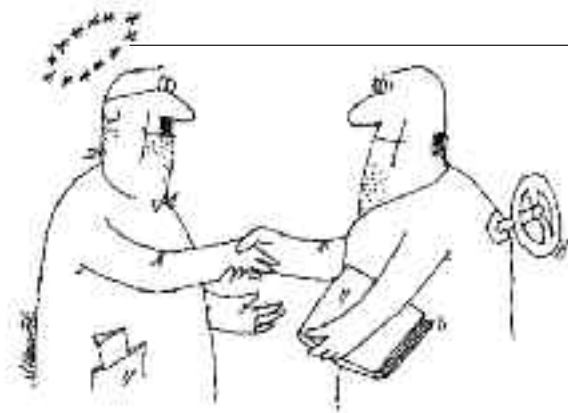
První krůčky

Na první pohled se zdá, že Evropská unie je odsouzena tahat za kratší konec provazu. Východní partnerství bude pracovat s rozpočtem cca 800 mil. dolarů, zatímco Rusko poskytlo či uvažuje o poskytnutí finanční pomoci ve výši 4 mld. dolarů Bělorusku, 500 mil. dolarů Arménii nebo 5 mld. dolarů Ukrajině. Navíc je Unie vnitřně rozdělena v otázce, jak se chovat směrem k Rusku. Francie nebo Německo se snaží vyhnout jakékoli konfrontaci, a proto pozorněji naslouchají ruským námitkám vůči Východnímu partnerství. Kromě omezeného rozpočtu ani EaP neřeší zásadní otázku, která se objevuje od samotného počátku existence Evropské politiky sousedství. Pokud bude projekt úspěšný, na jeho konci bude skupina zemí, které budou natolik přiblížené Evropské unii, že jediné, co je bude lišit od EU, je absence členství. Mají tedy perspektivu členství? Ani Východní partnerství na tuto otázku nezná odpověď. Přes všechny uvedené nedostatky existují důvody, proč je Východní partnerství v Moskvě

vnímáno se znepokojením. Celkový rozpočet sice nevypadá příliš působivě, ovšem perspektiva volného přístupu na největší vnitřní trh světa je velkým lákadlem, které Rusko bude těžko vyvažovat. Cesta k tomuto stavu je ovšem velmi dlouhá a bude vyžadovat zvýšené úsilí partnerských zemí, o čemž se v řadě učiněných závazků v rámci ENP z minulosti nedá příliš hovořit.

Zahajovací summit Východního partnerství se bude konat 7. května v Praze. Symbolicky je pro budoucnost EaP příznivější zahájení v Praze než v Bruselu, kde by summit brzy zapadl mezi další setkání. O místu konání se poměrně dlouho spekulovalo a zdálo se, že vyjádření nedůvěry české vládě z 24. března bude rozhodujícím faktorem pro Brusel. Summit se tak vlastně stane derniérou pro současnou vládu, resp. její působnost v rámci českého předsednictví EU. Pro nadcházející měsíce a roky je, nehledě na místo zahájení, klíčové, aby se EaP zbavilo dětských nemocí ENP a poskytlo jasnou „cestovní mapu“. Politická nestabilita šířící se postsovětským prostorem, která aktuálně postihuje tři ze šesti partnerských zemí (Gruzii, Moldavsko a Ukrajinu), nevytváří příliš příznivé podmínky na straně příjemců, stejně jako hospodářské problémy členských států EU budou snižovat ochotu angažovat se v regionu, kde Rusko prokazuje řádově větší asertivitu. Lekce ze srpna 2008 by však měla jasně ukázat, že nezájem o východní sousedství se Unii bude vracet jako bumerang.

Michal Thim je ředitelem Výzkumného centra Asociace pro mezinárodní otázky (AMO). Zabývá se tureckou zahraniční a domácí politikou, regionem jižního Kavkazu a východní politikou EU. michal.thim@amo.cz

Znovuzrození evropského kolonialismu? Odvrácená tvář Evropské politiky sousedství

**Ondřej Horký,
Petr Kratochvíl**

Evropská politika sousedství (ENP) bývá často považována za příklad otevřenosti Evropské unie vůči jejím sousedům. Evropská komise dokonce tvrdí, že usiluje o vytvoření privilegovaného partnerství mezi Evropskou unií a sousedními zeměmi, které se zakládá na společných hodnotách a které brání vzniku podobných dělčících linií, jaké Evropu rozdělávaly po většinu 20. století.

Naplňování politiky se v praxi ovšem neobešlo bez kritických ohlasů: jako problematické se jevílo sjednocující zastřešení zcela odlišných zemí východní Evropy i zemí „jižní dimenze“ v severní Africe a na Blízkém východě. Nejasná a stále ještě neustálá zůstává institucionální struktura, která se navíc téměř každý rok proměňuje:

jednou Unie hovoří o „ENP Plus“, později o „posílené ENP“ a nejnoveji o „Východním partnerství“. Unie přitom na politiku vyčleňuje zcela nedostatečné finanční zdroje. V nedávné době sice rozhodla o navýšení prostředků pro Východní partnerství o 350 milionů eur, ale v souvislosti s globální ekonomickou krizí se nad tímto plánem vznášejí velké otázky.

Většina kritiků se doposud zaměřovala na rozpor mezi ambiciózními cíli a nedostatečnými nástroji politiky, avšak její samotné cíle nezpochybňovala. Nejdůležitější problém ENP ale spočívá v tom, že tyto cíle staví na předpokladu rovnocenného partnerství mezi Evropskou unií a jejími sousedy – to se však přes veškeré proklamace ze strany Evropské unie z řady důvodů nedaří vytvořit. Politika tak mnohem více připomíná projekt, jehož prostřednictvím Unie prosazuje svůj vliv v zahraničí navzdory přáním do politiky zapojených „partnerských“ zemí. Hospodářská síla „pevnosti Evropa“ spolu s finančními a symbolickými pobídkami jsou pro vlády okolních zemí tak přitažlivé, že jsou ochotny své vlastní priority (jako členství v Unii, bezvízový styk nebo řešení tzv. zamrzlých konfliktů) obětovat a přijmout agendu nastolenou Evropskou unií. To vyvolává silné podezření, že Evropská politika sousedství se místo nástroje budování symetrických vztahů stala neokoloniálním projektem prosazování zájmů regionálního hegemonu.

Pokus se toto tvrzení podpořit pěti příklady, jež vycházejí z širší analýzy oficiálních dokumentů ENP: první z nich se zabývá posunem v interpretaci geografického rozměru politiky, druhý analyzuje způsob, jakým se mají „partnerské“ státy přibližovat k Evropské unií. Třetí a čtvrtý příklad kritizují falešné užití spojení „společné hodnoty“ a metafory „kruh přátel“ Evropskou komisí. Poslední příklad ukazuje na odlišnou citlivost zemí jižní a východní dimenze politiky vůči neokoloniálním aspektům Evropské politiky sousedství.

Evropská politika, nebo politika Evropské unie?

Asymetrický vztah mezi Unií a jejími sousedy se výrazně projevuje již v samotném

názvu politiky. Původní iniciativa Evropské komise, která předcházela zrodu ENP, nesla titul „Širší Evropa“ (*Wider Europe*) a zaměřovala se výhradně na východní sousedy Evropské unie. Tato iniciativa o rodící se politice hovořila nikoli jako o „evropské politice sousedství“, ale o „politice sousedství EU“. To se sice může jevit jako bezvýznamný detail, ale rozdíl obou pojmů je ve skutečnosti pro „partnery“ Evropské unie zcela zásadní: Evropská unie geograficky pokrývá pouze polovinu evropského kontinentu, a přesto se takto vydává za reprezentativního představitele celého kontinentu. Ačkoli je tato nekonzistence nepřehlédnutelná, všechny unijní dokumenty od roku 2004 se drží pouze výrazu „Evropská politika sousedství“.

Posun od „unijní“ politiky k politice „evropské“ přitom nelze vysvětlit jednoduše tak, že se jedná o politiku sousedských vztahů mezi evropskými státy, protože Evropská unie do politiky začlenila i státy mimoevropské. Ještě zajímavější ovšem je, že tato strategie nenarazila na takřka žádný odpor elit v sousedních zemích EU, a to přesto, že politika nenabízí „partnerským“ zemím téměř žádné zapojení do jejich rozhodovacích struktur – naopak, právě odmítání jejich účasti v institucích Evropské unie zůstává jedním z klíčových cílů politiky.

Hora k Mohamedovi, nebo Mohamed k hoře?

Mění se chápání postavení Evropské unie, které s postupem času začalo stále výrazněji zdůrazňovat Unii jako mocenské centrum, zatímco její sousedy jako chudou periferii, se odráží i v metaforách pohybu, které oficiální dokumenty používají. Zatímco původní étos spočíval v důrazu na „sblížení“ zemí EU a jejich sousedů nebo na jejich „společnou cestu“, metafory založené na rovnoprávném vztahu později mizí a Evropská unie je nahra-

zuje představou Unie jako nehybného jádra, k němuž se ostatní státy musejí po všech stránkách přiblížit. Zejména musejí přijmout její legislativu a napojit se na společný trh.

Tato proměna se ovšem netýká jenom oblastí, které používají metafory pohybu v abstraktním slova smyslu, ale překvapivě i těch, kde se jedná o geografické přiblížování. Zatímco původně se zřejmě v důsledku rozšíření mluví o „přiblížování“ EU směrem k sousedům, pozdější tex-

Evropská unie tvrdí, že se poučila ze své koloniální minulosti, případ ENP však ukazuje, že svou nadvládu nad okolím po skončení studené války obnovuje, byť nenásilnými prostředky.

ty směr pohybu zcela převrací. Například jeden z dokumentů z roku 2004 tvrdí, že „ENP se týká těch současných sousedů EU a těch, kteří se jí přiblížili v důsledku rozšíření“, ačkoli se zjevně posunuly hranice Evropské unie, a nikoli sousedních zemí. Jinak řečeno, Evropská unie se opět vnímá – bez ohledu na svou geografickou expanzi – jako nehybný středobod, ke kterému se okolní země musejí přiblížit.

Společné hodnoty, nebo hodnoty Unie?

Třetím příkladem, na němž lze ukázat, že ENP rovným dílem neutváří EU i její sousedé, je způsob, jakým pojednává o hodnotách, na nichž se zakládá. To, že Evropská politika sousedství má podporovat rozvoj demokracie, lidských práv, sociální spravedlnosti, volného trhu nebo ochrany životního prostředí, lze chápat jako společný ideál, o jehož naplnění usiluje jak Evropská unie, tak i „partnerské“ země – přihlášení ke společným hodnotám vlády „partnerských“ zemí nic nestojí. Na mnoha místech však Evropská komise přiznává, že „společnými hodnotami“ nebo „sdílenými hodnotami“ myslí právě a pouze hodnoty Evropské unie, čímž vylučuje jakýkoli přínos dalších zemí a kultur. Vždy se implicitně prezentuje jako ta, která již ideálu dosáhla a představuje onen dokonalý prostor svobody, bezpečí a vlády zá-

kona. Proto musí stačit, pokud se „partnerské“ země tomuto ideálu jednostranně přiblíží – Evropská unie je povzbuzuje, aby „přiblížily svou legislativu legislativě platné na vnitřním trhu“ a provedly reformy „k přijetí základních standardů, jež jsou obvyklé v EU“.

Odrážem tohoto základního požadavku je způsob kontroly naplňování politiky: Evropská unie sice akční plány pro jednotlivé země formálně vytváří na základě konzultací s „partnerskou“ zemí, ale země má prakticky jenom minimální možnost určovat priority akčního plánu nezávisle na Evropské komisi (výrazně např. v případě Ukrajiny). Akční plány přitom stanoví, jaké kroky musí učinit „partnerská“ země, aby se přiblížila k Evropské unii – EU naproti tomu žádné závazky tohoto typu nepřijímá. Následné hodnocení pokroku pak opět provádí jednostranně Evropská komise, která publikuje pravidelné zprávy. K hodnocení se země sousedství na podobné úrovni vyjádřit nemohou. O „společném vlastnictví“ (*joint ownership*), které Unie předkládá jako základní princip politiky, tedy nemůže být vůbec řeč. Analýza konkrétních kroků a procedur naplňování politiky tak zcela jednoznačně potvrzuje její zásadně asymetrický charakter.

Kruh přátel, nebo zadní dvorek evropského domu?

Nerovný vztah, na němž je politika založena, se neprojevuje pouze v samotných úředních postupech, ale i v několika málo metaforách, které dokumenty a proslovy Evropské politiky sousedství obsahují. Zejména „kruh přátel“ si představitelé a představitelky Evropské unie zvláště oblíbili. Již v roce 2002 prohlásil tehdejší předseda Evropské komise Romano Prodi: „Chci vidět ‚kruh přátel‘, obklopující Unii a její nejbližší sousedy, od Maroka k Rusku a Černému moři.“ Od té doby se připodobnění pravidelně objevuje ve sděleních Komise nebo proslovech evropské komisařky pro vnější vztahy a ENP Benity Ferrerové-Waldnerové. Navozuje tak představu soustředných kruhů kolem hranic Unie, čímž se liší například od decentralizovaného uspořádání Barcelonského procesu, a posiluje tím myšlenku nadvlá-

dy Unie nad svým okolím. V každodenním životě si navíc spojujeme přátelství se vzájemným vztahem založeným na rovnosti dvou lidí a těžko si představíme, že bychom jej mohli dosáhnout jednostranným prohlášením.

Analyzujeme-li další výroky představitelů Evropské unie, zjistíme, že metafora „kruhu přátel“ získává vážné trhliny. Například Romano Prodi ve svém projevu z roku 2002 prohlásil, že „pro mnoho zemí na našem budoucím ‚dvorku‘ (*backyard*) je EU jedinou vyhlídkou“. I tato metafora jasně ukazuje, koho Prodi považuje za středobod: dům se bez zadního dvorku obejde, avšak dvorek bez domu samostatně existovat nemůže.

Jedno, nebo více sousedství?

Touha Evropské unie zahrnout všechny své sousedy do jedné politiky vždy narážela na několik překážek. O členství v Evropské unii především mohou usilovat pouze východní sousedé. Přes ujišťování Evropské komise, že politika sousedství se liší od politiky rozšiřování, je pro evropské země členství v Unii nejmýšlenější motivací pro provádění vyžadovaných reforem. Paradoxně tak Komise ve svých pravidelných zprávách kritizuje více Ukrajinu a Moldavsko než Egypt a Alžírsko, které vyžadované reformy provádějí v menší míře. Země Magrebu jsou navíc díky svým zkušenostem mnohem citlivější na koloniální slovník a k pobídkám Unie přistupují s mnohem větší skepsí.

V loňském roce tento rozdíl ve vnímání politiky Evropské unie na Východě a Jihu jednoznačně potvrdilo založení Unie pro Středomoří během francouzského předsednictví a plán Východního partnerství, který nyní prosazuje české předsednictví v Radě EU. Zatímco první iniciativa se vrací k duchu Barcelonského procesu a zakládá společný sekretariát evropských a afrických zemí, agendu Východního partnerství bude spravovat přímo Evropská komise. Unie pro Středomoří zahrnuje mnohé problémy Magrebu jako například chudobu a potravinovou krizi a zahrnuje také kulturní dialog, který Evropská politika sousedství vůbec neřešila.

Druhý projekt se má naopak stát pouze „specifickým východním rozměrem uvnitř Evropské politiky sousedství“. Opět zdůrazňuje podmíněnost poskytované pomoci, a tím i dominantní postavení Evropské unie. V každém případě se zdá, že se jednotný přístup Unie rozpadá, a nabízí se tedy otázka, zda potřeba jednotné politiky neodpovídá mnohem více mylné představě, kterou má EU sama o sobě, než požadavkům okolních zemí.

Závěr: Sousedská politika jako odvrácená tvář normativní moci Evropské unie

Nerovný přístup Evropské unie ke svému sousedství jsme ukázali na příkladech postupného vývoje názvu politiky a pojetí pohybu, přivlastnění „společných hodnot“, metafor „kruhu přátel“ a „zadního dvorku“, nebo odklonu země jižní dimenze od Evropské politiky sousedství a jejich návratu k rovnějšímu vztahu s Unii. Pomocí predikativní analýzy by přitom bylo možné podřadné postavení evropského sousedství nalézt i v hlubších jazykových strukturách oficiálních dokumentů.

Evropská unie tvrdí, že se poučila ze své koloniální minulosti, případ ENP však ukazuje, že svou nadvládu nad okolím po skončení studené války obnovuje, byť nenásilnými prostředky. Podobně jako metropole první poloviny 20. století potřebovaly své kolonie v Africe a v Asii, i Evropská unie potřebuje své sousedství především jako odbytiště pro své výrobky, služby, investice, jako prostor zajištění své bezpečnosti a jako zdroj dodávek strategických surovin.

Odhalení neokoloniálního charakteru Evropské politiky sousedství je však o to závažnější, že Unie dnes svou dominantní politiku zastírá společnými hodnotami, společným vlastnictvím a dalšími liberálně-demokratickými principy. Přitom právě Evropská unie bývá ve srovnání s USA často považována za „normativní mocnost“, která ve svých vnějších politikách nejvíce prosazuje mír a prosperitu. Dostává se však do vnitřních rozporů, když hodnoty, které sama prosazuje, ve vztahu k okolním zemím nerespektuje.

Pokud nebude Evropská unie moci nabídnout svým sousedům za provádění reformy více než rituální přihlašování se k „společným hodnotám“ a omezené finanční prostředky a pokud se sami sousedé začnou od jejího přístupu odvracet, může se stát, že se s neúspěchem Evropské politiky sousedství bude muset EU vyrovnávat stejně dlouho jako evropské metropole po osamostatnění kolonií v minulém století.

Článek vychází ze studie *“Nothing is imposed in this policy!”: European Neighbourhood Policy as a neocolonial project*, vypracované v rámci Národního programu výzkumu II.

Petr Kratochvíl

je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů a zástupcem ředitele.
kratochvil@iir.cz

Ondřej Horký

je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.
horky@iir.cz

Kai-Olaf Lang

Německo patří k členským státům Evropské unie, jež se aktivně zasazují o prohloubení spolupráce s Ruskem a východními sousedy Unie. V souvislosti s tím vystává jak pro Evropskou unii, tak i pro německou politiku stále znovu otázka, jakou váhu oběma aspektům věnovat, jaký je vztah mezi politikou vůči Rusku a Evropskou politikou sousedství. Aspoň něco.

Německo a Rusko: robustní partnerství s novými pochybnostmi

Samozřejmě, že zde hrají hlavní roli tradiční úzké vztahy s Ruskem, jež se z pohledu Německa opírají o tvrdé jádro v podobě hospodářské a energetické výměny a které jsou založeny na předpokladu, že Rusko je nezbytným partnerem při řešení důležitých problémů mezinárodní politiky. Silná orientace na Rusko je konstantou německé zahraniční politiky a charakterizuje jednání spolkových vlád bez ohledu na jejich politickou orientaci – přestože v jistých fázích, jako v dobách vlády kancléře Schrödera, došlo k silnému politickému přeceňování německo-ruských vztahů. A přestože – jako v dobách vlády kancléřky Merkelové – existovala

období strážlivého, místy dokonce kritického soužití. Rovněž občas se vyskytující rozdíly v postojích hlavních aktérů německé politiky vůči Rusku se liší spíše v nuancích než ve vzájemně naprosto neslučitelných přístupech. Jak filosofie v duchu „změny díky propojení“, s níž kdysi přišel německý ministr zahraničí Steinmeier, tak i koncepce „obsáhlého partnerství, založeného na hodnotách Rady Evropy a OBSE“, o níž se hovoří ve volebním programu německých křesťanských demokratů pro volby do Evropského parlamentu v červnu 2009, upřednostňují vznik pragmatického vztahu vůči Rusku, u něhož se nepočítá s nějakým vzájemným podmiňováním.

Tento věcně orientovaný substrát německé politiky se ve vztahu k Rusku projevuje stále znovu a znovu. Například projekt výstavby plynovodu Northstream pod Baltským mořem, jež je v rámci německo-polských vztahů považován za kontroverzní, se těší přízni německé vládní politiky i po odchodu jeho hlavního protagonisty Schrödera – i když je třeba připustit, že po politické stránce už není tak exponovaný a plynovod je prezentován jako projekt soukromých firem. Rovněž verbální odsouzení ruského postupu vůči Gruzii z léta minulého roku, kdy mluvčí německé vlády označil v srpnu 2008 tehdejší události jako „zlom“ ve vztazích Evropské unie a Ruska, šlo ruku v ruce s prohlášením, že cílem nemůže být Rusko izolovat. V rámci německého politického spektra panovala svého času také shoda, že by bylo nemístné reagovat na kavkazský konflikt nabídkou, jež by otevřela Gruzii a Ukrajině perspektivu na konkrétní členství v NATO formou Přístupového akčního plánu.

Zmíněné body představují prvky kontinuity v německé politice a zdůrazňují obrovský význam Ruska, pokud jde o přístup Německa vůči postsovětskému prostoru. Přesto by ale bylo nepřesné konstatovat, že se Německo i dvacet let po velkých změnách ve východní části kontinentu orientuje výlučně a jednostranně na Rusko. Od určitého okamžiku totiž Německo do jisté míry „objevuje“ důležitost jiných států na území bývalého Sovětského svazu.

Objevení východních sousedů

Nejlepším příkladem může být Ukrajina. Již v devadesátých letech se zde Spolková republika angažovala a například němečtí odborníci radili kyjevským vládám v rámci programu TRANSFORM při ekonomické transformaci. Svě viditelné místo v zahraniční a evropské politice Německa ovšem dostala Ukrajina až v souvislosti s oranžovou revolucí z podzimu 2004. Tenkrát představili německý a polský ministr zahraničí Fischer a Cimoszewicz společnou německo-polskou iniciativu na podporu spolupráce s Ukrajinou. Začátkem roku 2005 navštívili ministři zahraničí Fischer a Cimoszewiczův nástupce Rotfeld (původně je měl doprovázet i jejich francouzský resortní kolega Barnier) Kyjev. Berlín v té době dával na jevo zájem na nové rámcové koncepci Evropské unie týkající se spolupráce s partnerskými státy na jižní a východní periférii Unie, Evropské politice sousedství (ENP).

Avšak zejména německé předsednictví v Radě Evropské unie v prvním pololetí roku 2007 znamenalo pro Berlín nový příklon k „Východu“. Německo chtělo oživit stagnující vztahy Evropské unie a Ruska a podobně dodat nový impuls i nepříliš svižně zahájené politice sousedství. Německo nechtělo během svého předsednictví provádět nic menšího než „novou východní politiku“ („*neue Ostpolitik*“), což byl pojem, jenž údajně pocházel z ministerstva zahraničních věcí vedeného sociálními demokraty, ale který byl nakonec kvůli možným konotacím s Ostpolitik někdejšího sociálnědemokratického kancléře Willyho Brandta zase změněn. Podobné nápady narážely na připomínky jihoevropských členských států EU, které se obávaly, že Berlín přesune hlavní těžiště unijní zahraniční politiky na úkor prostoru kolem Středozemního moře směrem k evropskému východu. Proto německá diplomacie usilovala ještě před vlastním předsednictvím o to, aby její zamýšlené aktivity ve vztahu k východu byly chápány jako součást stejně silného posílení východních a jižních sousedství. Přesto ale Německo od ambiciózního plánu na po-

silnění spolupráce s východní Evropou neupustilo. Výsledkem byl pokus uvést do života východněpolitický „tríptych“: mezi jeho tři součásti patřilo zahájení rozhovorů s Ruskem o nové dohodě o partnerství a spolupráci, Evropská politika sousedství plus se silným důrazem na východní partnery a také formulování strategie vůči Střední Asii. Všem zúčastněným bylo jasné, že uskutečnění zmíněných cílů nebude jednoduché. Zejména polská blokáda kvůli bilaterálnímu rusko-polskému sporu, která zabránila vzniku mandátu pro rozhovory s Ruskem, vedla k tomu, že jeden z hlavních záměrů v podobě oživení vztahů s Moskvou byl ochromen. Politika sousedství přinesla naproti tomu daleko větší úspěchy a podařilo se přijít s novými akcenty. Příkladem může být zapojení východních partnerů do globálního přístupu k migraci (*Global Approach to Migration*); byly stanoveny finanční nástroje (*Governance Facility*) jako „bonusy“ za úspěšné reformy; byl zřízen Prostředek sousedské investice (*Neighbourhood Investment Facility*), byla iniciována nová, hlubší dohoda s Ukrajinou (spolu s novou dohodou s Marokem), jež tak dostala modelový charakter pro budoucí smluvní vztahy se sousedními zeměmi.

Nové regionalismy: Východní partnerství a Černomořská synergie

Německo se v neposlední řadě snažovalo o regionální dimenzi východní politiky. Výsledkem tohoto snažení byla koncepce „Černomořské synergie“, kterou vláda v Berlíně silně podporovala. Právě spolupráce v oblasti Černého moře ukazuje jasně jak záměry německé východní politiky, tak i omezení při jejím naplňování. Původně se jednalo o fórum, jež mělo sloužit k zapojení zdejších členských států Unie (Rumunska a Bulharska), kandidáta na členství v Evropské unii Turecka a země z evropského sousedství (Ukrajina, Gruzie) a Ruska. Ve skutečnosti ale zůstala iniciativou založenou na *low politics*, která se nikam příliš neposouvala. Ve skutečnosti si kladla Černomořská synergie za cíl být tím, oč jde Berlínu v jeho východní politice ze všeho nejvíce: nástrojem na

posílení spolupráce s partnery v rámci Evropské politiky sousedství, aniž by tím bylo antagonizováno Rusko, což se může podařit nejlépe jeho zapojením do sousedské spolupráce. Německo proto neustále upozorňovalo na existenci této regionální iniciativy. Navíc se Berlín snažil – přinejmenším až do vypuknutí konfliktu v Gruzii – působit pozitivně na „zamrazené konflikty“ v daném regionu, jako například, když přišel s vlastním mírovým plánem pro Abcházii.

Vzhledem ke svým dosavadním aktivitám a cílům v oblasti politiky vůči východní Evropě reagovalo Německo na iniciativu „Východního partnerství“ ze strany Polska a Švédska pozitivně, nikoli euforicky. Přesto však iniciativu z principu podporuje. Nejedná se o nic překvapivého, neboť v konečném důsledku sleduje Východní partnerství některé cíle, o jejichž uskutečnění se v posledních letech snažilo i Německo. Mezi ně patří vedle všeobecného cíle posílit východní rozměr politiky sousedství také myšlenka řešit „horizontální“ témata, jež mohou být realizována a posouvána dopředu multilaterálními dohodami Evropské unie s jejími sousedy. Německo má také zájem na rozvoji bilaterální spolupráce. Především záměr Východního partnerství učinit z Asociační smlouvy s Ukrajinou, o níž se právě jednalo, příklad jakési nové generace asociačních smluv (s „hlubokým volným obchodem“, jako hospodářským a obchodním základem vzájemných vztahů), jež by byla principiálně otevřena všem sousedům na východě, je něco, čemu se Německo nebrání. Pozitivně by mohla být vnímána i skutečnost, že Východní partnerství nepředpokládá žádnou výraznou institucionalizaci (čímž se výrazně liší od svého regionálního protipólu na jihu, tzv. Středomořské unie), stejně jako záměr zvýraznit kooperační vztahy stávající Evropské politiky sousedství.

Z německého pohledu představuje nová forma regionální spolupráce ve východním sousedství také rámec, který si konkuruje s Černomořskou synergií. V zásadě se považuje za smysluplné rozlišovat mezi Východním partnerstvím, jakožto koncepcí integrace, tzn. postupného a částečného připojení k Evropské

unii a k jejím politikám, a Černomořskou synergií jako koncepcí spolupráce. V praktické rovině je ovšem třeba zabránit jejich vzájemnému překrývání a duplikování.

V závislosti na míře, v jaké má být posílena sousedská politika, jsou zasaženy politické oblasti, jež mohou mít v členských státech EU vnitropolitickou komponentu. V případě Německa to platí zejména pro možnost snazšího cestování do země, což

může ve vztahu k východní Evropě vyvolat u německé veřejnosti reminiscence na skandál s udělováním falešných německých víz na Ukrajině. Liberalizace vízové politiky, byť by byla zvažovaná jenom z dlouhodobé perspektivy, proto zcela zákonitě musí vyvolat reakci u ministrů vnitra německých spolkových zemí. Rovněž se v případě německých diskusí o Východním partnerství nejednou ukázalo, jak citli-

vou otázkou je způsob financování. V Německu – a zřejmě podobně i u jiných „čistých plátců“ – s tím zřejmě bude souviset i úvaha, že silnější zdůrazňování východního sousedství například při jednáních o podobě příštího finančního rámce Unie s sebou přinese rovněž konkrétní finanční požadavky států prosazujících partnerství.

Rusko není principiálně zapojeno do Východního partnerství, i když se na něm může v některých případech podílet. Silící protesty Moskvy proti angažmá Unie v oblasti, jež údajně spadá do zóny zvláštních ruských zájmů, výslovná skepse vůči celému projektu Východního partnerství nebo koncem března manifestálně vyjádřený odpor proti bruselským plánům na modernizaci sítě plynovodů na Ukrajině, zvyšují z německého

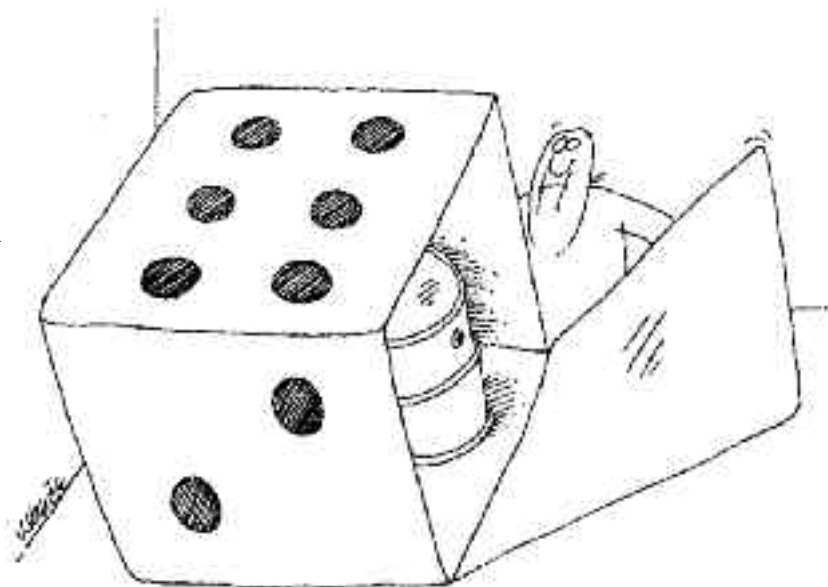
pohledu nutnost, aby EU Rusko zapojila a vysvětlila motivy politiky sousedství.

Východní politika v podobě „jak“ - „tak“

Berlín upřednostňuje v konečném důsledku vyváženou východní politiku Evropské unie, která by usilovala jak o prohloubení sousedské spolupráce, tak i o posílení vztahů Unie s Ruskem. V praxi to znamená, že Německo překonalo fázi po-

zároveň nemá být Rusku přiznána kontrolní pravomoc (*droit de regard*) pro jednání Evropské unie v postsovětském prostoru. Německo proto bude nahlížet pozitivně na posílení spolupráce mezi EU a jejími přímými sousedy na východě i v případě, že by tomu Rusko oponovalo. Není vyloučeno, že by se Rusku vyšlo vstříc v otázkách tvrdé bezpečnosti (například při rozšiřování NATO), nebo že by Berlín vedl u jednotlivých otázek sou-

Vzhledem ke svému dosavadním aktivitám a cílům v oblasti politiky vůči východní Evropě reagovalo Německo na „Východního partnerství“ ze strany Polska a Švédska pozitivně, nikoli euforicky.

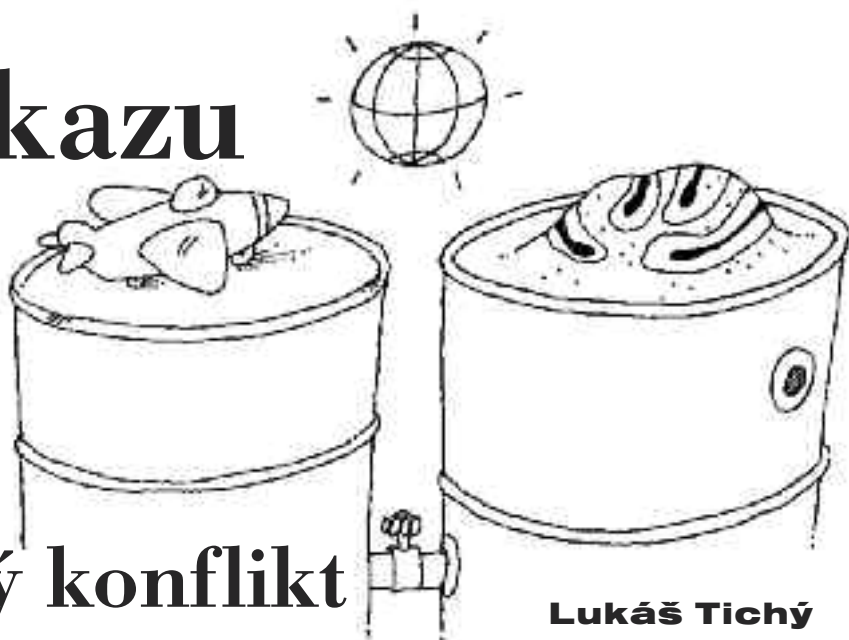
litiky výlučně fixace na Rusko a provedlo jistou diverzifikací svého pohledu na oblast východní Evropy. Zároveň ale bude i nadále hledat způsob, jak pokud možno dosáhnout harmonii a stabilitu v trojvztahu Evropská unie–Rusko–země z východoevropského sousedství, což bylo dosud velmi obtížné a nevedlo ke skutečným řešením, neboť Rusko spatřuje v aktivitách EU snahu vytvářet vlastní „sféru vlivu“, jak prohlásil o Východním partnerství koncem března 2009 ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov. Chování Německa v průběhu „oranžové revoluce“, jeho priority během vlastního předsednictví v Evropské unii a postoj Berlína během konfliktu v Gruzii v srpnu 2008 dokázaly, že Německo zůstává v zásadě věrné této linii: Rusko nemá být východoevropskými aktivitami Unie antagonizováno, ovšem

běžně dialog s Moskvou v sousedských záležitostech (například v otázkách energetických dodávek). Právě po událostech v Gruzii bylo evidentní, že Německo nehodlalo v reakci na jeho asertivní chování Rusko potrestat, nýbrž podpořilo větší míru spolupráce se sousedy na východě. Spojili se to dohromady, je zřejmé jedno: Německo zůstává celkově stoupencem politiky „jak“ i „tak“ – chce jak posílit spolupráci s Ruskem, tak s východními sousedy.

Z němčiny přeložil Robert Schuster

Kai-Olaf Lang je výzkumným pracovníkem Stiftung Wissenschaft und Politik v Berlíně a členem redakční rady časopisu Mezinárodní politika.

Význam jižního Kavkazu pro energetickou politiku Evropské unie a rusko-gruzínský konflikt

Lukáš Tichý

Evropská unie ve snaze diverzifikovat své dodávky energetických surovin věnuje již delší dobu pozornost regionu Kaspického moře a jižního Kavkazu, který představuje strategickou tranzitní oblast. Energetický koridor z Baku přes Gruzii se stal během několika let důležitou tepnou pro export kaspického plynu a ropy na evropský trh. Srpnový rusko-gruzínský konflikt však vyvolal obavy ohledně spolehlivosti a bezpečnosti plynovodů a ropovodů procházejících oblastí jižního Kavkazu.

Strategický význam Gruzie pro energetickou politiku Evropské unie

V nové energetické hře o kaspickou ropu a zemní plyn mají pro Evropskou unii strategický význam nejen producentské a dodavatelské země v regionu Kaspického moře. Stejně důležitou roli na pomyslné evropské energetické šachovnici hraje také tranzitní oblast jižního Kavkazu, a zvláště Gruzie, která díky své geografické blízkosti k regionům Černého moře, Kaspického moře a Střední Asie představuje pro EU klíčový energetický most. Na gruzínském území se v současné době nachází řada terminálů na uskladnění ropy a důležitých ropovodů a plynovodů, které exportují ropu a zemní plyn z oblasti Kaspického moře a Střední Asie do Evropy a obcházejí přitom Rusko.

Nejdůležitějším kaspickým ropovodem přepravujícím ropu do Evropy a vyhýbajícím se území Ruska je **Baku-Tbilisi-Ceyhan** (BTC), který je zároveň druhým nejdelším produktovodem ve světovém měřítku. Ropovod BTC měří 1700 kilo-

metrů a vede ropu z hlavních ropných polí na pobřeží Ázerbájdžánu přes území Gruzie do terminálu na východě Turecka u Středozemního moře. Ropa prostřednictvím ropovodu BTC začala být přepravována v roce 2006 a pracuje-li na maximální výkon, může jím denně protéci něco kolem 850 000 až 1 000 000 barelů ropy za den, což je přibližně jedno procento celosvětové spotřeby. Celkově bylo ropovodem BTC od jeho počátku do konce roku 2008 přepraveno přibližně 513 milionů barelů ropy. Pětinu až čtvrtinu své spotřeby ropy bere z ropovodu BTC také Česká republika.

V současné době se jedná o možnosti zvýšit kapacitu ropovodu až na dvojnásobek, neboť zájem o dodávání ropy na evropský trh prostřednictvím Baku-Tbilisi-Ceyhan projevil Kazachstán. Jedním z hlavních zdrojů ropovodu BTC by se mělo stát obří kazachstánské ropné pole **Tengiz**, jehož kapacita je odhadována okolo 6 až 9 miliard barelů ropy. Současná produkce činí kolem 540 000 barelů za den a v budoucnu se plánuje, že by to

mohlo být až jeden milion barelů ropy za den.

Dalším zdrojem se má stát největší ropné pole v Kazachstánu **Kashagan**, jehož kapacita je odhadována na 13 miliard barelů ropy. V budoucnu by mohlo být z tohoto ropného pole prostřednictvím tzv. jihokavkazské trasy zahrnující Gruzii exportováno až 1,5 milionu barelů ropy denně.

Druhým velkým projektem je plynovod **Baku-Tbilisi-Erzurum** (BTE), jehož trasa je téměř totožná s ropovodem BTC. Plynovod Baku-Tbilisi-Erzurum byl spuštěn v roce 2007 a přepravuje zemní plyn z velkého ázerbájdžánského naleziště **Shah Deniz**, jehož kapacita se odhaduje na 22 bilionů kubických metrů zemního plynu, na trh v Gruzii a Turecku. Maximální roční kapacita plynovodu BTE, který by v budoucnu mohl vést zemní plyn do Řecka a poté na evropský trh, je něco kolem 16 miliard kubických metrů plynu. V současné době je však jenom poloviční.

Třetím důležitým ropovodem je **Baku-Supsa**, vedoucí z ázerbájdžánského města

Baku do gruzínského přístavu Supsa na pobřeží Černého moře s kapacitou 155 tisíc barelů ropy denně.

Pro přepravu kaspické ropy je stejně klíčová také železniční trať **Baku-Poti**, jež může přepravovat až 50–70 000 barelů ázerbájdžánské ropy denně. Poti je gruzínský přístav na pobřeží Černého moře s kapacitou 100 000 barelů ropy denně.

V neposlední řadě je pro export a uskladnění ropy významný nový gruzínský terminál **Kulevi** na pobřeží Černého moře, jehož kapacita je plánována až na 200 000 barelů za den, hlavně ropných produktů a ropy přepravované po železnici z Ázerbájdžánu. Ropa dopravovaná železnici z oblasti Kaspického moře se také uchovává v gruzínském přístavu **Batumi** u Černého moře. Kapacita přístavu je 300 000 barelů za den, v průměru jím projde 200 000 barelů, z toho 100 000 barelů pochází z ázerbájdžánských polí a dalších 100 000 putuje z Kazachstánu a Turkmenistánu.

Kaspickými ropovody vedoucími přes území Gruzie plyne do Evropy okolo jednoho milionu barelů ropy za den. Dále může být přes území Gruzie po železnici přepravováno denně až 200 000 barelů ropy. Objem exportu zemního plynu se odhaduje na 8 mld. kubických metrů plynu za rok. Rozvíjením nových ropných polí a zvyšováním těžby ropy a plynu v Ázerbájdžánu, Kazachstánu a Turkmenistánu by se objem exportované ropy měl zvýšit až na dva miliony barelů ropy za den. Množství přepravovaného zemního plynu může být mezi 16–20 mld. kubických metrů plynu za rok.

Energetické zájmy Evropské unie v oblasti jižního Kavkazu

V prvním desetiletí po rozpadu SSSR však Evropské unie oblast jižního Kavkazu včetně Gruzie spíše opomíjela. Bylo to dáno hlavně periferním postavením regionu, který nenabízel z ekonomického hlediska zajímavé tržní prostředí. Postoj EU k jižnímu Kavkazu se však postupně změnil a od roku 2004 jsou státy regionu zahrnuty v tzv. Evropské politice sousedství.

Za obratem v politice Evropské unie stál především nový důraz na diverzifikaci energetických zdrojů. Evropská unie dováží z Ruska celkem 30 procent svých dovozů ropy a 50 procent zemního plynu. Celkově se ruský plyn podílí z 25 procent na spotřebě plynu v zemích EU a ruská ropa přibližně z 20 procent. Ve snaze o zajištění plynulých a bezpečných dodávek energetických surovin a snížení své energetické závislosti na Rusku zaměřila Evropská unie postupně svou pozornost na region Kaspického moře a oblast jižního Kavkazu.

V rámci druhého stupně tzv. čtvrtého koridoru, spoléhajícího na ropu a zemní plyn z Kazachstánu, Ázerbájdžánu a Turkmenistánu, plánuje Evropská unie výstavbu nových ropovodů a plynovodů

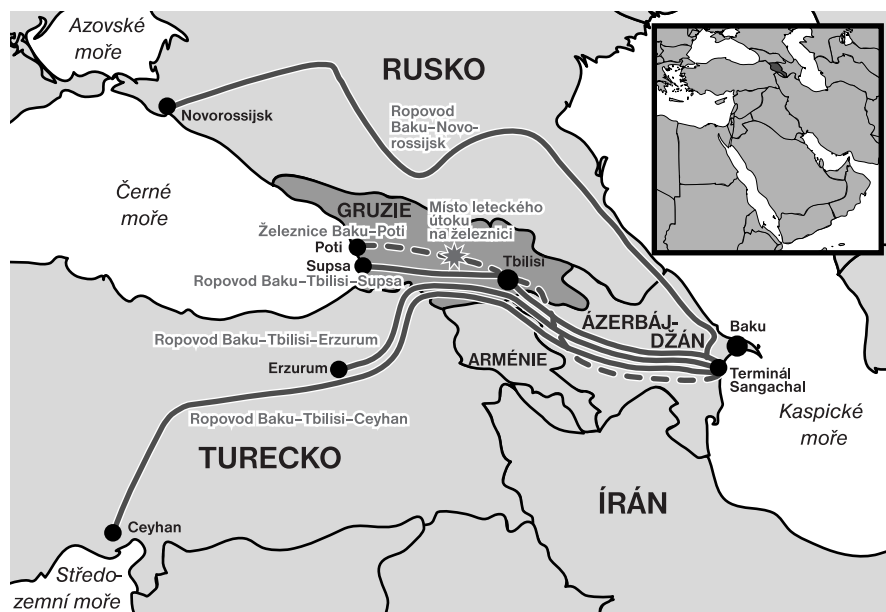
procházejících regionem jižního Kavkazu a Gruzie, které by se tak zároveň měly vyhnout území Ruska.

Ambiciózním plánem Evropské unie, jak se částečně zbavit závislosti na dovozu plynu z Ruska, je **plynovod Nabucco**, který má být dlouhý 3300 km a měl by dopravit do Evropy kolem 31 miliard metrů kubických zemního plynu ročně. Nabucco by měl být dokončen v roce 2013 nebo 2015 a má vést zemní plyn z kaspické oblasti a ze středoasijských nalezišť přes Gruzii, Turecko, Bulharsko, Rumunsko a Maďarsko do Rakouska.

Jedním z hlavních problémů plánovaného plynovodu je skutečnost, že se Evropské unii nepodařilo s žádným středoasijským státem uzav-

Existence dalších „zamrzlých konfliktů“ v oblasti jižního Kavkazu negativně ovlivňuje rozhodování Evropské unie o výstavbě nových energetických exportních tras pro přepravu kaspické ropy a zemního plynu, které počítají s tranzitním územím Gruzie.

Důležité kaspické ropovody a plynovody procházející Gruzii

Zdroj: Rzeczpospolita, 25. sierpnia 2008 str. A11

řít smlouvu o dodávkách zemního plynu. Turkmenistán sice přislíbil dodávky zemního plynu, ale zároveň podepsal dohodu o rozvíjení a těžbě tzv. „zelených polí“ s Čínou. Kazachstán na jednu stranu umožňuje západním společnostem těžbu plynu na svých polích Tengiz a Kashagan, ale na druhou stranu požaduje za tuto „službu“ větší podíly a zisky. Podobně vystupuje také Ázerbájdžán, který se zatím jako jediný s Evropskou unií dohodl a je ochoten s ní jednat o dodávkách zemního plynu pro Nabucco, ale chce za ně nejlepší, tj. tržní cenu.

S plynovodem Nabucco je úzce spojen plánovaný **Transkaspický plynovod**, který povede zemní plyn z Kazachstánu a Turkmenistánu do Baku a odtud prostřednictvím plynovodu Baku–Tbilisi–Erzurum a plánovaného evropského plynovodu Nabucco by měl přepravovat plyn do střední Evropy, obcházející tak Rusko a Írán. Kapacita plánovaného plynovodu by měla být okolo 30 miliard kubických metrů zemního plynu za rok a náklady na tento projekt jsou odhadovány přibližně na 2–3 mld. euro.

Dalším projektem navrhovaným Evropskou unií, který počítá s jihokavkazským koridorem, je **Transkaspický systém přepravy ropy**, jenž má přepravovat ropu z kazašského přístavu Aktau do Baku, kde by se měl napojit na nynější ropovod Baku–Tbilisi–Ceyhan. Převážná kapacita ropovodu by měla být ze začátku kolem 500 000 barelů ropy denně a následně až 1,2 milionu barelů ropy denně.

Srpnový vojenský konflikt v Gruzii však evropské plány na výstavbu nových přepravních tras částečně zkomplikoval.

Rusko-gruzínský konflikt a dopad války na energetickou bezpečnost

Kavkazský konflikt začal ze 7. na 8. srpna 2008, kdy gruzínské vojenské jednotky napadly separatistický region Jižní Osetie, jenž je společně s Abcházií sice formálně součástí Gruzie, ale ve skutečnosti má značnou míru autonomie a je z velké části pod vlivem Ruska.

Následující den na gruzínský krok Rusko reagovalo rozsáhlou vojenskou operací, během níž ruské jednotky vnikly na území Gruzie, 12. srpna ruský prezident Dmitrij Medveděv oznámil ukončení vojenských operací ruské armády v Gruzii.

Ačkoli se během srpnového konfliktu mezi Gruzii a Ruskem ázerbájdžánské a kazašské produktovody procházející gruzínským územím nestaly přímo cílem ruských vojenských útoků, ani nedošlo k nějakému dlouhodobému přerušení přepravy energie, rusko-gruzínská válka ohrozila přesto nejméně jedno procento dodávek ropy na světový trh. Tolik totiž plyne ropovodem Baku–Tbilisi–Ceyhan (BTC) z Ázerbájdžánu do Turecka a odtud dál do Evropy. Přeprava ropy tímto ropovodem byla však zastavena již dva dny před vypuknutím konfliktu kvůli explozi a následnému požáru na části potrubí ropovodu na tureckém území. K poškození ropovodu se přihlásili kurdští separatisté.

Značné množství ropy se také převáží vlaky do gruzínských černomořských přístavů a z nich tankery dál. Tyto přístavy, stejně jako menší ropovod z Ázerbájdžánu do gruzínského přístavu Supsa s kapacitou 155 000 barelů denně, poškodily

ruské nálety. Přeprava ázerbájdžánské ropy přes Gruzii se zastavila i po železnici, protože vojenské akce na gruzínském území poškodily železniční trať Baku–Poti, vedoucí z Tbilisi na pobřeží Černého moře a s kapacitou až 50–70 000 barelů denně.

Kvůli zastavení ropovodů byla omezena těžba ázerbájdžánských ropných polí na zhruba 250 000 barelů denně. Před odstávkou ropovodu Baku–Tbilisi–Ceyhan se zde těžilo až 1 000 000 barelů ropy za den. Částečně byl kvůli rusko-gruzínskému konfliktu zataven také plynovod Baku–Tbilisi–Erzurum, který přenášel okolo 6 miliard kubických metrů zemního plynu, tj. menší polovina jeho maximální kapacity.

Hrozí ztráta důvěry Evropské unie v jižní Kavkaz?

Srpnová rusko-gruzínská válka již během svého průběhu vyvolala pochybnosti producentů kaspické ropy a plynu, tranzitních zemí i evropských příjemců energetických surovin ohledně bezpečnosti plynovodů a ropovodů procházejících oblastí jižního Kavkazu a zároveň ukázala na rizika a zranitelnost exportu přes území Gruzie.

Evropská rada již začátkem září 2008 na svém zasedání vyjádřila obavy z možnosti dopadu kavkazského konfliktu na budoucí stabilitu a bezpečnost Gruzie jako důležité energetické tepny. Zároveň existence dalších „zamrzlých konfliktů“ v oblasti jižního Kavkazu negativně ovlivňuje rozhodování Evropské unie o výstavbě nových energetických exportních tras pro přepravu kaspické ropy a zemního plynu, které počítají s tranzitním územím Gruzie.

V souvislosti s kavkazskou válkou se objevily pochybnosti hlavně o proveditelnosti plynovodu Nabucco, neboť jedním z hlavních motivů ruské účasti v konfliktu byla snaha Moskvy zabránit využívání Gruzie jako strategického „energetického koridoru“ a ochromit export kaspické ropy a zemního plynu cestami, jež Rusko nekontroluje. Ruský monopolní vývozce plynu Gazprom má zájem projekt Nabucco vyřadit ze hry konkurenčním projek-

Zdroje

- Chow, E. C.: an Oil Crossroad in the Gross Hair, Center For Strategic and International Studies, August 15, 2008
- Economides, M., J.: The Russia-Georgia War, Energy Tribune October 2008,
- Kandiyoti, R.: Pipelines Flowing Oil And Politics, I. B. Tauris London New York 2008
- Łakoma, A.: Konflikt nie tylko polityczny, Rzeczpospolita, 25. sierpnia 2008
- Perspectives on Caspian Oil and Gas Development, Directorate of Global Energy Dialogue/2008/1, International Energy Agency
- Yenikieff, S., M.: The Georgia-Russia standoff and the future of Caspian, Oxford Energy Comment August 200
- Arabianbusiness.com, Eurasia Daily Monitor, Hurriyet DailyNews The Georgian Times, The Journal of Turkish Weekly, Zaman Today

tem South Stream, který má přivádět ruský plyn do jihovýchodní a střední Evropy.

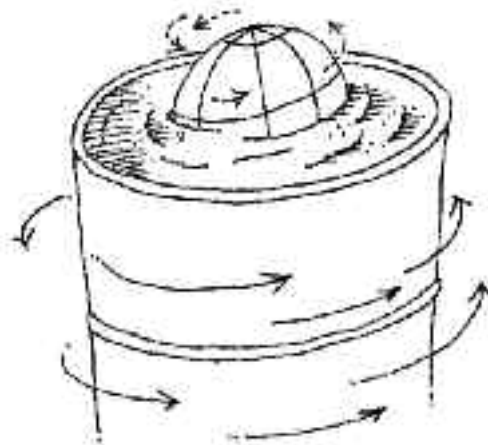
Na druhou stranu si však Evropská unie velice dobře uvědomuje důležitost oblasti jižního Kavkazu včetně Gruzie. Evropská komise se již v listopadu 2008 v navrženém druhém energetickém přezkumu Evropské unie zmínila o potřebě Unie zvýšit svou aktivitu a angažovanost v oblasti Kaspického moře a jižního Kavkazu.

Nový akční plán Evropské unie pro energetickou bezpečnost a solidaritu stanoví v části nazvané *Efektivnější podpora projektů na vybudování potřebné infrastruktury* mj. nutnost členských států EU a Komise intenzivně jednat a spolupracovat s energetickými partnery jako například Ázerbájdžánem, Turkmenistánem a dalšími zeměmi Kaspického moře a Mashreku. Jednou z hlavních priorit byl v této části akčního plánu stanoven tzv. **Jižní koridor pro přepravu plynu**, který má vytvořit síť plynovodů přivádějících plyn z regionu Kaspického moře a Blízkého východu přes Turecko. Výstavba by podle všeho měla začít v roce 2010.

Evropská unie začátkem prosince 2008 zahrнула, vedle Ukrajiny, Běloruska a Moldavska, země jižního Kavkazu do nové východní dimenze Evropské politiky sousedství, tzv. Východní partnerství. Nový východní program předpokládá podstatné posílení míry politické angažovanosti včetně vyhlídky na novou generaci asociačních dohod o přidružení, dalekosáhlou integraci do evropských ekonomik, snazší cestování občanů do členských států Evropské unie, posílení úpravy v oblasti energetické bezpečnosti atd.

Lukáš Tichý dokončuje magisterské studium obor Mezinárodní vztahy a evropská studia na Metropolitní univerzitě Praha. luktichy@seznam.cz

Pavel Máša

Evropská samozřejmost sebestředné Ukrajiny

Záhy poté, co se Česko ujalo předsednictví Evropské unie, označil premiér Mirek Topolánek za jeden ze svých prioritních úkolů nutnost „vysvětlovat evropským partnerům, že je i v jejich bytostném zájmu udržet směřování Ukrajiny do euroatlantických struktur“. Stalo se tak uprostřed dalšího sporu Ruska a Ukrajiny o podmínky tranzitu zemního plynu do Evropy, který v jiných unijních politicích vyvolával naopak zvýšenou ostražitost v přístupu ke Kyjevu. Například podle předsedy Evropské komise José Manuela Barrosa počínání Ukrajiny a Ruska, které vyústilo až v přerušení dodávek plynu, zpochybnilo důvěryhodnost obou těchto států.

Žít jako v Evropě

Problémem státníků, kteří by stejně jako Topolánek rádi co nejdříve uvítali Ukrajinu v Evropské unii i NATO, není jen „vysvětlování“ jejich hříchů unijním kolegům. Sporné je již to, co se pod oním integračním směřováním Kyjeva vlastně má rozumět. Vstup do NATO podporuje jen úzká skupina kyjevských politiků z části takzvaného „oranžového“ tábora, a navíc má dlouhodobě pouze marginální (asi pětinovou) podporu občanů. Situace s ukrajinským „směřováním“ do Evropské unie je zdánlivě jasnější – za svůj cíl si uspišení integrace

s Unii vytkly všechny rozhodující politické síly a toto úsilí podporují téměř tři čtvrtiny Ukrajinců. Ve skutečnosti ale i zde působí mnoho skrytých zpětných proudů.

Tato nejednoznačnost se týká i podpory vstupu do Evropské unie při výzkumech veřejného mínění. Jde o to, že ukrajinští občané pokládají integraci za prostředek k naplnění touhy „žít jako v Evropě“, rozuměj v alespoň relativním blahobytu. Současně se ale obávají (a jejich podezření žíví i část médií), že Ukrajina vstupem do Unie utrpí více, než získá. Jde o fobie známé ze zkušenosti nových členských států EU: naše země se na vnitřním trhu neprosadí, půdu a vše cenné u nás skoupí cizinci, bude se zdražovat, domácí podniky zkrachují.

Podobně rozpolceny jsou i ukrajinské politické strany, či přesněji politická seskupení. Jde o to, že – jak situaci v rozhovoru pro MP plasticky vyličil přední ukrajinský politolog Dmytro Vydrin – na Ukrajině de facto „neexistují politické strany, a tudíž ani ideologie; každá strana je svého druhu korporace či firma vedená hospodářem, který plně určuje názory své ‚kapesní strany‘“. Vydrin dobře ví, co říká, neboť postupně působil jako „politický manažer“ čelných představitelů rozhodujících politických seskupení (BJUT „oranžové“ premiérky Julije Tymošenkové a „modrou“ Stranu regionů Viktora Janukovyče nevyjímaje). Důsledkem skutečnosti, že hlavní ukrajinské politické síly postrádají ideové ukotvení, je i rozkolísanost jejich postojů.

Relativně přehledná je pozice seskupení okolo prezidenta Viktora Juščenka (politik z dnes již nefunkčního bloku Naše Ukrajina). Jejich hlavní motivací je snaha najít co nejrychleji účinnou protiváhu ruskému vlivu v „objetí Evropské unie

a Severoatlantické aliance. Právě z těchto řad také zaznívá největší kritika pomalého postupu integrace a s tím spojené vyčítavé útoky na unijní politiku. Ukrajina je podle těchto často nacionalisticky orientovaných politiků historicko-kulturní součástí Evropy a uráží ji, že je v různých integračních in-

Stálou mantrou ukrajinské diplomacie je volání po stanovení „pevného rámce“ integrace, pod čímž se rozumí pokud možno přizvání k jednání o členství v Evropské unii (od konceptu „asociovaného členství“ Ukrajinci pod tlakem reálií již upustili).

ciativách (politika sousedství, čerstvě pak Východního partnerství) ji Brusel hází do jednoho pytle se severoafričtými či asijskými státy. Nepřestává je dráždit, když unijní komisařka pro vnější vztahy Benita Ferrerová-Waldnerová připomíná, jak to učinila například v souvislosti s únorovým jednáním tzv. Trojky Evropské unie a Ukrajiny na úrovni ministrů

zahraničí v Praze, že „Ukrajina potřebuje zvýšit úsilí při politických a ekonomických reformách; příliš mnoho času bylo ztraceno kvůli interním problémům.“

Ukrajina středem Evropy

„Je nekorrektní říkat ‚Evropa a Ukrajina‘ vzhledem k tomu, že právě Ukrajina leží ve středu Evropy, a verbálně proti sobě stavět Evropu a Ukrajinu je umělé,“ zopakoval letos v únoru svůj klíčový bonmot poslanec za blok Naše Ukrajina a bývalý ministr zahraničí Boris Tarasjuk („Nejsme sousedi Evropy, jsme Evropa,“ hlásal i prezident Juščenko.). Východní partnerství přivítal za podmínky, že v něm bude mít Ukrajina ve srovnání s jinými zeměmi zvláštní postavení. Prezidentský palác původně v tomto duchu dokonce zakazoval premiérce Tymošenkové jednat o projektu partnerství, neboť by tím prý mohla „u partnerů vyvolat nejednoznačné vnímání ukrajinských priorit“, pod nimiž se rozumělo úsilí o takzvané asociované členství (což byla ukrajinská fixní idea). Později si

nicméně Juščenko uvědomil, že by tato negace byla chybou, a novou bruselskou koncepci přivítal.

Pokud tím chtějí ukrajinští politici zdůraznit své integrační aspirace, má tato argumentace odvolávající se na hodnotovou sounáležitost jejich země s „Evropou“ jistě přinejmenším psychologický význam. Potíž je ale v tom, že nárokování si vstupu do EU coby samozřejmosti a naplnění historické spravedlnosti, jak to činí nacionalista (v neutrálním slova smyslu) a vyhraněně protirusky orientovaný Tarasjuk, vede k omezení schopnosti sebereflexe. S touto náladou, která by se dala pojmenovat jako pocit „evropské samozřejmosti“, souvisí, že si kyjeví politici opakovaně nárokuji ve vztahu k Evropské unii zvláštní postavení, aniž by cítili nutnost pracovat v zájmu „přiblížení se Evropě“ i na domácí půdě cestou ekonomických a legislativních reforem.

Širokorozchodná politika

Bývalá Juščenková „oranžová“ spolkyně a nyní hlavní protihráč Julija Tymošenková byla vnímána jako ptáče ze stejného hnízda, její přístup k integraci je ovšem pragmatičtější, až by se chtělo říci vypočítavější. Celkem přesně její politiku charakterizoval Dmytro Vydrin: „Coby podnikatel-prostředník zná nikoli jen z doslechu rozkoš velkých a okamžitých zisků. Ukrajina by se v kontextu její logiky měla, aniž by nezvratně poškodila vztahy s Ruskem a zachovala neartikulovaně vstřícné vztahy se Západem, stát poprvé nikoliv objektem, nýbrž subjektem geopolitiky a geo-ekonomiky. Tymošenková ví, v jakém rytmu a s jakými nádechy má v západních parlamentech pronášet základní mantru – demokracie, evropské hodnoty, evropské hodnoty, demokracie...“, aby v sále vyvolala euroovace.“

Nutno říci, že přesně podle tohoto klíče Tymošenková jedná dnes a denně. Například poté, co její kabinet podpořil sérii rozhodnutí o konkrétních podnikatelských projektech nahrávajících zájmům ruských ekonomických subjektů (jmenovitě Gazpromu) na Ukrajině, radostně přitakala při setkání s francouzským prezidentem Nicolasem Sarkozym v Paříži návrhům posilujícím pozici francouzských, resp. západních firem v ukrajinské energetice. Pikantní

a příznačně je, že z rozhovorů v úzkém kruhu vyloučila ukrajinského velvyslance v Paříži – očividně proto, že je hierarchicky napojen na ministerstvo zahraničí kontrolované Juščenkem.

Po vpravdě širokorozchodné trati se západním směrem pohybuje také Viktor Janukovyč, bývalý kučmovský a následně i juščenkovský premiér, který je nyní spolu s Tymošenkovou hlavním vyzyvatelem Juščenka v nadcházejících prezidentských volbách. Ještě coby premiér ujišťoval, že „naším strategickým cílem je integrace s Evropskou unií, vybudování ekonomiky podle standardů EU. Budeme se s EU sblížovat nejen slovy, ale i konstruktivní prací.“ Tuto pozici dodnes potvrzuje i z pozice lídra opoziční Strany regionů, ovšem jen verbálně. Jeho seskupení ostatně má úsilí o integraci s Evropskou unií i ve svém oficiálním programu, byť ho spojuje s požadavkem respektovat „zvláštnosti jejího geopolitického postavení, její historické, národnostní a kulturní unikátnosti“. Janukovyč dokonce kritizuje současný establishment (Juščenka i Tymošenkovou), že nedostatečně rozvíjí integrační proces, „který zahájila moje vláda“. Nepřímo mu v tom sekunduje i komisařka Ferrerová-Waldnerová, podle níž se Unie a Ukrajina v době, kdy stál v čele vlády Janukovyč, značně sblížily.

Pes politiky „modrých“, jak se říká Straně regionů, je zakopán v jejich vztahu k Rusku. Janukovyč ještě jako premiér tvrdil, že proces evropské integrace zachová úlohu Ukrajiny coby „spojujícího článku ve vztazích mezi Evropskou unií a Ukrajinou“. V poslední době se pozice jeho seskupení ještě více opírá o moudro, podle něhož je košile bližší než kabát. Vstup do Evropské unie je prý daleko, žít se musí nyní – a v tom prý Ukrajině pomůže především ekonomická spolupráce s Ruskem (což jako by přebíral ze slovníku ukrajinských komunistů). „Čeká nás dlouhé přechodné období, ale lidé musí denně žít, krmit děti,“ zdůvodňuje expremiér a prezidentský kandidát tuto linii.

Vyrovnat dva paralelní a ve své podstatě protichůdné trendy – posilování vazeb na Evropskou unií i Rusko – má Janukovyčova koncepce jednotného ekonomického

prostoru EU, Ukrajiny a Ruska. Dovolává se autority slavného britského premiéra Winstona Churchilla, který sice podporoval kontinentální integraci, ale chtěl, aby jeho země zůstala mimo. Britská cesta spočívá podle vůdce Strany regionů v tom, že si „budeme vybírat to, co se nám hodí“. Hodí se například zóna volného obchodu a bezvízový režim, ale již méně společná měna či Schengen. Janukovyčovo vystoupení na sjezdu ruské vládní strany Jednotné Rusko loni v listopadu dokonce vedlo k přinejmenším nezvyklému prohlášení ukrajinského ministerstva zahraničí (sic!) o nepřipustnosti snahy opozice o „reanimaci jednotného ekonomického prostoru (s Ruskem)“.

V očekávání zlatých vajec

Pozice Janukovyčova seskupení je poznamenána tím, zájmy jakých podnikatelských skupin reprezentuje. V naprosté většině jde o byznysmeny z oborů, jako je těžká metalurgie či strojírenství. Tedy odvětví energeticky náročných a současně stále méně konkurenceschopných. Značné znepokojení mezi „modrými“ proto vyvolává vidina bruselských antidumpingových a reglementačních řízení. V pozadí ovšem může stát i čistě osobnostní moment. Janukovyč, jak podotýká Vydrin, přinejmenším intuitivně pochopil, že nikdy nebude přijímán v evropských salonech jako sobě rovný a jeho „široká donbaská duše“ proto dává přednost orientaci na východoslovanský svět s jeho dobře známými rituály.

Poněkud zvláštní kapitolu představuje předseda ukrajinského parlamentu Volodymyr Lytvyn (a šéf malé strany Blok Lytvyna, která je již delší dobu jazýčkem na vahách parlamentní politiky). Snad jako jediný významnější politik na Ukrajině spojuje otázku evropské integrace s nutností

vnitřní konsolidace a ekonomických reforem. Při své únorové návštěvě Dánska charakterizoval dva základní pohledy na další vývoj Ukrajiny. „První předpokládá návrat k industriálnímu modelu rozvoje se sázkou na energeticky náročnou ekonomiku. Jde o eurasijskou cestu a dosud tento přístup dominuje i na pozadí evropské rétoriky. Druhou variantou je vybudování informační a postinformační společnosti sázející na vědu, vzdělání technologie, a to je evropská volba,“ uvedl.

Skutečností nicméně zůstává, že s tímto moderním přístupem zůstává Lytvyn mezi kyjevskými politiky osamocen. Stálou mantrou ukrajinské diplomacie je volání po stanovení „pevného

rámce“ integrace, pod čímž se rozumí pokud možno přizvání k jednání o členství v Evropské unií (od konceptu „asociovaného členství“ Ukrajinci pod tlakem reálií již upustili). Mnozí politici přitom vycházejí z představy, že díky stanovení data vstupu se uspíší i domácí reformy. Jak ale k tomu při letošní návštěvě Kyjeva podotkl místopředseda Evropské komise Günter Verheugen: „Nyní na Ukrajině říkají, dejte nám jasnou perspektivu a my budeme pracovat na její realizaci. Ale otázka eurointegrace není otázkou, co bylo dřív, zda slepice či vejce.“

K tomu je možné doplnit snad jen to, že většina ukrajinských politiků si přeje ještě něco víc – evropskou slepici, jež by jim bez jejich vlastního přičinění, bez ohledu na narušování tranzitu plynu či masovou korupci snášela jen samá zlatá vejce. Je proto otázkou, o jakém konkrétně „směřování“ Ukrajiny chce se svými kolegy mluvit premiér Topolánek.

Pavel Máša je členem redakční rady Mezinárodní politiky.

eshem@seznam.cz

K tomu je možné doplnit snad jen to, že většina ukrajinských politiků si přeje ještě něco víc – evropskou slepici, jež by jim bez jejich vlastního přičinění, bez ohledu na narušování tranzitu plynu či masovou korupci snášela jen samá zlatá vejce.

Kolik vydojit ze dvou krav?

Filip Tesař

Jako slabá ozvěna někdejší Mitteleuropy, světa mezi Německem a Ruskem, je dnes na mapách k vidění pruh mezi Evropskou unií a Ruskem. Skládá se z Běloruska, Ukrajiny a Moldavska. Lukašenkovo Bělorusko vytrvale hledá bezpečí v ruské náručí, a pokud by ho nehledalo, rozhodně ji nenahradí evropskou. Uvnitř Ukrajiny se sváří odpor i sympatie k Rusku, ale země se naklání k Evropské unii. Moldavsko se snaží udržet a rozvíjet dobré vztahy jak s Evropskou unií, tak s Ruskem. Je to vůbec možné? A nakolik je to perspektivní cesta?

Moldavské vedení, především prezident Vladimir Voronin, na jednu stranu vystupuje jak směrem k Moskvě, tak k Bruselu velmi optimisticky, na druhou stranu je v posledních letech pozoruhodně málo idealistické. Cíle, které si klade, se zdají být splnitelné. Stojí o reintegraci Podněstří, regionu, který se odštěpil počátkem 90. let, přičemž uznává dobrou vůli Ruska jako rozhodující faktor a je ochotno využívat Evropskou unii jako prostředníka – minimálně při formulování návrhů na státoprávní uspořádání. Trochu stranou, ale ne zcela na vedlejší koleji, také stojí přání přiblížit se EU, nejprve jako přidružený člen a v dlouhodobější perspektivě snad i člen, aniž by to narušilo přátelské vztahy s Ruskem.

V současné době se Moldavsko také velice snaží o rozšíření ekonomických vztahů s Evropskou unií a s Ruskem, resp. Společenstvím nezávislých států (v němž

ovšem Rusko hraje prim). Společenství nezávislých států (SNS) pro Moldavsko představuje důležité odbytiště, přitom však hlavně investice ze Západu mohou zvýšit její exportní potenciál. Investice v posledních třech letech rostou, ačkoli celkové investiční klima je stále neuspokojivé. Ekonomika roste rychlým tempem (v posledních pěti letech se reálný růst HDP udržoval v průměru na šesti procentech), Moldavsko však stále spolu s Kosovem patří k nejchudším oblastem Evropy, podle HDP v paritě kupní síly na hlavu je za Kosovem dokonce stále pozadu.

Ekonomická vazba Moldavska na Evropskou unii má ještě jeden důležitý aspekt: pracovní migraci. Oproti Kosovu se Moldavsko těší jen malé nezaměstnanosti, které však bylo dosaženo hlavně díky masové pracovní migraci, v první řadě do zemí EU. Převody výdělků těchto migrantů zpět do Moldavska dosahují ohromující výše – více než třetiny oficiálního

HDP (pro srovnání, na Ukrajině je to dnes již jen necelé jedno procento, a u čtveřice hlavních migračních zemí na Balkáně: Albánie, Bosny a Hercegoviny, Kosova a Srbska, asi 14–17 procent). Migrantů však mohou představovat i vítanou naději, pokud by se začali vracet a sami investovat; něco podobného bylo v minulosti vidět například v Irsku a v současnosti takový proces probíhá v Arménii. To však předpokládá domácí ekonomickou perspektivu, nejlépe podloženou naději na integraci do Evropské unie, ale minimálně dobré a otevřené ekonomické vztahy s Ruskem.

Dojení dvou krav

Není jisté, nakolik si kdo v Evropské unii uvědomuje limity možného partnerství s Ruskem, současná moldavská garnitura si je však zřejmě příliš neuvědomuje a pro Moldavsko to má jistě závažnější důsledky než pro Evropské unii.

Břežnový rusko-moldavský summit na vládním zámku Mayendorf nedaleko Moskvy: moldavský prezident Vladimir Voronin (1. zleva), ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov (3. zleva), ruský prezident Dmitrij Medveděv (4. zleva) a vůdce separatistické Podněsterské republiky Igor Smirnov (1. zprava).

Ria Novosti, Globe Media/Reuters

Když loni prezident Voronin podepsal dokument o prohlubování hospodářských vztahů se SNS a vzápětí vyzval vládu k prohloubení hospodářské spolupráce s Unii, získal tím málo a v očích obou velkých partnerů ztratil kredit. Spojené státy a Evropská unie pomáhaly Moldavsku formulovat vyjednávací pozici, založenou na stažení ruských jednotek z Podněstří výměnou za zvláštní status pro separatistický region. Loni v březnu však přispěchal na setkání – organizované v sovětském stylu, na „dače“ poblíž Moskvy – s ruským prezidentem Dmitrijem Medveděvem, kde jednal spolu s podněsterským „prezidentem“ Igorem Smirnovem jako rovný s rovným a podepsal dokument, v němž není zmíněna ani územní integrita Moldavska, ani zvláštní status pro Podněstří, stabilizační role ruské mírové operace však ano. Takovým přístupem pochopitelně odrazuje potenciální spojence, kteří mají snahu pomoci znovuzáclení

Podněstří. Vládnoucí moldavští komunisté, kteří pravděpodobně zůstanou u moci, také přímo i nepřímo ujišťují Moskvu, že u nich žádná barevná revoluce nepřichází v úvahu. Evropské komisi přitakávají na nutné reformy a dávají najevo, že by rádi dosavadní dohodu o partnerství a spolupráci s Evropskou unií nahradili asociační dohodou, která by otevírala perspektivu členství (tuto možnost Komise loni v říjnu odsouhlasila), ovšem vymínují si, že nelze stanovovat žádné časové rámce.

Jak se lidově říká, Moldavsko se pokouší dojit dvě krávy najednou, což s sebou nese mnohá úskalí. Jedním z těch důležitých je nepochopení toho, že změny v atmosféře vztahů mezi Evropskou unií a Ruskem se nevyhnutelně promítají do vztahů země s oběma partnery, aniž má Moldavsko možnost do nich nějak podstatněji zasáhnout. Nemá geopolitickou váhu srovnatelnou s Ukrajinou, schází mu strategická poloha, jakou má například

Gruzie pro dopravu kaspického plynu. Je drženo v šachu Ruskem prostřednictvím odštěpeného území podobně jako donedávna Gruzie, zdejší ozbrojený konflikt měl však malou intenzitu, násilí je minulostí už po dlouhá léta a vyhlídky na jeho obnovení nejsou na obzoru. To je potěšitelné, znamená to však, že neřešený státoprávní status Podněstří k sobě nepoutá velkou pozornost. Naopak – pro mnohé západní firmy, například z Francie, představuje mlhavý status Podněstří vítanou příležitost k možná poměrně riskantním, ale také výhodným investicím.

Právě na Podněstří je nejlépe vidět, že se Moldavsko v podstatě nachází mezi dvěma čelistmi kleští.

Podněsterská karta

Věc se nemá tak, že by Rusko chtělo Podněstří odtrhnout od Moldavska a získat ho pro sebe, i když snilků fantazírujících o něčem takovém by se v Podněstří a zřej-

mě i v Rusku samotném našlo dost. Perspektiva omezená na dvě země je zkreslující, hra totiž není omezena na Rusko a Moldavsko. Jde spíše o partii mezi Moskvou a Západem (EU, NATO, USA), kdy se hraje přinejmenším o postsovětský prostor. Podněstří je v ní pro Moskvu kartou, která nemá v danou chvíli velký význam, ale kterou si hráč nechává v ruce, protože se jednou může hodit. Od Moldavska chce v první řadě příslib neutrality, tedy vyloučení vstupu do NATO. Zde jde ovšem spíše o formální příslibení něčeho, co už stejně součástí zahraničněpolitické vize Moldavska v podstatě je. I když

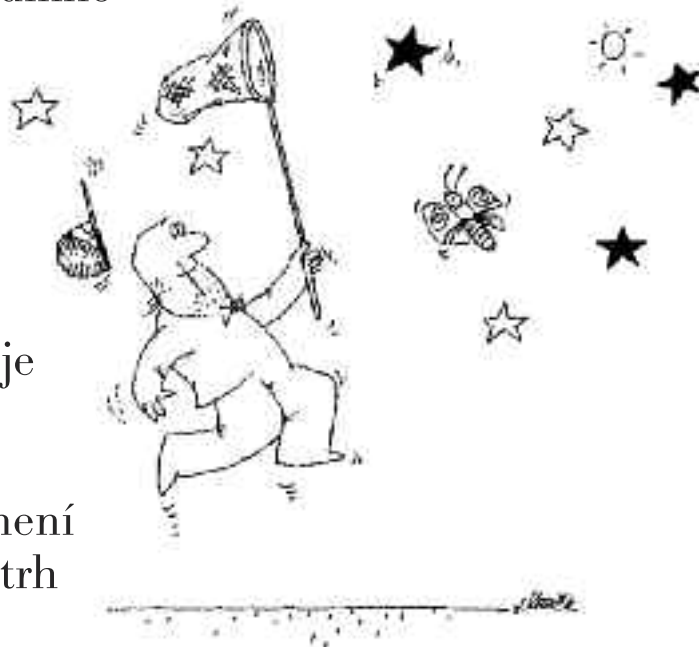
představitel Evropské unie vytrvale popírají vztah mezi členstvím v Severoatlantické alianci a v Evropské unii, jak balkánské, tak postsovětské vlády v členství v NATO pravidelně spatřovaly a spatřují předstupeň členství v Unii. Ať už na tom něco pravdy je, nebo není, Moldavsko beztak nehodlá nikterak pospíchat a rozhodně nebude riskovat prudké ochlazení vztahů s Ruskem, které by posun směrem k členství Alianci jistě přinesl. Integrace do Evropské unie nestojí na žebříčku zahraničněpolitické agendy nejvýše. Moldavské priority jsou uspořádány daleko spíše v pořadí: reintegrace Podněstří, ekonomický rozvoj, ať už za přispění ruských nebo evropských investic nebo obojího, a teprve potom integrace do Evropské unie. Realističtěji řečeno: příslib integrace.

O členství v Alianci by Moldavsko tudíž teoreticky mohlo stát spíše kvůli řešení podněsterského problému, ale to mu NATO nezajistí. Z opačné strany, NATO o Moldavsko v podstatě také nemá zájem. Vojenská reforma je v počátcích a soudě podle institucionálních i finančních problé-

mů ještě dlouho výrazněji nepokročí. Aliance je v zásadě spokojena s tím, že se způsobilost moldavských ozbrojených sil zvýšila a země se strategicky přeorientovala spíše na „měkké“ bezpečnostní hroz-

né straně. Současná (zřejmě i budoucí) garnitura si k Moskvě udržuje specifický vztah – dalo by se říci rodinný. A to bez ohledu na to, že se – metaforicky řečeno – jedná o vztah se silně patriarchálním ot-

Ačkoli je agenda Východního partnerství pro Moldavsko v mnohém napohled shodná s ukrajinskou, cesty obou zemí se v budoucnu nejspíš budou lišit. Moldavsko je v horší pozici, jeho ekonomika je méně konkurenceschopná a není připravena otevřít svůj trh společnému trhu Unie.

by, jako je ilegální šíření zbraní. Pokud jde o NATO a Podněstří, s trochou nadsázky se dá říci, že jde o uzavřený kruh – NATO nezajistí reintegraci Podněstří, protože Moldavsko není členem, ale nechce ho za člena, protože má problém s reintegrací Podněstří.

Z ruské strany bude mít Podněstří svou váhu nejspíš tehdy, když je bude možné výhodně odhodit na hromadu, aby získalo štých. Rusko už dávno nehraje na „win-win“ kombinace, tedy takové, které přináší zisk oběma stranám. Chce vítězit, chce získávat víc než soupeř. V pojetí putinovské garnitury není „win-win“ strategie dost dobře možná – co jeden získá, druhý ztratí. V této chvíli stojí Rusko o zastavení dalšího šíření NATO do postsovětského prostoru a o odvolání protiraketového štítu ve východní Evropě. Časem může jít o víc, každopádně však půjde daleko spíše o věci, o nichž se bude dohadovat více s Washingtonem než s Bruselem.

Rodinné vztahy s Moskvou vs. cukrátko z Unie

Na Podněstří je také nejlépe vidět, že Moldavsko má ve skutečnosti blíže k jed-

cem. Koneckonců moldavští komunisté jsou dědici lidí, kteří uvnitř sovětské „rodiny národů“ pomáhali vypěstovat specifický výhonek, pro který byl vytvářen svébytný jazyk a další znaky identity. K Evropské unii mají vztah opatrnější, mnohem pragmatičtější – udržovat vztahy se Západem je spíše věci nutnosti než citu. Navíc se do nich zřejmě promítá i vztah chudého k bohatému – Voronin tváří v tvář globální krizi označil peníze plynoucí z EU za „cukrátko“.

A tak ačkoli je agenda Východního partnerství pro Moldavsko v mnohém napohled shodná s ukrajinskou, cesty obou zemí se v budoucnu nejspíš budou lišit. Ukrajina s velkou pravděpodobností požádá o členství v Evropské unii. Moldavsko je oproti ní v horší pozici, jeho ekonomika je méně konkurenceschopná a není připravena otevřít svůj trh společnému trhu Unie. Není ale také připraveno k vizové liberalizaci, protože by se jen těžko odhodlávalo k zavedení viz pro Rusko. A tak s největší pravděpodobností potenciál, který Východní partnerství skýtá, v dohledné době nevyužije. Pro EU zůstane nezajímavé, pro Rusko navzdory proje-

vům vstřícnosti bude dál pěšákem v poli. Svůj význam zřejmě nezvyší, dokud se nerozhodne pro jednu ze stran, právě to je však věc, kterou si lze představit jen stěží. Kromě vztahu k Rusku, který má ostatně širší kořeny než jenom pocit spřízněnosti dvou komunistických elit (Moldavsko například celkem přirozeně spadá do ruské kulturní sféry, ruská hudba, ruské filmy tu jsou běžné a časté), zde hraje roli i to, že přidat se k Evropské unii, tedy k jedné straně, by kromě bolestného řezu znamenalo i bolestný proces reform, který by mimo jiné znamenal oslovování moci. Snaha hrát na obě strany tedy nakonec nemusí nutně znamenat, že by byla slepá k nevýhodám této strategie. Naopak. Ekonomický růst však zajišťuje klid, takže lze odkládat nepříjemná rozhodování, včetně reform. A pokud by byl růst ohrožen, zůstává naděje, že se Rusko smiluje a povolí dovoz moldavských vín, které zakázalo v březnu 2006 (za sovětských časů směřovala prakticky celé produkce do Ruska).

Navzdory dojení dvou krav tedy pro Moldavsko mléka poteče málo. Co ale dělat, když se nechce rozřeznat s mateřským vemínkem?

Filip Tesař je

výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

tesar@iir.cz

Jurij Drakochrust

Teplý vítr ze Západu

Opatrné signály o žádoucí normalizaci vztahů se Západem, které začal Minsk vysílat počátkem roku 2007, nabyly v současné době charakteru geopolitické revoluce. Bělorusko se v žádném případě nestalo „předsunutou pevností“ Západu na Východě, úroveň vztahů mezi Minskem a Evropou ještě nedosáhla úrovně vztahů s Brusel, nejen v případě Kyjeva nebo Tbilisi, ale ani Baku, Astany či Moskvy. Všechno je ale zřejmé ve srovnání – odklon obou stran od stavu „studené války“ je očividný.

Pokud budeme posuzovat politickou sféru, Minsk to zatím vyšlo lacino.

V roce 2008 byli osvobozeni všichni političtí vězni včetně bývalého prezidentského kandidáta Alexandra Kazulina. Do legální distribuce (šíření prostřednictvím státní sítě předplatného a maloobchodního prodeje) byly navraceny dvojce noviny: „Narodnaja volja“ a „Naš niva“. Oficiálně zaregistrováno bylo hnutí vedené dalším prezidentským kandidátem Alexandrem Milinkevičem. A to je vlastně vše. Současně s tím, bez ohledu na částečná procedurální zlepšení, se parlamentní volby v září 2008 uskutečnily v nejlepších tradicích – do parlamentu neprošel ani jeden z opozičních kandidátů. Bez ohledu na to Rada Evropy v říjnu 2008 na půl roku pozastavila vízové sankce z roku 2006, které byly uvaleny na běloruského prezidenta a několik desítek čelných představitelů státní moci. V té době také bylo Bělorusko přizváno – pokud dodrží podmínku skutečné demokratizace – k účasti na Východním partnerství, iniciativě Evropské unie pro spolupráci

s postsovětskými zeměmi. Koncem roku 2008 a počátkem roku 2009 Bělorusko, které dlouhé roky nemělo prakticky žádné kontakty se Západem na alespoň trochu vyšší úrovni, se doslova stalo poutním místem evropských politických emisarů. Vrcholem se stala cesta Vysokého představitele EU pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Javier Solana do Minsku.

V polovině března přijali ministři Evropské unie rozhodnutí o prodloužení pozastavení vízových sankcí vůči běloruským představitelům ještě o dalších devět měsíců. Na summitu Evropské unie 20. března bylo Bělorusko oficiálně pozváno k účasti na Východním partnerství, a to již bez jakýchkoli podmínek. Jak se prudký obrat zahraniční politiky Minsku odrazil na obecném vědomí? Odpověď na tuto otázku částečně dává výzkum veřejného mínění centra NISEPI (nevládní běloruská organizace Nezávislý institut sociálně-ekonomických a politických výzkumů) včetně zatím posledního výzkumu z letošního března. (Viz tab. 1.)

Tabulka 1: Vývoj rozložení odpovědí na otázku „Pokud by se nyní v Bělorusku konalo referendum o vstupu do EU, jaká by byla vaše volba?“ (v procentech z celkového počtu)

Odpověď	2005		2006		2007		2008		2009		
	IX	IV	VI	XI	V	IX	XII	VI	IX	XII	VI
Ano	38,0	32,4	31,5	36,6	33,5	29,9	37,1	35,4	26,7	30,1	34,9
Ne	44,0	33,8	49,2	36,2	49,3	46,7	35,0	35,4	51,9	40,6	36,3

Zdá se, jako by veřejnost ve svém vědomí až šokujícím způsobem nezaznamenala geopolitický obrat oficiálního Minsku. Dříve bylo možné nízké ukazatele proevropských nálad vysvětlit masivní státní protizápadní propa-

gandou a strachem vyjádřit názor, který by byl v rozporu s oficiálním. Nyní se tón oficiálních hromadných sdělovacích prostředků stal přinejmenším ve vztahu k Evropě umírněným, občas je jí dokonce příznivě nakloněn. Ani úroveň a četnost setkání představitelů oficiálního Minsku a Evropy nesevředly o pokračující konfrontaci. Bez ohledu na to nicméně nedošlo, jak je z výzkumu patrné, k prudkému růstu proevropských nálad. Vztah k členství v Evropské unii je pochopitelně pouze jediný, byť dostatečně výrazný ukazatel vztahu Bělorusů k Evropě. Navíc všechny tyto ukazatele zpravidla projevují shodnou dynamiku.

O něco patrnější je evropský posun při volbě mezi dvěma běloruskými geopolitickými „póly“ – Ruskem a Evropou. (Viz tab. 2.)

Během posledních tří měsíců se počet proevropských odpovědí poněkud zvýšil (o pět procent), podíl přívrženců východního vektoru se úměrně tomu snížil. Bez ohledu na to, řečeno s Mao Ce-tungem, v běloruském

kolektivním vědomí stejně jako dříve „nad větrem z Východu převládá vítr ze Západu“. Nic ale není tak jednoduché.

Stojí za povšimnutí, že mezi Bělorusy není ani trochu rozšířena eurofobie. Více než polovina respondentů (51,6 procenta) soudí, že obyvatelé zemí EU žijí lépe, než se žije v Bělorusku; opačný názor zastává 16,4 procenta dotázaných. Stojí za povšimnutí, že mezi Bělorusy není ani trochu rozšířena eurofobie. Více než polovina respondentů (51,6 procenta) soudí, že obyvatelé zemí Evropské unie žijí lépe, než se žije v Bělorusku; opačný názor zastává 16,4 procenta dotázaných. Téměř každý druhý má kladný vztah ke skutečnosti, že někteří Bělorusové trvale nebo dočasně pracují v evropských zemích (negativní vztah zaujímá 13,8 procenta). Na otázku, odkud hrozí Bělorusku nebezpečí, třetina lidí takové nebezpečí nevidí vůbec nikde. V Západu ji spatřuje stejné množství respondentů, jako je těch, kteří za hrozbu pokládají domácí státní moc (16 procent).

Velmi názorné jsou odpovědi na otázku, která se týká návštěvy Javiera Solany v Minsku. (Viz tab. 3.)

Tabulka 3: Nedávno se v Minsku poprvé uskutečnilo jednání Alexandra Lukašenka s bývalým generálním tajemníkem NATO, současným generálním tajemníkem Rady EU Javierem Solanou. Někteří lidé podporují tato jednání a domnívají se, že rozvíjejí spolupráci Běloruska a Evropské unie, jiní jsou proti, s tím, že zhoršují naše vztahy s Ruskem. Jaký je váš názor?

Odpověď	%
Podporuji tato jednání	47,4
Nepodporuji tato jednání	12,4
Je mi to lhostejné	39,2
Neodpovědělo	1,0

Je zajímavé srovnat tyto údaje s tabulkou 2. V abstraktní rovině je pro východní vektor asi polovina lidí. V okamžiku, kdy se možnost volby předkládá v reálném kontextu, se nicméně rozložení názorů mění. Většina Bělorusů současně vnímá svou vzdálenost od Evropy, přičemž ani ne tak na politické, jako na kulturní úrovni. Na otázku „Cítíte se Evropanem, cítíte svou sounáležitost s kulturou a dějinami evropského společenství?“ kladně odpovědělo 37 procent, záporně 53 procenta lidí. Stojí za pozornost, že stejná otázka byla položena i při výzkumu před rovnými třemi lety v době vrcholící prezidentské kampaně, kterou doprovázela tvrdá konfrontace oficiálního Minsku se Západem. Podíl kladných a záporných odpovědí se přitom za tři roky nezměnil ani o jediný procentní bod. Civilizační identifikace je tak jinými slovy řečeno invarianta, jež se příliš nemění podle okamžité politické konjunktury. Ambivalentní postoj k Západu ilustrují i údaje tabulky 4.

Tabulka 2: Vývoj odpovědí na otázku „Pokud by bylo nutné volit mezi spojením s Ruskem a vstupem do EU, co byste si vybrali?“ (v procentech z celkového počtu)

Odpověď	Září 2003	Červen 2004	Prosinec 2005	Červen 2006	Leden 2007	Květen 2007	Prosinec 2007	Březen 2008	Červen 2008	Září 2008	Prosinec 2008	Březen 2009
Spojení s Ruskem	47,6	47,7	51,6	56,5	48,5	47,3	47,5	45,3	50,3	54,0	46,0	42,4
Vstup do EU	36,1	37,6	24,8	29,3	33,6	34,7	33,3	33,4	32,4	26,2	30,1	35,1

Tabulka 4: Který z následujících názorů na „Západ“ odpovídá vašim představám, jež o něm máte? „Západ“ je...? (možné je i více odpovědí)

Odpověď	%
Jiná civilizace, cizí svět se svými zákony, s jinými lidmi a mezilidskými vztahy	37,2
Nejbohatší a prosperující státy, kde lidé žijí dobře a klidně	29,6
Demokratické země, právní státy, které jsou vzorem moderního rozvoje	28,7
Není to více než geografické označení zemí, které leží na západ od Běloruska	17,0
Racionální, chladný svět, formální, egoistické mezilidské vztahy	14,0
Skvělé úspěchy kultury, vědy, filosofie, umění apod.	13,7
Státy a politické síly, které budou vůči naší zemi vždy nepřátelské	10,2

Nepřátelský vztah Bělorusů k Západu je jim, jak je vidět, vlastní jen ve velmi malé míře. Pocit jinakosti ve vztahu k Západu je nicméně značně rozšířen. Všechny uvedené ukazatele jsou i přesto pouze nepřímě spojeny s hodnocením současného prudkého obratu politiky Minsku a nejsou s ním propojeny bezprostředně. A jaký je vlastně vztah lidí k samému zahraničněpolitickému „přelomu časů“? Dříve, než budeme hledat odpovědi na tuto otázku, je nutno poznamenat, že sblížení oficiálního Minsku s Evropou nedoprovází podstatná změna vnitropolitického klimatu a vyvolalo dosti kritický vztah větší části opozice k němu. Podle názoru těchto kritiků Evropa podobnou politikou zrazuje své principy a běloruskou demokracii. (Viz tab. 5.)

Tabulka 5: Od podzimu 2008 pozorujeme oteplení ve vztazích mezi běloruskou státní mocí a Evropskou unií: častějšími se staly kontakty na vysoké úrovni, byly pozastaveny vízové sankce EU vůči vysokým činitelům, Bělorusku bylo nabídnuto připojit se k programu spolupráce s EU – Východnímu partnerství. Ohledně této změny vztahů jsou vyslovovány různé názory. S jakým z nich souhlasíte nejvíce? (možné je i více odpovědí)

Odpověď	%
EU se zachovala správně, musí ctít volbu běloruského lidu a spolupracovat s tou vládnoucí mocí, která se těší jeho podpoře	37,9
EU se zachovala správně, neboť bez ohledu na to, jaká je vládnoucí moc v Minsku, je nejdůležitější oslabit závislost Běloruska na Rusku	17,6
EU zradila své principy, když učinila vstřícný krok vůči běloruské vládnoucí mocí	11,8
EU se zachovala nesprávně, neboť se pokouší odtrhnout Bělorusko od Ruska	10,9
Nezná odpověď	24,6

Z čistě aritmetického pohledu podporuje novou politiku Minsku, resp. Evropy většina lidí – 53,6 procenta vybralo první či druhou variantu odpovědi. Současně ale je pozitivní hodnocení vedeno dvěma odlišnými motivy. Bez ohledu na to, že respondenti si mohli zvolit více odpovědí, pouze jedno procento jich zvolilo kladnou odpověď na první i druhou otázku zároveň. Obzvláště patrná je tato „jednota v rozporu“ při studiu odpovědí v tabulce 6, které se týkají politických a geopolitických sympatií respondentů. S ohledem na zjednodušení jsou uvedeny pouze odpovědi skupiny s vyhraněnými názory. (Viz tab. 6.)

Tabulka 6: Vztah mezi hodnocením politiky EU zaměřené na normalizaci vztahů s Běloruskem a geopolitickými a politickými sympatiemi*

Otázka	Důvěra prezidentovi		Vztah k vládnoucí mocí		Vztah ke vstupu Běloruska do EU		Volba mezi RF a EU	
	Důvěřují** (45,4%)	Nedůvěřují (38,1%)	Průvrženci (32,8%)	Odpůrci (21,6%)	Pro (34,9%)	Proti (36,3%)	Pro spojení s RF (42,4%)	Pro vstup do EU (35,1%)
EU musí spolupracovat s vládnoucí mocí, která se těší podpoře lidu	53,1	21,2	53,9	19,6	29,5	47,9	46,9	30,7
EU se zachovala správně, nejdůležitější je oslabit závislost Běloruska na RF	9,0	29,0	8,2	32,1	30,6	9,7	10,1	31,1
EU zradila své principy	9,0	16,5	10,5	17,8	11,7	12,0	9,8	16,4
EU se zachovala nesprávně, neboť se pokouší odtrhnout Bělorusko od RF	13,2	8,2	13,1	9,2	7,6	14,8	15,6	7,2

*Tabulka je sestavena vertikálně.

** Čísla v závorce znamenají podíl respondentů, kteří si vybrali danou odpověď.

Tabulka 6 dokládá, že většina Bělorusů, kteří podporují novou politiku Evropy, prochází napříč tradičními politickými a dokonce i geopolitickými sympatiemi. Více než polovina stoupců současné vládnoucí moci podporuje obrat Evropy, přičemž tak činí v souladu se standardní formulí oficiálního ideového schématu – svět, včetně Evropy, nás musí respektovat takové, jací jsme. Okolnost, že toto „uznání“ se může stát mechanismem, který vyvede Bělorusko ze sféry vlivu Ruska, se ukazuje být méně důležitou nejen pro přívržence vládnoucí moci, ale dokonce i pro stoupence integrace s Ruskem. Mezi nimi je nejvyšší podíl těch, kteří odmítají novou politiku Evropské unie především kvůli jejímu předpokládanému protiruskému charakteru, ale je patrné, že i pro tuto skupinu je loajalita k moci silnějším faktorem.

V případě oponentů vládnoucí moci a stoupců eurointegrace je rozložení jejich motivů rovnoměrnější. Hlavním motivem, proč schvalují novou politiku Bruselu, je přání, aby se Bělorusko ocitlo dále od Ruska. Ohled na uznání vládnoucí moci ze strany Evropy je významný pro mnohé její odpůrce – takřkajíc, byť je vláda špatná, je naše. Nepřekvapuje proto, že právě ve skupině odpůrců moci je nejvyšší podíl těch, kteří se domnívají, že Evropa usmířením Lukašenků zradila své principy. Ještě silnějším faktorem ale pro ně je touha dostat se dále od Ruska a blíže k Evropě, dokonce i za účasti nemilovaného prezidenta.

Údaje tabulky 6 umožňují alternativní vysvětlení para-

doxni skutečnosti, že očividná normalizace vztahů Minsku a Bruselu nevedla k výraznému nárůstu počtu přívrženců eurointegrace (viz tabulka 1). Vnímání nové politiky Evropy jako zrady dokonce mohlo odradit část proevropsky nahlážených Bělorusů od jejich tradiční volby. Současně s tím si za tak krátké období sotva stačila větší část přívrženců moci během krátké doby projít cestu od souhlasu s novou politikou Evropské unie k hlubší proevropské orientaci. Skutečnost, že neroste počet „Eurobělorusů“, proto může být způsobena vlivem protichůdných tendencí, přestavbou skupiny přívrženců této geopolitické volby.

Program Východního partnerství předpokládá posílení vlivu Evropy v zemích, kterým je program určen, a to včetně Běloruska. Zda to snad znamená zmenšení a oslabení vlivu Ruska, je spornou otázkou, pokud tedy nepokládáme mezinárodní politiku za hru s nulovým součtem. Uvedené údaje ukazují, že běloruská společnost ji jako celek za něco takového nepokládá. Bez ohledu na pokračující vysokou úroveň sympatií k Rusku se nová politika Evropy těší v Bělorusku podpoře většiny, byť ta byla zformována na základě dosti různorodých motivů.

*Z ruštiny přeložil
Pavel Máša*

Jurij Drakochrust je běloruský novinář a politolog, spolupracovník běloruské redakce Rádia Svobodná Evropa.

Petra Kuchyňková

Role Východního partnerství v energetické politice Evropské unie

Východní partnerství bývá prezentováno jako projekt, který dosavadní spolupráci mezi Evropskou unií a šestici zemí postsovětského prostoru, jež stojí v rámci Evropské politiky sousedství (ENP) více méně na bilaterálních smluvních principech (individuální smlouvy o partnerství a spolupráci plus akční plány ušité na míru každé zemi pro oblasti konkrétní sektorové spolupráce), posunuje do nové dimenze. Má posilovat regionální a také multilaterální rozměr této spolupráce, směřovat ji více k budoucí asociaci zúčastněných zemí s Evropskou unií a také zdůrazňovat některé konkrétní oblasti kooperace a dávat jim nové nástroje.

Energetika ve „východní“ politice Evropské unie

Roky 2003–2004, v nichž se projekt sousedské politiky utvářel, teprve předcházely formulaci nové podoby evropské energetické politiky. První konsolidovanou formulaci cílů evropské energetické politiky, která odkazovala nejen na vnitřní, ale i na vnější dimenzi energetické politiky EU a vyzývala ke krokům legislativní i nelegislativní povahy, které by řešily problémy energetické bezpečnosti Evropské unie v obou dimenzích, navrhla Komise

v lednu 2007 v podobě balíku dokumentů s názvem „Energetická politika pro Evropu“. V prosinci 2005 Evropská unie podepsala dohodu o spolupráci v energetické oblasti (memorandum o porozumění) s Ukrajinou, v roce 2006 s Ázerbájdžánem. Do hry vstupovaly také krizové události v souvislosti s přerušением dodávek ropy či plynu do některých členských států EU či států sousedících (Ukrajina, Bělorusko, Litva, Moldavsko), na něž Unie reagovala více či méně aktivně a v jejichž případech byla ruská strana více či méně oprávněně obviňována z politického zneužívání nástroje energetické bezpečnosti.

Potenciální „rozštěp“ politiky sousedství do jižní a východní dimenze, stejně jako nutnost budoucího posílení některých tematických okruhů spolupráce včetně energetiky do určité míry naznačilo již Sdělení Komise ze 4. prosince 2006, a především následující iniciativa německého předsednictví v první polovině roku 2007. V době německého předsednictví byl spuštěn také projekt tzv. Černomořské synergie (*Black Sea Synergy*), který byl z iniciativy Komise zařazen coby platforma nejen energetického dialogu do rámce východní dimenze evropské politiky sousedství.

Již v té době se nabízel otázka, čím má být Černomořská synergie ve vztahu k Evropské politice sousedství. Zda půjde o širší regionální spolupráci aktivní také v oblastech vnitřní bezpečnosti (migrace, boj s organizovaným zločinem) či v citlivé oblasti řešení tzv. zamrzlých konfliktů, jak předpokládal původní dokument Komise. Hlavním důvodem náhlého zájmu Evropské unie o regionální spolupráci v černomořské oblasti po rozšíření o Bulharsko a Rumunsko však mohla být i snaha vytvořit jakousi energetickou platformu Evropské politiky sousedství využívající jednak nových finančních nástrojů

ENP pro období 2007–2013 (především *Neighbourhood Investment Facility*), jednak prostředků jiných finančních institucí, zejména Evropské investiční banky a Evropské banky pro obnovu a rozvoj.

V energetické dimenzi Černomořská synergie odkazovala na důležitost regionu coby produkční, a především transportní oblasti pro zásobování EU energetickými

surovinami. Černomořský region je nahližen jako jeden z potenciálních cílů politiky diverzifikace, která by měla být i v zájmu jednotlivých členů vytvořené regionální spolupráce. Podle Emersona je Černomořská synergie vzhledem k tomu, že jde o regionální spolupráci, jakousi obdobou Severní dimenze na jihu, zahrnuje z členských států Evropské unie Bulharsko, Rumunsko a Řecko, dále pět států účastnicích se na politice sousedství (Ukrajina, Moldavsko, Ázerbájdžán, Arménie, Gruzie) a dva důležité strategické hráče v oblasti: Rusko, které vztahy s EU pěstuje na svébytné platformě dvoustranného dialogu (od roku 2000 včetně speciálního dialogu v energetické oblasti), a Turecko, které je nyní kandidátskou zemí Evropské unie.

Devizou Černomořské synergie měla být snaha postavit důležitou otázku harmonizace právního rámce v oblasti energetiky na již existujících iniciativách, především na Iniciativě z Baku, zmíněném v rusko-evropském energetickém dialogu či do té doby uzavřených memorandech o porozumění v energetické oblasti s Ukrajinou a Ázerbájdžánem. Jedním z hlavních efektů spolupráce v energetické oblasti mělo být vylepšení stávající infrastruktury, včetně budování nových propojovacích tras produktovodů (Constanza–Omisalj–Trieste, Burgas–Vlore, Burgas–Alexandropolis), které by zajistily energetickou bezpečnost jižní Evropy s pomocí existujících

programů technické asistence, jako je INOGATE. Výsledkem měl být ambiciózní projekt transkaspického a transčernomořského energetického koridoru. Zapojení Ruska do této iniciativy slibovalo předejít nedůvěře, kterou Rusko tradičně chová vůči integračním projektům v postsovětském prostoru, stejně jako respekt vůči němu jako masivnímu producentovi a dodavateli energetických surovin v oblasti, byť bylo od začátku jasné, že nebude sdílet všechny cíle (především v oblasti diverzifikace dodávek surovin v regionu) s některými dalšími partnery. Vtažení Turecka do struktury, jejímž jedním z hlavních posláních je energetický dialog, zase mělo svůj význam i z hlediska širších úvah o vnější energetické politice Evropské unie, jejíž součástí je mimo jiné i plynovod Nabucco.

Energetika a Východní partnerství

Také v případě Východního partnerství je energetika pouze jednou z oblastí spolupráce, ovšem v porovnání s předchozími iniciativami (Evropská politika sousedství, ale i Černomořská synergie) je její pozice již ve Sdělení Komise ze dne 3. prosince 2008 definována poměrně obsáhle, s řadou konkrétních cílů v návaznosti na události, k nimž od roku 2007 došlo. Nejde přitom jen o „plynovou krizi“ z počátku roku 2009, kterou sdělení nemohlo zcela předjímat, ale do značné míry i o reakci na plánovanou energetickou dimenzi Unie pro Středomoří, která chce směřovat k většímu zapojení Alžírsko, Maroka, dosud problematické Libye a dalších afrických států do spolupráce s Evropskou unií v energetické oblasti, včetně rozvoje obnovitelných zdrojů energie. Plány energetické dimenze Východního partnerství je třeba chápat také v návaznosti na publikaci druhého přezkumu energetické strategie EU (*Second Strategic Energy Review; SER*), který je prozatím nejnovější iniciativou obsahující strategické směry evropské energetické politiky.

Komise v návrhu z prosince 2008, který se týká Východního partnerství, počítá s uzavřením memorand o porozumění se všemi zeměmi zaangażovanými do Východního partnerství (týká se to přede-

Fakt, že prozatím zůstává řada ambiciózních plánů Černomořské synergie v oblasti energetické spolupráce na papíře, souvisí i s divergencí zájmů jednotlivých členů v oblasti energetické politiky.

NABUCCO

SUMMIT BUDAPEST 26-27.01.2009

Účastníci vrcholné schůzky, na níž bylo projednáváno vybudování plynovodu Nabucco, která se konala v lednu v Budapešti. V popředí premiéři Maďarska a Česka, Ferenc Gyurcsány a Mirek Topolánek.

Karoly Arvai, Globe Media/Reuters

vším Moldavska, Gruzie a Arménie, s Ukrajinou a Ázerbájdžánem již EU tuto smlouvu má), která by měla zajistit bezpečnost dodávek také prostřednictvím monitoringu tranzitu energetických surovin. Ustanovení, která mají za cíl zvýšit energetickou bezpečnost a vzájemnou provázanost, mají být obsažena i v plánovaných asociačních smlouvách. Ukrajina a Moldavsko mají vstoupit do Energetického společenství.

Energetická bezpečnost má být jednou z oblastí, v níž návrh Východního partnerství počítá s prohloubením bilaterální (viz výše) i multilaterální spolupráce. Zde se počítá s ustavením společné jednací platformy věnované tématu energetické bezpečnosti. Návrh obsahuje také institucionální zajištění energetické bezpečnosti prostřednictvím ad hoc panelu pro energetickou bezpečnost, který má spolupra-

covat s existujícími strukturami operujícími při Evropské unii (*Gas Coordination Group, Oil Supply Group, NESCO - Network for Energy Security Correspondents*). V plánech na diverzifikaci zdrojů a tranzitních cest se má využít snah o navázání spolupráce se státy Střední Asie, které se

datují opět již do dob německého předsednictví v roce 2007.

Budování Jižního koridoru, spolupráce při využívání technologie LNG či využití financování prostřednictvím TEN-E jsou cíle, které již přímo odkazují na *Second Strategic Energy Review*. Využití INOGA-

Zdroje

- Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Eastern Partnership. COM(2008) 823 final. Evropská rada v Bruselu 19. a 20. března 2009. Závěry předsednictví. 7880/09
- European Strategies. Energy policy for Europe. On-line: ec.europa.eu/energy/strategies/2007/2007-01-energy-policy-europe-en.htm
- Youngs, R. (2007): Europe's External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market. CEPS Working Document No. 278/November 2007
- Emerson, M. (2008): The EU's New Black Sea Policy. What kind of regionalism is this? CEPS Working Document No. 297/July 2008
- European Strategies. Second Strategic Energy Review - Securing our Energy Future. On-line: ec.europa.eu/energy/strategies/2008/2008-11-ser2-en.htm
- www.eu-russiacentre.org

TE, investičního nástroje pro oblast sousedství (*Neighbourhood Investment Facility*), prostředků Evropské investiční banky či odkaz na smluvní platformu Iniciativa z Baku zase odkazují na existující Černomořskou synergii.

Černomořská synergie versus Východní partnerství?

Otázka, čím má být Černomořská synergie ve vztahu k Východnímu partnerství, představuje jednu z nejkomplicovanějších otázek přípravy celého projektu a za důvod lze považovat do značné míry také téma energetické spolupráce. Sdělení Komise z 3. prosince 2008 hovoří o tom, že Východní partnerství má doplňovat, nikoli rušit stávající regionální aktivity typu Černomořské synergie. Tento postoj potvrzují i závěry českého předsednictví ze zasedání Evropské rady ve dnech 19.–20. března 2009. Na druhé straně lze připomenout, že zástupci některých členských zemí během jednání o podobě Východního partnerství upozorňovali na to, že členská základna Černomořské synergie a Východního partnerství se nepřekrývá a že v druhém uskupení chybějí dva hráči klíčoví právě z hlediska vnější dimenze energetické politiky Evropské unie – Rusko a Turecko.

Fakt, že prozatím zůstává řada ambiciózních plánů Černomořské synergie v oblasti energetické spolupráce na papíře, souvisí i s divergencí zájmů jednotlivých členů v oblasti energetické politiky. Turecko se ukazuje pro EU nelehkým partnerem v dialogu o projektu Nabucco (požadavky „výměnného obchodu“ za neakcentování kyperské otázky v přístupových rozhovorech, zkoumání možnosti využívat výhod budoucí klíčové tranzitní země, pokud jde o odběr plynu za nižší cenu apod.).

Rusko, které po gruzínských událostech nedávno opět obnovilo jednání o budoucím smluvním vztahu s Evropskou unií, je zase čím dál odmítavější k rozšiřování legislativního rámce EU v oblasti obchodu a trhu s energetickými surovinami a energiemi, za hranice Unie, jak s tím počítá Iniciativa z Baku či Dohoda o energetickém společenství, která byla podepsána v roce 2005 a v platnost vstoupila 1. července 2007. Ruský premiér Putin se

nechal slyšet, že pro Rusko by byla optimálním pokračováním energetického dialogu i jednání o nové smlouvě o přátelství a spolupráci s Evropskou unií možností přepsat Energetickou chartu, jejíž prvky chce EU do budoucí dohody vtělit, tak, aby nešlo o dokument Rusku jednostranně „vnucený“, ale reflektující také momentální ruské zájmy.

Ruskou stranu také značně dráždí jednání Ukrajiny jako klíčového článku Východního partnerství z politického hlediska o vstupu do Energetického společenství, jež má sloužit jako nástroj povzbuzení investic do energetického sektoru v rámci signatářských států, ale zároveň i jako rámec pro rozšíření platnosti komunitárního práva (*acquis communautaire*) v oblasti energetiky i mimo členské státy EU. Členy energetického společenství jsou všechny členské státy Evropské unie, smluvními partnery jsou také státy západního Balkánu, status pozorovatele mají prozatím Ukrajina, Moldavsko, Turecko a Gruzie. Sdělení Komise týkající se Východního partnerství otevřeně počítá se vstupem Ukrajiny a Moldavska do Energetického společenství. Takový vývoj znepokojuje ruskou stranu (jak to vyjádřil ruský ministr pro energetiku Sergej Šmatko v souvislosti s březnovou konferencí, která se na téma modernizace přenosové plynárenské sítě na Ukrajině uskutečnila v Kyjevě za účasti zástupců EU), protože možnost, že by se na státy vně Evropské unie začala vztahovat legislativa týkající se liberalizace trhu s energiemi, včetně zemního plynu ohrožuje dlouhodobé kontrakty mezi ukrajinskou stranou a ruským Gazpromem. Ruská strana v té souvislosti vyjádřila rozladění i nad tím, že nebyla do procesu jednání mezi Evropskou unií a Ukrajinou, jejímž výsledkem byl podpis společné deklarace o modernizaci ukrajinského tranzitního systému, přizvána jako plnohodnotný partner a že nebyla respektována úloha Ruska jako hlavního dodavatele plynu do Evropy. Putin v té souvislosti dokonce pohrozil ruskou revizí základních smluvních vztahů s Evropskou unií.

Energetika tedy nepochybně bude hrát v projektu Východního partnerství důležitou roli potenciální kooperační báze, ale

i rozdělovníku ve vztazích členských zemí navzájem i vůči důležitým hráčům, kteří se projektu účastnit nemají. Návrh Komise z roku 2008, s jehož obsahem se do značné míry ztotožnily i závěry březnové Evropské rady, obsahuje zajímavé podněty, které ale již nyní v praxi narážejí na limity.

Je otázkou, do jaké míry se podaří nejen do energetické spolupráce vtáhnout Bělorusko. Ambiciózní plány na postupné zapojení zemí, jako je Ázerbájdžán či Moldavsko, do orbitu evropského trhu s energiemi budou podobně jako v případě Ukrajiny nepochybně narážet na odpor Moskvy stojící stranou projektu. Na druhé straně dohoda o dílčích otázkách typu obrácení toku ropovodu Brody–Oděsa a jeho dobudování na polském území by mohla být lépe dosažitelná na platformě, již se Rusko na rozdíl od Černomořské synergie neúčastní. Koneckonců ruská strana již ústy ministra zahraničí Lavrova pochybnosti a znepokojení nad připravovaným projektem Východního partnerství v březnu v Bruselu vyjádřila. Důvodem mohou být i plány týkající se energetické oblasti v něm obsažené.

V neposlední řadě se limitem Východního partnerství nejen v energetické dimenzi může stát stránka finanční. Počítá se sice se zapojením soukromého sektoru a dalších finančních institucí do velkých projektů, podobně jako v případě Unie pro Středomoří. Avšak kupříkladu dosavadní malá ochota členských států EU navýšit na infrastrukturní projekty plánované v rámci programu ekonomické obnovy pro energetickou oblast v Evropské unií právě prostředky určené pro rozvoj trans-evropských sítí (jak k tomu vyzýval do určité míry 2nd SER) nepředstavuje právě slibnou „vlastovku“ ani pro další vývoj ve vnější dimenzi energetické politiky Evropské unie.

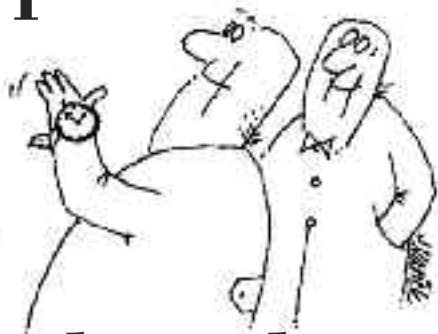
Petra Kuchyňková

postgraduálně studuje a působí jako asistentka na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně a jako analytička v Centru pro studium demokracie a kultury.

P.Kuchynkova@seznam.cz

„Východní partnerství

nikoho nikam ,nevytlačuje‘ a ani nikam ,neproniká‘,“

říká místopředseda vlády pro evropské záležitosti **Alexandr Vondra**. V rozhovoru pro Mezinárodní politiku se zamýšlí nad možnými přínosy Východního partnerství, jež by se podle jeho názoru zrodilo i kdyby v zemích jako Ázerbájdžán nebo Ukrajina nebyla ropa, plyn nebo potrubí přivádějící strategické suroviny do Evropy. Ve vztahu k Rusku dochází k závěru, že doba „sfér vlivu“ a „zadních dvorků“ už skončila. S vicepremiérem Alexandrem Vondrou rozmlouval Robert Schuster.

Evropská unie se v posledních deseti letech začala „více starat“ o své nejbližší geografické okolí: výsledkem jsou politiky jako „Severní dimenze EU“, „Středomořské partnerství“ a nyní nově „Východní partnerství“. Co je cílem těchto aktivit a jaké mohou být jejich konkrétní přínosy?

Evropská unie se stará o své nejbližší geografické sousedství podstatně déle než jen těch posledních deset let. Vezměme asociační dohodu s Marokem, celní unii s Tureckem, třeba i vytvoření Evropského hospodářského prostoru. My sami, tedy Česká republika, spolu s dalšími zeměmi střední a východní Evropy jsme byli od počátku devadesátých let, a zejména od června 1993 (po proslulém kodaňském zasedání Evropské rady) objektem „starání se“ tehdejší dvanáctičlenné Evropské unie o její teh-

dejší nejbližší sousedství. Že to celé skončí členstvím, to na počátku 90. let tehdejší Evropská společenství, později EU, ještě ani nevěděla – a ostatně ani příliš nechtěla. Věděla však, že na jejich bezprostředních hranicích, na východ od příslovečné čáry Štětín–Terst, pádem sovětského impéria vzniklo určité vakuum a velká oblast potenciální politické a hospodářské nestability, kterou ve vlastním zájmu nemůže ponechat svému osudu. Cílem unijní aktivity byla tedy hospodářská a politická stabilizace tohoto prostoru cestou asociačních dohod a později poskytnutím podmíněné perspektivy budoucího členství. Tím chtěla Unie působit, aby zde vyrostly demokratické společnosti a otevřené tržní ekonomiky. Desítky středo- a východoevropských zemí a dvěma středomořským ostrovům se nakonec podařilo, že se staly natolik kompatibilními s Evropskou unií, že se EU o ně mohla bez větších problémů rozšířit – ku prospěchu všech. Tato operace, která dodnes platí za největší zahraničněpolitický úspěch Evropské unie, je i inspirací pro její postup v dalších nestabilních prostorech, s nimiž dnešní, větší EU sousedí, i když poskytnutí perspektivy členství není součástí těchto aktivit. Jedná se o tři nestabilní prostory – Středomoří, východní Evropu a západní Balkán, který jste nezmínil. Ideálním konkrétním přínosem by bylo, aby všechny země v těchto prostorech si vybudovaly stabilní demokratický systém a fungující právní stát, prosperující otevřené tržní ekonomiky a dobré vztahy spolupráce a vzájemného respektu nejen s Evropskou unií, ale také mezi sebou vzájemně a i s dalšími třetími zeměmi. Konkrétními finálními přínosy iniciativy, jako je Východní partnerství, mohou být posílení demokratických mechanismů a výkonu státní správy, systémové přiblížení ekonomik těchto zemí unijní, vzájemné usnadnění přístupu na trhy, usnadnění přeshraniční mobility obyvatel v souladu s požadavky vnitřní bezpečnosti, dohodnutí konkrétních opatření k energetické bezpečnosti a další.

Středomořské partnerství ale upadlo v zapomnění, a ačkoli byla loni v létě oficiálně ustavena Středomořská unie, od té chvíle nebylo o ní moc slyšet. Jak zabránit tomu, aby podobný osud nepotkal Východní partnerství Evropské unie?

Středomořské partnerství vůbec neupadlo v zapomnění, ale do určité ledničky (nikoli mrazáku) jej přechodně odsunuly události v Gaze z přelomu roku a jejich politické důsledky. Fungování Středomořského partnerství, podobně jako i fungování staršího Barcelonského procesu, je kriticky závislé na konkrétním stavu věci v komplexu izraelsko-palestinského problému, jakož i na chování dalších, do oblastí pronikajících zájmů. Evropská unie se jistě nepřestane pokou-

šet tento prostor – podle svých možností – stabilizovat hospodářsky a politicky, dobře ale víme, že sama na zásadní změnu poměrů nemá dost sil. Bez soustředěné pozornosti Spojených států, kde se – shodou okolností – právě v době začátků Středomořského partnerství měnila administrativa, a bez dobré mezinárodní souhry to nepůjde. S opačnými břehy Středomoří spojuje Evropskou unii celá řada strategických hospodářských vazeb, ale i politických a hospodářských rizik a příležitostí. Spojují je strategické dopravní trasy i trasy nelegální imigrace a pašování narkotik, ekologické problémy, i příležitosti k budování energetické bezpečnosti. Celá oblast Středomoří, která byla před dvěma tisíci let jednotným kulturním, civilizačním, hospodářským a politickým prostorem, je tím spíše dnes odsouzena žít ve velmi těsném sousedství. Není důvodu se přes všechny nezdary neustále nesnažit, aby vyvíjelo v oboustranné prosperitě. Stejně tak Východní partnerství bude pokračovat i přes své případné nezdary, protože důvody jeho zrodu mají podobně trvalý charakter.

Česko se od svého vstupu do Unie už nějakou dobu angažuje ve vztahu k Bělorusku; bylo svého času jedinou členskou zemí Evropské unie s diplomatickým zastoupením v Moldavsku a nyní se hodlá v rámci svého předsednictví v Unii chopit nedávno schválené politiky Východního partnerství. Jaký může být specifický přínos Česka?

Nemyslím si, že by právě Česko mělo v této relaci ambici na nějaký zvláštní specifický přínos, kromě toho, který já sám a další Češi kvůli své vlastní minulosti dobře vnímáme – že běloruská společnost si ze všeho nejvíc zaslouží především demokracii. To pokládáme za správné a v zájmu celé Unie. Bělorusko proto zasluhuje pozornost a Východní partnerství by ji nemělo minout. Je tu ještě jeden důvod. Bělorusko se

stalo v devadesátých letech samostatným státem z vlastní vůle. Pokud tomu tak je, je naším zájmem tuto samostatnost podporovat, protože poté, co skončil bipolární svět studené války, neexistují objektivní důvody k tomu, aby měla kterákoli třetí země racionální důvody této samostatnosti Běloruska litovat. I když tato analogie kulhá, ani české země dnes nemají důvod litovat samostatnosti Slovenska, ani Slovensko nemá důvod litovat samostatnosti českých zemí. V současném světě přestaly být rozlohy státních území tak politicky důležité, jako byly v dobách minulých. Samostatnost Běloruska je tedy pro nás určitým lakmusovým papírkem toho, že dnešní uspořádání prostoru bývalého sovětského impéria zůstává stabilní, a nikdo nemá důvod se pokoušet jej revidovat, a tudíž se konceptuálně vracet do minulých století. Otevřené, demokratické Bělorusko s prosperující ekonomikou a svobodnou společností by bylo tím, koho by si mohl každý stát, nejen Evropská unie, přát mít za svého souseda.

Dnes však velmi záleží na tom, jak se zachová jeho vedení. Pozvání na samotný květnový summit nemá ještě nikdo zaručené.

Kam až má jít podle Vás Evropská unie ve svých nabídkách pěti zemí, jimž je adresováno Východní partnerství – má to jít za rámec například vytvoření zóny volného obchodu, třeba zavedením bezvízového styku a podobně?

Jde o pěti, možná o šestici zemí. Na otázku odpovídám: Ideálně – proč ne? Pohybujeme se však v praktické politice, kde je vše věci konkrétního věcného a časového kontextu: ideál postrádá smyslu, pokud není zodpovězen komplex otázek typu „za jakých podmínek, v jakém rozsahu, podle jakého harmonogramu, kdy a za jakých nákladů a kdo kolik ponese“. I naše asociační dohoda s Evropskou unií postupovala při vytváření zóny volného

Zdroj: Alexandr Vondra

obchodu v pečlivě odměřených a definovaných věcných a časových segmentech, a navíc byla asymetrická a doplňená ustanoveními o převzetí dalších pravidel. Bylo to i v našem zájmu, protože okamžité, nestrukturované nastolení plné zóny volného obchodu by nás bylo zabilo (což se ostatně stalo i prostoru bývalé NDR po sjednocení). Východní partnerství nabízí podobné postupné budování komplexních a obsažných zón volného obchodu na bilaterální úrovni prostřednictvím asociačních dohod. Totéž platí i pro vízovou liberalizaci. Měla by určitě začít mladými vnímavými lidmi, ale neměla by v Unii nejen vyvolat další populistické psychózy o „sociálním dumpingu z Východu“, ani by neměla připravit země původu o kvalitní pracovní síly. Tedy opět by muselo jít o podmíněný, vyvážený a dobře strukturovaný proces, který by se nesměl probořit pod vahou vyvolaných očekávání.

Posilování vztahů Evropské unie s východní částí Evropy znamená zcela zákonitě pronikání do regionu, jež považuje Rusko tradičně za svůj „zadní dvorek“. Jak může Unie zabránit tomu, aby Moskva nepovažovala Východní partnerství za způsob, jak vytlačit Rusko na okraj?

Příznám se, že s některými formulacemi v otázce mám problém, myslím, že v realitě je to trochu jinak. Víím a rozumím tomu, že některé kruhy v Rusku mají problém s perspektivou případného dalšího rozšiřování NATO, i když je to obranná aliance, s níž má Rusko formalizované vztahy. Východní partnerství ale není ani ta obranná aliance a nikoho nikam „nevytlačuje“ a nikam „neproniká“. Není ani předstupněm k nějakému dalšímu rozšiřování Evropské unie. Místo toho se pokusí přispět k politické a hospodářské stabilizaci a rozvoji určitého prostoru geograficky ležícímu mezi Unií a Ruskem, a to ve čtyřech významných obsahových okruzích. Postupy „Partnerství“ jsou velmi korektní, konkrétní a transparentní. Pokud se Partnerství podaří, bude ku prospěchu nejen šesti dotčených zemí samotných a Evropské unie, ale i dalších třetích zemí, Ruska na prvním místě. Rusko bude mít možnost na projektech za určitých předpokladů participovat. Ruská federace je navíc pravidelně informována o přípravě tohoto partnerství a neúčastní se jej především proto, že preferuje jinou platformu svých vztahů s Unií – podstatně obsažnější tzv. strategické partnerství. Ostatně si myslím, že objektivně skončila i doba „sfér vlivu“ a „zadních dvorků“. Vytváření či udržování takových nestabilních prostorů bývá dnes velmi drahé a jejich přínosy pro kohokoli velmi sporné.

Neměla by být proto nová východní politika Evropské unie doprovázena i hledáním nového modelu ve vztazích s Ruskem? Neměla by Evropské unie přiznat Rusku dříve nebo později něco podobného, o čem se uvažuje v souvislosti s Tureckem, coby alternativou vůči jeho plnoprávnému členství v Unii, tzn. jakési „privilegované partnerství“?

Evropská unie samozřejmě hledá nový model svých vztahů s Ruskem, čímž myslím obsahovou náplň toho formátu, který již existuje. Není to jednoduché už jen

proto, že ruské představy v tomto ohledu nejsou zcela transparentní, a řekl bych, že nejsou ani jasně vykrystalizované. Důsledkem toho je, že i jednotlivé členské státy EU interpretují záměry Ruska ve vztahu k Evropské unii, a tedy i potenciál vzájemných vztahů, často každý jinak. (Může to také být na druhé straně i výsledkem záměru, který by se určitě byl líbil takovému Talleyrandovi či Metternichovi). Někdo považuje Rusko za hrozbu, někdo za příležitost, někdo za nutnou protiváhu něčemu jinému. Nedávno začala Evropská unie s Ruskem jednat o Dohodě o partnerství a spolupráci. Východní partnerství a budování vztahů s Ruskem považuje EU za dva oddělené, paralelně probíhající procesy, které spolu přímo nesouvisejí.

Ruská federace není Turecko. Zatímco Turecko je kandidátskou zemí a jedná o svém budoucím členství, u Ruska to nepřipadá v úvahu už jen proto, že by o to nestálo samo Rusko jako skutečná a nepopíratelná velmoc. Zbývá tedy partnerství, které ovšem může mít různou podobu a různou náplň – záleží to na vůli, ambicích a připravenosti obou stran, dnes tedy především Ruska.

Jak lze zabránit tomu, aby vzhledem k nedávným komplikacím s dodávkami energetických surovin do Evropy nevznikl dojem, že Evropanům nejde ve vztahu k zemím, jež jsou součástí Východního partnerství (Ázerbájdžán, Ukrajina), ani tak o jejich rozvoj, ale pouze o zajištění dodávek těchto surovin?

Projekty na posílení energetické bezpečnosti jsou jednou ze čtyř tematických platform pro multilaterální rovinu spolupráce EU se zeměmi Východního partnerství. Dalšími tematickými okruhy jsou stabilizace demokracie a správy věcí veřejných, budování předpokladů hospodářské integrace a slučitelnosti s unijními politikami, a konečně budování mezilidských kontaktů. Kromě multilaterální bude existovat ještě rovina bilaterálních spoluprací, kde se opět mezi jinými téma energetické bezpečnosti objevuje rovněž.

Všechna tato témata jsou důležitá, rovnocenná a vzájemně souvisejí. Všechny šest zemí – jak významní producenti a tranzitěři energetických surovin, tak ty ostatní, mají vyhrazeno stejné zacházení. Diferen-

ciace mezi nimi bude pouze funkcí jejich ochoty ke spolupráci.

Racionální analytik toto všechno dobře ví. Dojmy, to je ovšem jiný svět než realita. Realitou je, že zajištění dodávek energetických surovin, které zmiňujete, je něco jiného než energetická bezpečnost. To první je věcí firem, které to dobře umějí, lépe než státy. Teprve to druhé je věcí států, jejich organizací a jejich spolupráce. Ostatně Východní partnerství by se stejně zrodilo, i kdyby v tomto zeměpisném prostoru nebyla ani ropa a plyn, ani příslušná existující či zvažovaná potrubí. Samotná ropa nebo plyn či trubky ještě nikoho nestabilizovaly, spíš naopak.

Zapojení Běloruska do původní Evropské politiky sousedství (ENP) poněkud vázlo, což souviselo s tamním politickým režimem; teď se ovšem s Minskem v rámci tzv. Východního partnerství počítá, aniž by se poměry v Bělorusku výrazněji změnil. Nerovná se to kapitulaci před Lukašenkovým režimem?

Koncept Východního partnerství s Běloruskem počítá. Jinou otázkou je úroveň styků a spolupráce a doba jejich zahájení. To bude záviset na tom, jak bude běloruské vedení reálně ochotné spolupracovat a jak bude pro spolupráci vytvářet politické podmínky. Východní partnerství je dostatečně strukturovaný projekt, aby nedovolil nikomu inkasovat bezprácné politické body. Podmíněnost přínosů je pro Východní partnerství zásadním organizujícím principem, a ten odedávna spolehlivě funguje.

Alexandr Vondra vystudoval geografii na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. Před rokem 1989 působil v disentu, byl signatářem a mluvčím Charty 77. V 90. letech byl zahraničně-politickým poradcem prezidenta Václava Havla a později 1. náměstkem ministra zahraničních věcí. V letech 1997–2001 byl českým velvyslancem ve Spojených státech; po svém návratu se stal vládním zmocněncem pro summit NATO v Praze (2002). Od září 2006 do ledna 2007 byl ministrem zahraničí; od ledna 2007 byl jmenován místopředsedou vlády pro evropské záležitosti.

Předsednictví České republiky v Evropské radě

1 Působíte a žijete dlouhodobě v zahraničí. Jak tamní média dosud referovala o českém předsednictví v Evropské radě?

ZM: Mediální prezentaci Česka ve Francii nelze zcela oddělit od skutečnosti, že Česká republika a střední Evropa nepatří k prioritám francouzské strategie rozšiřování Evropy. Francii zajímá Středomoří. Střední a východní Evropu nechává Německu. Redakce médií tak zřejmě dávají ČR až do druhého plánu důležitosti. Kupodivu to platí i o Polsku, byť k němu Francouzi mají silné historické a citové vazby. Českému předsednictví předcházelo francouzské vedení Evropy. Francouzská média si uvědomila půl roku sledovat dění v Bruselu s větší pozorností než obvykle. Proto ještě pár prvních týdnů roku působila mezi novináři jistá setrvačnost, projevující se pokusy srovnávat bývalé vedené s novým a sem tam vypustit kritickou poznámku. Svým dílem k tomu přispěl i prezident Sarkozy. Nejen tím, že se vydal řešit lednovou válku v Gaze bez ohledu na Schwarzenbergovu evropskou misi. Občas mluví rychleji, než myslí.

KŠ: Referovala standardně jako o každém jiném předsednictví: psalo se, co Češi dělají, co se daří, případně nedaří. Faktem nicméně je, že hodnocení často vyznělo negativně, a to i ve chvíli, kdy to rozhodně nebylo na místě. Česko bylo obětí jakéhosi prefabrikovaného klišé „malý, nový, a tudíž neschopný členský stát“. Docházelo proto k tomu, že pokud se něco podařilo, úspěch se připisoval buď obecně Evropské unie nebo zkušenějším hráčům. Pokud naopak něco nevyšlo, chyba byla na české straně. Řada médií později připustila, že Česko čelilo neférové kritice, jíž ospravedlnily až události spojené s pádem vlády.

2 Byly v popředí zprávy o aktivitách předsednictví anebo o vnitropolitických potížích české vlády?

ZM: Ekonomická krize s dopady na francouzský trh práce postupně vytlačila ve francouzských médiích starost o české předsednictví na okraj zájmu. Zprávy v tomto směru dostaly povětšinou stroze informativní ráz. Hladinu znovu rozčeřila polemika o údajných záměrech francouzských firem přesunovat výroby na východ. Česká republika byla citována mezi údajnými viníky zániku pracovních míst zejména

Zdeněk Müller

Ve Francii má Česko pověst země, která si stojí ekonomicky relativně dobře, má zajímavou moderní historii, euroskeptického prezidenta.

Kateřina Šafaříková

Česko bylo obětí jakéhosi prefabrikovaného klišé „malý, nový, a tudíž neschopný členský stát“.

v automobilovém průmyslu. Tisk reagoval ovšem strážlivě. Zřejmě z iniciativy české strany vznikla řada článků o zavírání českých skláren a textílek. Nestabilita české vlády upoutala pozornost až v okamžiku, kdy kabinet ztratil důvěru parlamentu. Nemálo komentátorů se chytilo příležitosti dát Česku lekcí. Kredit jeho reprezentace vbledl a pověstná kostka cukru se rozpouští v jiné kávě.

KŠ: To bylo funkcí kontextu a času. Do pádu vlády se zprávy točily v drtivé míře okolo faktického výkonu Česka v čele unie a pokud přišla na přetřes domácí scéna, tak hlavně v souvislosti s ratifikací Lisabonu. Poté

se pozornost téměř výhradně stočila na vnitropolitickou situaci, ale to bylo v pořádku. Absence řešení, jež po vyslovení nedůvěry nastala, přirozeně zajímala média, protože se nestává často, že by se Unie ocitla bez kormidelníka. Konec Topolánkova kabinetu navíc přišel v době, kdy Evropskou unii čekal summit s Barackem Obamou a rozebírání dopadu vládní krize na formu Evropanů bylo jen přirozené.

3 Setkal(a) jste se přitom s generalizujícím pohledem na Česko a Čechy v prostředí, v němž se běžně pohybuje?

ZM: Ve Francii má Česko pověst země, která si stojí ekonomicky relativně dobře, má zajímavou moderní historii, euroskeptického prezidenta a věří Americe více než Evropě.

KŠ: Určitě. Generalizace měla několik rovin. Jednak, jak je zmíněno výše, se země považovala za a priori neschopného hráče. Také nálepka Česka jako území, kde žije a vládne Václav Klaus, se držela a stále drží. Konečně, v myslích západních analytiků a také obyčejných lidí se Česko v souvislosti s ekonomickou krizí často zařadilo do kategorie „chudý východoevropský stát, který nás bude stahovat dolů,“ ačkoli česká ekonomika na tom byla lépe než jiné státy re-

gionu a i mnohé západní země. Česko, stejně jako další státy za bývalou železnou oponou, se stále potýká s nedostatkem znalostí o sobě mezi Západoevropany.

Zdeněk Müller je odborným zaměřením historik, pracuje jako publicista a žije ve Francii.

zd.muller@wanadoo.fr.

Kateřina Šafaříková je zpravodajkou Lidových novin při Evropské unii.

katerina.safarikova@lidovky.cz

František Mrázek

Složité vztah Francie k Severoatlantické alianci

V dubnu 2009 se konalo ve Štrasburku a německém Kehlú velké transatlantické setkání k 60. výročí NATO. Francie při této příležitosti zpečetila svůj návrat do vojenských integrovaných struktur Severoatlantické aliance. Francouzský prezident Nicolas Sarkozy to avizoval již na summitu NATO v Bukurešti, který se konal 2.–4. dubna 2008. Co od tohoto návratu – třiačtyřicet let od rozhodnutí Charlese de Gaulla vojenské struktury Aliance opustit – vlastně očekává?

Odchod z NATO jako základ francouzské zahraniční politiky

Vzhledem k tomu, že velká část Francouzů odchod z NATO dodnes považuje za základ francouzské zahraniční politiky a jakékoli zpochybnění této koncepce pokládá za synonymum pro vzdání se nezávislosti, nesetkaly se Sarkozyho projekty s příliš velkým pochopením. Dokonce i někteří analytici vidí hlavní příčiny změny trochu zjednodušeně pohledem jeho mimořádných osobních ambicí. Například komentátor deníku *Le Monde* Patrick Jareau napsal: „Sarkozy se rozhodl vyrovnat de Gaullovi tím, že bude postupovat opačným směrem než on v roce 1966.“ I když tento úkol nelze uskutečnit bez mimořádných osobních dispozic a Sarkozyho ctižádost lze přirovnat k naturelu samotného de Gaulla, cíle obou protagonistů jdou ne různým, ale stejným směrem. Navzdory zásadně změněným historickým podmínkám usiluje Sarkozy paradoxně o totéž, o co šlo de Gaullovi v roce 1966, kdy Paříž z integrované vojenské organizace NATO vystoupila – o zvýšení prestiže země. „Atlantismus“, který opozice Sarkozymu vyčítá, směřuje k vytvoření evropské obrany, jež tvoří jeden z hlavních projektů jeho zahraniční politiky. Je si vědom, že bez

podpory hlavních spojenců – Američanů, Němců a Angličanů – nelze ničeho v této oblasti dosáhnout, tu ale nešlo získat, dokud Paříž nebyla plně integrována do Generálního štábu NATO. Bez ohledu na skutečnost, že po rozpadu sovětského bloku a Varšavské smlouvy Aliance ztratila de facto svůj „raison d'être“ (důvod existence) a musela hledat nové uplatnění. Výstižně to prezentoval francouzský ministr obrany Hervé Morin: „Obrana Evropy nemůže pokročit rychleji kupředu, pokud nezměníme politické chování v rámci NATO. Neboť nemůžeme chtít, aby naši partneři ztratili důvěru v systém, který zajišťoval mír po dobu padesáti let a nahradili ho systémem, který ještě neexistuje.“ Proto Francie, kladoucí si podmínky, za nichž je připravena zaujmout plně své místo v NATO, mezi něž patří přesnější vymezení vojenského poslání Aliance, získání velitelských postů pro Evropany, případně Francouze, a zejména dosažení skutečné autonomie evropské obrany, musela o své nové politické linii přesvědčit nejen USA, ale i sousední státy. Těto podmínky, alespoň pokud jde o Spojené státy, se Sarkozy dokázal zhostit již v prezidentské kampani. Těsně po jeho zvolení Richard Perle, předseda obranné rady Pentagonu, v rozhovoru pro deník *Le Figaro* zdůraznil, že vítá

„příchod prezidenta, který se dokázal zbavit gaullistické posedlosti distancování se od USA“, a také Emmanuel Wallerstein z Yaleské univerzity dospěl v *International Herald Tribune* k podobnému závěru: „Zvolení Nicolase Sarkozyho bylo ve Spojených státech přijato jako volba nejpřátelštějšího francouzského prezidenta v historii „páté republiky“. Nicméně podle experta na alianční politiku Laurenta Zecchiniho nelze „návrat“ Sarkozyho do NATO přeceňovat, neboť „Francie zahájila tento trend již v roce 1995, když vyslala zástupce do některých aliančních velitelských struktur“. A možná lze připomenout i úsilí Pierra Joxe, ministra obrany za François Mitterranda, který už v roce 1991 požadoval – i když trochu skrytými slovy – revizi vazeb se severoatlantickou aliancí: „Pokud si nedáme pozor, budu posledním ministrem obrany, který se neúčastní schůzek NATO,“ avizoval zcela otevřeně. Na otázku, proč USA dlouho nechtěly akceptovat samostatnou evropskou obranu, odpovídá nejlépe vlastní historie vztahů Francie–NATO.

Pro Francii bylo klíčovým problémem Německo

Na počátku byla nedůvěra Američanů vůči de Gaullovi, kterého dlouho v průběhu

druhé světové války nechtěli uznat za hlavního představitele země a přijmout Francii mezi vítězné velmoci. Autor biografie o Rooseveltovi a de Gaullovi François Kersaudy zdůrazňuje navíc vzájemné antipatie obou prezidentů: „Všichni věděli, že se nemají rádi. Roosevelt na něho nepřestával útočit: royalista, reakcionář, megaloman, spojenec komunistů.“ I proto de Gaulle podepsal již 10. prosince 1944 sovětsko-francouzskou smlouvu o spojenectví a vzájemné pomoci, čímž sledoval oslabení závislosti nejen na USA, ale i Velké Británii. Ani Churchillovi nezapomněl, že se stavěl většinou na stranu Washingtonu. Dokonce odmítl jeho návrh, předložený prostřednictvím Stalina, že se Sovětským svazem podepíše dohodu společně. Stalin byl ochoten ignorovat britské návrhy, pokud Francie vyjde vstříc Moskvě při řešení „polské otázky“, což ke zlepšení vztahů mezi západními spojenci nepřispělo. Nepřekvapuje proto, že Francouze „moc nepotěšilo, když zjistili, že Anglo-Američané zase jednou dělali pořádek za jejich zády,“ píše Tony Judt v dějinách poválečné Evropy o přípravných jednáních, jež nakonec vyvrcholila vznikem Severoatlantického paktu (4. dubna 1949). Přesto Francie NATO přivítala jako záruku proti obnovenému Německu. Britové pak jako vítězství svého dlouholetého úsilí o zainteresování Američanů na obraně a strategických zájmech poválečné Evropy. Churchill myšlenku obranné aliance prezentoval již 5. března 1946 ve Fultonu, ale kromě známého varování před rozpínavostí komunismu zde měl i své želízko v ohni. Uvědomoval si, že Velká Británie, oslabená válkou, nemůže udržet své impérium bez pomoci Američanů. Jím prezentovaná sovětská hrozba měla tedy vést k vytvoření užšího britsko-amerického spojenectví, ve kterém mohli Britové nabídnout – pokud si dokáží uchovat své postavení koloniální velmoci – zejména vojenské základny rozmístěné po celém světě. A vládě Spojených států, které zpočátku měly proti „koloniálnímu“ uvažování Velké Británie i evropské alianci výhrady, se podařilo kongresmany přesvědčit jenom proto, že NATO prezentovala coby atlantický obranný val, a ne jako evropsko-americkou vojenskou alianci.

Odtud pramení známý výrok prvního generálního tajemníka NATO lorda Ismaye, že smyslem Severoatlantického paktu bylo „držet Rusy na distanc, Američany na blízku a Němce na uzdě“.

Ve skutečnosti mezi spojenci jednotný postoj k Německu, podivně rozdělenému státnímu útvaru mezi oběma obdobně rozdělenými světy, neexistoval. Zatímco pro Francii bylo hlavním problémem právě Německo, pro USA zase Sovětský svaz. Když po vypuknutí korejské války americký státní tajemník Dean Acheson na schůzce ministrů zahraničních věcí v září 1950 poprvé přednesl návrh na zapojení Německa do NATO, Francouzi kategoricky protestovali a krátce poté ministerský předseda René Pleven přišel dokonce s novou alternativou: vytvořit Evropské obranné společenství. Americký návrh – pro který hovořila skutečnost, že Spolková republika požívala ochrany Aliance, aniž by se sebeméně podílela na miliardových nákladech na obranu – totiž Francouzi považovali za zastírací manévr pro remilitarizaci Německa, a proto jeho znovuvyzbrojení blokovali až do roku 1954. Do doby, než jejich alternativní návrh paradoxně odmítl schválit francouzský parlament. A nepomohl ani návrh Moskvy z 19. března 1952 na znovusjednocení Německa. Také Moskva se snažila zabránit vstupu Spolkové republiky do NATO. Rezignace Francie vyplývala jednak z porážky v Indočíně, neschopnosti řešit narůstající problémy v Alžírsku, jakož i chronickou vnitropolitickou krizí. Dostávala se mezi velmocemi do druhořadé role, což bolestně pociťovala zejména ve vztahu k Anglii, která jako by naplňovala Churchillovu koncepci „tří velkých sfér“: to znamená ideu být hlavním článkem mezi Evropou, vlastním britským impériem a anglicky mluvícími zeměmi včetně USA, hrát prostě rozhodující úlohu.

De Gaullov návrat a postupný odchod z vojenských struktur

Jakmile se Charles de Gaulle dostal v roce 1958 opět k moci, zahájil okamžité boj za obnovení když ne velmocenského, tak alespoň rovnoprávného postavení Francie. Dne 24. září 1958 poslal prezidentu Spojených států Eisenhowerovi a britskému premiérovi Macmillanovi dopis, v němž žádal, aby před přijetím důležitých

Na 45. konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, která se konala 7. února v Mnichově, prezident Sarkozy potvrdil záměr Francie reintegrovat se do vojenského velení NATO.

rozhodnutí probíhala mezi jejich zeměmi vzájemná konzultace. Reagoval tak na skutečnost, že krátce předtím se anglosaské velmoci rozhodly zapojit do konfliktů na Středním východě a v Tchajwanské úžině, aniž Francii informovaly. Ve svých Pamětech naděje píše: „Jak jsem očekával, oba adresáti, kteří do-

stali mé memorandum, odpověděli vyhovavě. To nám poskytlo všechny důvody k akci.“ A v následujícím roce začíná skutečně postupné omezování francouzské účasti v NATO. Nejprve dal v březnu 1959 rozkaz vyjmout z podřízenosti velení Severoatlantického paktu francouzské středomořské loďstvo, později i další složky. Zakázal na svém území skladování amerických jaderných zbraní a zřizování zařízení pro odpalování raket. Jeho roz-

Zdroje

- François Kersaudy, De Gaulle et Roosevelt, Tempus, 2006
- Tony Judt, Poválečná Evropa, Dějiny od roku 1945, Slovart, 2008
- Molčanov N. N., Generál de Gaulle, Svoboda, Praha 1976
- Eichler Jan, Francouzská armáda od de gaulla k Mitterrandovi, NV 1990
- Chronique de 20e siècle, Larousse 1990
- Le Monde, International Herald Tribune, Le Figaro, Libération

hodnutí bylo kritizováno v americkém tisku. De Gaulle replikoval, že komunistické východní režimy se staly méně hrozivými, přičemž existuje riziko, že Spojené státy vtáhnou Evropu do vzdálených konfliktů ve Vietnamu a Číně. Spíše se ale zpočátku pouze snažil modifikovat vztahy s Aliancí ve prospěch větší autonomie Francie. Potvrzuje to odborník na Francii a vojenské otázky Jan Eichler: „Francie totiž mohla své ambice o znovuzískání velikosti a nezávislosti naplňovat buď v alianci změněné, to znamená přizpůsobené jejím potřebám a méně závislé na USA, nebo tím, že by se od aliance, která jejím potřebám přestala vyhovovat, co nejvíce osamostatnila.“ Generál de Gaulle ale i po vystoupení z vojenské složky NATO v únoru 1966 zdůrazňoval, že Francie bude v případě potřeby koordinovat svou činnost s dalšími zeměmi, ale pouze na základě vlastního rozhodnutí, aniž by se „automaticky nechala zatáhnout do války“.

De Gaulle k prosazení svých cílů dokázal pragmaticky využít všech prostředků. De facto přes noc změnil politiku vůči Německu, přičemž využil podpory Adenauera – za příslib pomoci při uzavírání mírové smlouvy se Sovětským svazem – k překazení plánu Britů na vytvoření pásma svobodného obchodu, neboť podobné změny měly podle jeho velmocenských plánů probíhat ve francouzské režii. V březnu 1959 se na tiskové konferenci v Elysejském paláci ale vyslovil, navzdory daným slibům, pro neměnnost německých hranic, čímž zhatil revanšistické naděje německého kancléře. Přesto o deset let později, když se proti němu Francouzi vzbouřili, hledal překvapivě oporu v Německu. Poté, co Francie provedla 13. února 1960 svůj první jaderný výbuch, de Gaulle prosazoval nejen vytvoření nezávislé francouzské „úderné síly“, ale i vlastní velmocenskou politiku. Neváhal kritizovat i USA, například jejich aktivity v Kongu, kde se CIA snažila odstranit Lumumbu, či politiku embarga vůči Kubě. Vetoval také vstup Velké Británie do Společného trhu, pokud nevysloví souhlas s politikou nezávislé Evropy. V roce 1964 Francie uznala Čínskou lidovou republiku, což zostřilo vztahy se Spojenými stá-

ty, které již byly napjaté po kritice politiky Washingtonu ve Vietnamu. Ve stejném roce, kdy Francie opustila NATO, nechal de Gaulle zřídit „červený telefon“ mezi Moskvou a Paříží. V té době měly Spojené státy přímé spojení se Sovětským svazem již tři roky a v listopadu roku 1966 se obě země dohodly i na přímém letecké lince.

Opatrné přiblížování k NATO

De Gaullovi nástupci roztržku s USA zmírnili. V roce 1974 v Ottawě spojenci uznali, že francouzská jaderná síla přispívá k bezpečnosti Aliance a v roce 1979 Valéry Giscard d'Estaing souhlasil s umístěním amerických jaderných střel středního doletu v Německu. Roku 1983 to potvrdil před Bundestagem François Mitterrand. Chirac roku 1995 akceptoval, že NATO, spolu s francouzskými jednotkami obnoví mír v Bosně a v následujícím roce „dal souhlas francouzskému letectvu k bombardování Bělehradu pod vedením NATO“. Konečně od roku 2003 se již francouzské jednotky účastní akcí – v rámci NATO – v Afghánistánu.

Summit k 60. výročí NATO, jehož se zúčastnil i Barack Obama, probíhal ve francouzsko-německé spolupráci, jak avizovaly téměř shodné výzvy prezidenta Sarkozyho a kancléřky Merkelové ke spolupráci, založené na nezbytné součinnosti Evropské unie a NATO z počátku února. Je otázkou, zda menší podpora ze strany Velké Británie spočívá pouze v imobilismu britského premiéra Gordona Browna, nechuti Angličanů předat některé funkce, které jsou USA připraveny dát francouzským generálům či tradiční rivalitě ohledně evropských institucí? Jednoznačná situace není ale ani ve Francii, kde návrat do NATO vyvolává rozpory jak na levici, tak i na pravici, dokonce uvnitř samotné vládnoucí Unie pro lidové hnutí (UMP). Bez ohledu na politické spektrum mnozí politici jednotně tvrdí, že „představuje konec nezávislosti Francie a podřízení se USA“. Generální tajemník NATO Jaap de Hoop Scheffer po dotazech poslanců zdůraznil, že „Francie může jen vyhrát“, pokud se do Aliance, která ji potřebuje, plně integruje“. Guy Tessier, předseda výboru UMP pro obranu, souhlasně podotkl:

„Vezmeme-li v úvahu výhody v oblasti průmyslu a obchodu, nesmíme váhat v návratu do NATO.“ Nicméně dodává: „Není možno dělat evropskou obranu s novými členy, kteří nechtějí platit, neboť věří, že jsou chráněni deštníkem NATO.“

Na 45. konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, která se konala 7. února v Mnichově, prezident Sarkozy po rozhovorech s kancléřkou Merkelovou a americkým viceprezidentem Josephem Bidenem potvrdil záměr Francie reintegrovanou se do vojenského velení NATO. Současně se snažil přesvědčit Francouze: „Aliance s USA a s Evropou nezpochybňuje nezávislost naší země.“ Joe Biden myšlenku silnější evropské obrany podpořil a vyjádřil radost z „této plné účasti v NATO, když si to Francie přeje“. Také kancléřka Merkelová zdůraznila, že se jedná o „důležitý krok v očích Němců“. Ve společném komuniké Merkelová a Sarkozy prohlásili, že společná evropská bezpečnost posiluje Severoatlantickou alianci, což „naši američtí přátelé chápou stále lépe“. Oznamovali také dislokování francouzsko-německé brigády na územní Francie, což představuje naplňování společné evropské politiky. Zůstává pouze otázka, zda Londýn bude konečně akceptovat, že NATO není jedinou strukturou, na které bude spočívat evropská obrana. Společná deklarace Blaira a Chiraka podepsaná 4. prosince 1998 v Saint-Malo byla příslibem, že to právě budou Anglie a Francie, které budou vyvíjet hlavní iniciativu. Proto se nyní očekává alespoň gesto, že Velká Británie francouzsko-německé sblížení podpoří.

František Mrázek je

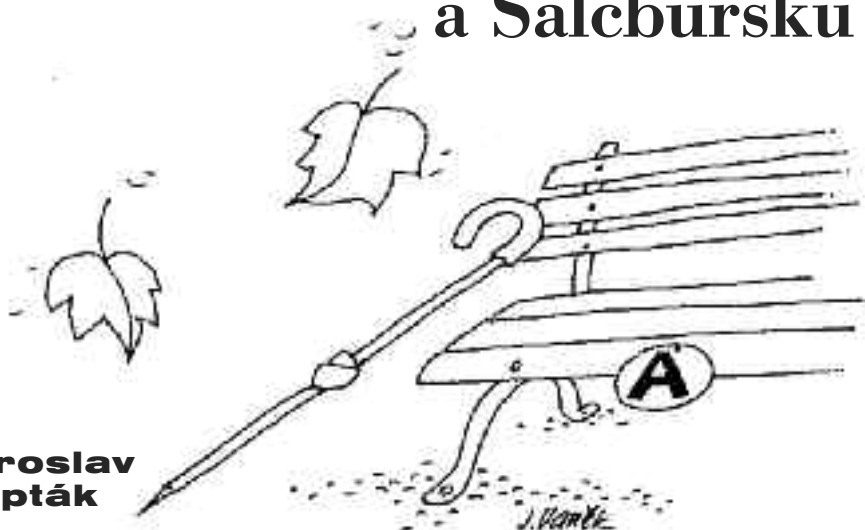
pedagog a historik se zaměřením na Francii a Čínu.

drmrazek@seznam.cz

Oranžová zůstává na politické mapě Rakouska.

Zemské volby v Korutanech a Salcbursku

**Miroslav
Šepták**

V průběhu roku s devítkou na konci se v Rakousku uskuteční volby do čtyř zemských sněmů a do Evropského parlamentu. První kolo napínavého klání o hlasy voličů obstaraly začátkem března volby do korutanského a salcburského zemského sněmu.

Ve stínu Jörga Haidera

Korutanské zemské volby budily v posledních letech značnou pozornost, a to kvůli jediné osobě – Jörgu Haiderovi. Rodák z Bad Goisernu stál v čele nejjihnější spolkové země jedenáct let (1989–1991; 1999–2008) a jakkoli ho zahraničí často vnímalo jako kontroverzního populistu, mezi místními obyvateli byl většinou velmi oblíbeným hejtmánem. Měli pocit, že na rozdíl od vídeňských „nafoukanců“ jim dokázal naslouchat a pochopit problémy „obyčejných“ lidí. Tam, kde ostatní řečnicko, on jednal – podporoval matky s dětmi, mládež, pracující, sportovní, kulturní i další zájmové spolky. Vedle toho měla Haiderova vláda i nezpochybnitelná negativa – astronomickou zadluženost země,

neúspěšný boj s nezaměstnaností a s tím související nízkou kupní silou obyvatel Korutan. Ti ho však mnohokrát podrželi.

Stačí uvést dva příklady z nedávné minulosti. Psal se rok 2004 a Haiderova Svobodná strana Rakouska (FPÖ) prožívala strmý pád z politického výsluní. Vnitřně rozštěpená, ochromená frakčními boji, kráčela od jedné porážky k druhé. V této atmosféře se konaly korutanské zemské volby, které mohly znamenat politikův definitivní konec. V jednom z nejpřekvapivějších volebních výsledků rakouských poválečných dějin ovšem Svobodní zvítězili a jejich předseda opětovně usedl do křesla zemského hejtmána na dalších pět let. Vnitrostranické pnutí tím neskončilo, a tak Haider odešel z FPÖ a založil novou stranu – Svaz pro budoucnost Rakouska (BZÖ). Formace, jejímž symbolem je průbojná oranžová barva, dlouho nepřipomínala štítku v rakouských vodách. Průlom nastal až na podzim minulého roku, kdy v celorakouských parlamentních volbách získala vcelku nečekaně přes 10 procent odevzdaných hlasů. V Korutanech dokonce porazila i dva tradičně nejsilnější subjekty – Rakouskou lidovou stranu (ÖVP) a Sociálně demokratickou stranu Rakouska (SPÖ). Haider pak shrnul svou budoucí politickou taktiku slovy: „Jsem běžec na dlouhou trať... změnili jsme hodně věcí v Korutanech, dokážeme to i v Rakousku, ani nemusím být premiérem.“ Při nadcházejících volbách do korutanského zemského sněmu chtěl získat absolutní většinu. O tom, zda by naplnil tento cíl, lze po jeho tragickém konci pouze spekulovat. Úmrtí politika, jenž vtiskl rakouské politice za poslední dvě desetiletí svou pečeť, iniciovalo úvahy o možném sjednocení BZÖ a FPÖ, nepostrádající racionální

Vdova po korutanském hejtmánovi Jörgu Haiderovi Claudia předává vítězi zemských voleb v Korutanech Gerhardu Dörflerovi foto, jež ho zachycuje s jejím manželem.

Dominic Ebenbichler, Globe Media/Reuters

základ. Jak Svaz, tak Svobodní usilují o stejný segment voličů s takřka identickými programovými prioritami. Hlubší spolupráci bránila v minulosti zejména osobní nevráživost mezi lidry obou formací Jörgem Haidrem a Heinzem Christianem Strachem.

O vítězství i přežití zároveň

Svaz pro budoucnost Rakouska od počátku své existence neúspěšně zápasí se stejným problémem – strana je velmi silně zakotvena v Korutanech, ale ve zbylých částech Rakouska vykazuje minimální podporu. Nejjižnější spolková země představuje jedinou „oranžovou“ mocenskou oporu. Pokud by BZÖ pozbyl křeslo zdejšího zemského hejtmána, nastoupil by cestu k politickému zapomnění. Oranžoví pochopili, že v Korutanech bojují 1. března nejenom o vítězství, ale zároveň i o přežití.

První místo kandidátky Svazu obsadil úřadující zemský hejtmán Gerhard Dörfler mající pověst žoviálního, rázného až cholerického politika, muže, který rád vypráví vtipy a neštítí se manuální práce. Oranžoví kandidovali pod názvem *BZÖ-Kandidátka Jörg Haider*, což mělo představovat silné vnadidlo pro velké množství nerozhodnutých či posledními udá-

lostmi dezorientovaných voličů. Dörfler využil každé příležitosti, aby vyzdvihl zásluhy svého předchůdce a krátce před volbami po něm nikoli náhodně pojmenoval v Korutanech most. Zcela v Haiderových intencích zaujal ostrou rétoriku proti cizincům a azylantům, negativně se vyslovil na adresu dvojjazyčných názvů obcí, slíbil pomoc všem – od dětí po seniory. Hlavním volebním heslem BZÖ bylo pokračování v Haiderově politickém odkazu, a to jak v oblasti metod, tak i cílů.

Sociální demokracie chtěla po dvaceti letech znovu dobyt křeslo zemského hejtmána. Volební lídr strany Reinhard Rohr požadoval změnu politického stylu vedení

země s poukazem na negativa Haiderova dědictví a celkovou neschopnost současného hejtmána Gerharda Dörflera. Korutanskou organizaci v boji o vítězství podpořil i současný rakouský kancléř a spolkový předseda SPÖ Werner Faymann.

Volební kampaň měla dvě ústřední témata – udržení zaměstnanosti a vztah k Haiderově dědictví. Politologové předpovídali těsný souboj o 1. místo mezi BZÖ a SPÖ, ale konečné výsledky vyzněly jinak, než předpokládali odborníci. Svaz pro budoucnost Rakouska s přehledem vyhrál, sociální demokracie utrpěla těžké ztráty, lidovci naopak posílili (viz tabulka). Až po sečtení hlasů z korespondenční volby proklouzli velmi těsně do zemského parlamentu nakonec i Zelení, naopak v Klagenfurtu nebudou příštích pět let zasedat Svobodní.

Mylný odhad institutů pro výzkum veřejného mínění byl způsoben nesprávným posouzením chování voličů, kteří se rozhodli těsně před 1. březnem nebo až ve volební místnosti. Ti s největší pravděpodobností podpořili Svaz. Otázkou zůstává, čemu BZÖ vděčí za nečekaný volební úspěch. Vyjádřili tím Korutanci poděkování zemřelému politikovi za dlouholetou práci, nebo spíš věřili, že Dörfler a jeho tým jsou těmi pravými pro pozitivní rozvoj země? Podle mého názoru Haiderův odkaz oranžovým nepochybně pomohl. Na druhé straně ovšem nelze na korutanské vedení Svazu nahlížet zjednodušeně jako na skupinu neschopných politiků žijících z minulosti. Oranžoví předstihli konkurenci v nasazení ve volební kampani. Dörfler, který by v ostatních spolko-

Tabulka č. 1: Porovnání výsledků voleb 2004 a 2009 – Korutany

Kandidující subjekt	Procenta obdržených hlasů '04	Počet získaných mandátů '04	Procenta obdržených hlasů '09	Počet získaných mandátů '09	Rozdíl 2004–9 (% hlasů)	Rozdíl 2004–9 (mandáty)
BZÖ	-	-	45,0	17	+45,0	+17
SPÖ	38,4	14	28,8	11	-9,6	-3
ÖVP	11,6	4	16,8	6	+5,2	+2
Zelení	6,7	2	5,1	2	-1,6	0
FPÖ	42,4	16	3,8	0	-38,6	-16

vých zemích asi propadl, „boduje“ u občanů Korutan kontaktem s běžnými lidmi, rázným vystupováním a lákavě znějícími hesly. Přesně stejnými metodami získával hlasy jeho předchůdce a politický vzor. Kromě toho se ve straně profiluje politik, jemuž může patřit budoucnost – Uwe Scheuch – druhý muž korutanské kandidátky.

Značné ztráty sociální demokracie způsobilo přesvědčení voličů o její nekompetentnosti v ekonomických otázkách. SPÖ nedala ve volebním programu konkrétní odpověď, jak chce řešit otázku azylantů a problematiku dvojjazyčných názvů obcí. Navíc apel na změnu neodpovídal většinové náladě v Korutanech. Lidovci posílili a vděčí za to silnému akcentování ekonomické problematiky. Při pohledu do historie však nesmíme zapomenout, že 16,8 procenta obdržených hlasů představuje druhý nejhorší výsledek strany v poválečné historii.

Zelení neuspěli s požadavkem změny politického stylu ani se zdůrazňováním ochrany životního prostředí či snahou zavést v Korutanech dvojjazyčné názvy obcí. Nepříjemné překvapení zažili Svobodní, kteří před volbami chtěli získat kolem 11 procent hlasů. Ukázalo se, že šéf FPÖ H. Ch. Strache není pro Svobodné všelékem a jeho nasazení v korutanské volební kampani působilo spíše negativně, neboť je zde považován za Haiderovu neúspěšnou kopii. Korutanci mají navíc v živé paměti rozkol Svobodných, z něhož viní právě Stracheho.

Vědom si silného mandátu od voličů vznesl vítězný Gerhard Dörfler bezprostředně po zveřejnění volebních výsledků nárok na funkci zemského hejtmána. Zabránit jeho znovuzvolení může pouze nenalezení vhodného koaličního partnera, což se jeví jako velmi nepravděpodobné.

Zdroje

- Der Standard
- Die Presse
- Kleine Zeitung (Kärntner-Ausgabe)
- Sora, Wählerstromanalyse Landtagswahl Kärnten 2009, Landtagswahl Salzburg 2009, dostupné z www.sora.at

Tabulka 2: Porovnání výsledků voleb 2004 a 2009 – Salcbursko

Kandidující subjekt	Procenta obdržených hlasů '04	Počet získaných mandátů '04	Procenta obdržených hlasů '09	Počet získaných mandátů '09	Rozdíl 2004–9 (% hlasů)	Rozdíl 2004–9 (mandáty)
SPÖ	45,4	17	39,4	15	-6,0	-2
ÖVP	37,9	14	36,6	14	-1,3	0
FPÖ	8,7	3	13,0	5	+4,3	+2
Zelení	8,0	2	7,4	2	-0,6	0
BZÖ	-	-	3,7	-	+3,7	-

Svaz totiž krátce po volbách zahájil s kompromisně naladěnými lidovci rozhovory o společné vládní kooperaci. Vyloučeno není ani pokračování dosavadní spolupráce BZÖ–SPÖ–ÖVP, ovšem pouze v případě, že dojde ke změnám ve vedení sociální demokracie. Reinhard Rohr totiž několikrát označil Dörflera za neschopného vést zemi a často se proti němu negativně vy-
mezoval. Těžko si lze představit, jak tito dva konkurenti zasednou společně za jednacím stůl.

Sociální demokracie potvrdila prvenství v Salcbursku

Současně s korutanskými volbami vybírali občané své zástupce do zemského sněmu také v Salcbursku, kde před pěti lety proběhlo doslova politické zemětřesení. Tehdy zvítězila premiérově sociální demokracie a v čele země poprvé stanula žena – Gabriele Burgstallerová. Podařilo se jí rozbit dosavadní hegemonii lidovců, kteří zde s železnou pravidelností získávali jedno vítězství za druhým, a to nepřetržitě od roku 1945! V březnovém klání chtěla SPÖ potvrdit, že v tradičně konzervativně naladěné zemi je schopna znovu porazit lidovce. Vítězství Burgstallerové se zdálo být ještě koncem minulého roku takřka hotovou věcí. Salcbursko bylo zemí s druhou nejnížší neza-

městnaností a navenek s harmonicky kooperující velkou koalici. Zasluhou Burgstallerové se sociální demokracie vyprofilovala jako aktivnější činitel této spolupráce. Lidovci však nehodili flintu do žita a chtěli získat křeslo hejtmána zpět. Když v lednu 2009 zaznamenal proslulý turistický kraj nejvyšší nárůst nezaměstnanosti ze všech spolkových zemí v Rakousku, stala

se ústřední otázkou voleb problematika efektivního zajištění pracovních míst a sociálních jistot. Volební úspěch či neúspěch závisel na tom, kdo nabídne důvěryhodnější koncept boje proti hospodářské krizi.

Volební výsledky přinesly vítězství SPÖ, která však ztratila dva mandáty (viz tabulka). Sázka sociální demokracie na oblíbenou

místní političku, známou dovedností komunikovat s voliči, nevyšla. Kromě toho strana nebyla schopna mobilizovat své příznivce, z nichž takřka jedna pětina zůstala doma. Lidová strana mírně ztratila, ale počet jejich křesel v zemském parlamentu zůstal zachován. To mohou lidovci vnímat jako úspěch, neboť hrozící propad kdysi hegemoniální formace byl zastaven.

Pouze Svobodní zaznamenali nárůst voličské přízně a přírůstek dvou mandátů. V posledních letech jejich podpora v Salcbursku kopíruje výsledky na spolkové úrovni. V roce 2004 zaznamenala FPÖ

Z březnových zemských voleb v Korutanech a Salcbursku vyšla značně oslabena sociální demokracie. Kancléř Werner Faymann utrpěl první nepříjemný úder.

historicky nejhorší výsledek od konce druhé světové války, a proto není nynější posílení žádným překvapením. Za důležitější považují faktory, které k tomu přispěly. Nejenže Svobodní dokázali mobilizovat své voliče, ale agresivní a populistickou rétorikou přilákali i příslušníky nastupující generace, přičemž nabídli konkrétnější recept na zachování pracovních míst než konkurence.

Budoucí vývoj v Salcbursku se jeví složitěji než v Korutanech. Jak naznačuje předvolební vyjádření tamních politických špiček, existuje hned několik koaličních variant. Různým i velmi odvážným kombinacím nahrává skutečnost, že na zemské úrovni je možné uzavírání odlišných koalic, než bývá obvyklé ve spolkové Národní radě. Za nejpravděpodobnější model budoucího vládnutí považují velkou koalici, nelze ovšem vyloučit ani kombinaci SPÖ-FPÖ. Jisté je jedno, jak v Korutanech, tak v Salcbursku nebude utváření zemských vlád trvat dlouho. Všechny strany vědí, že musejí neprodleně přistoupit k zastavení rostoucí křivky nezaměstnanosti.

Tajenka nezodpovězena

Z březnových zemských voleb v Korutanech a Salcbursku vyšla značně oslabena sociální demokracie. Kancelář Werner Faymann utrpěl první nepřijemný úder. Další nemilá překvapení na vrub SPÖ budou následovat, nepřikročí-li strana ke změně programu, volební strategie i k určité personální inovaci. Naopak spokojeni mohou být lidovci, kteří prozatím úspěšně usilují o profil kompetentního subjektu v oblasti hospodářství a zaměstna-

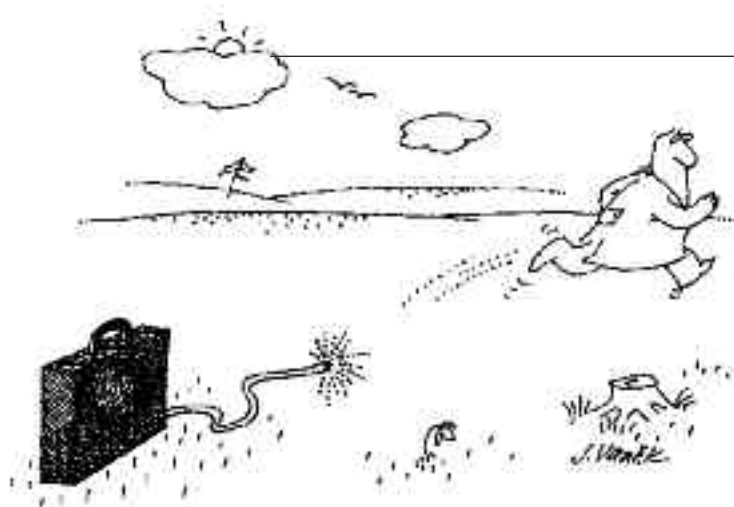
nosti. Svobodní by měli v průběhu „supervolebního“ roku posilovat, neboť dokáží působit jako jakýsi „sběrný koš“ nespokojenců s vládní politikou. V tomto ohledu představovaly Korutany výjimku z pravidla. Již volby do Národní rady na podzim minulého roku naznačily vyčerpaný voličský potenciál Zelených, kteří jednoduše nejsou schopni zaujmout voliče s tradičními tématy. V budoucnu očekávám jejich další mírné oslabení.

První březnový den nedal odpověď na otázku, zda je Svaz pro budoucnost Rakouska bez Jörga Haidra životaschopný, či nikoli. Faktem je, že BZÖ zůstává na politické mapě Rakouska a je nutné s ním i nadále počítat. Přetrvává silné zakotvení strany v Korutanech, v ostatních spolkových zemích chybějí profilující témata, propracovaná organizační struktura i výrazná osobnost. Budoucí sjednocení FPÖ a BZÖ při současném zachování samostatnosti oranžových v Korutanech považují nadále za nejpravděpodobnější uspořádání v táboře populistické pravice. V praxi by Svaz kandidoval pouze v Korutanech a Svobodní ve zbylých částech Rakouska. Tato kooperace by tak připomínala fungující spolupráci německé CDU/CSU. Kdy dojde k naznačené variantě a zdali vůbec, se patrně dozvíme koncem roku po skončení všech volebních zápletek letopočtu s devítkou na konci.

Miroslav Šepták

působí jako interní doktorand Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy.

septak@seznam.cz

Severní Irsko: Jako za starých zlých časů?

Michal Mravinač

Politicky motivované vraždy vojáků a policistů v Severním Irsku ohrožují mírový proces. Obyvatelé i politici však dávají jasně najevo, že se nehodlají smířit s návratem ke starým pořádkům.

Vypadalo to jako za starých zlých časů. Dne 7. března 2009 dva maskovaní muži zaútočili automatickými zbraněmi na neozbrojené vojáky, kteří před branami kasáren Massereene poblíž města Antrim vyzvedávali donášku pizzy. Dva ženisté, kteří se připravovali na nasazení v Afghánistánu, útok nepřežili. Jednalo se o první vraždu vojáka v Severním Irsku od roku 1998. O dva dny později policista, jenž reagoval na volání o pomoc, byl zabit v Craiganon, hrabství Armagh, střelou do hlavy vypálenou zezadu. Tyto zprávy způsobily šok v celé zemi. Zdálo se, že Severní Irsko bude opět čelit vlně násilností a krvavých odplat.

V následujících týdnech však obyvatelé této země dali jasně najevo odpor k politicky motivovanému násilí. Spontánní manifestace solidarity napříč společností ukázaly sílu odhodlání zachovat výsledky mírového procesu. Vůdci politických stran jednotně odsoudili útoky na muže v uniformách a vyzvali občany

Britští vojáci stojí čestnou stráž během smutečního průvodu za dva zabitě britské vojáky, kteří byli zastřeleni před kasárnami v severoirském Antrimu.

Darren Staples, Globe Media/Reuters

k bezvýhradné spolupráci s policií při odhalování pachatelů. V zemi, kde v některých komunitách stále panuje hluboká nedůvěra vůči autoritám, se nejedná o žádnou samozřejmost. Asi nejpůsobivějším symbolem odhodlání politických vůdců zachovat mír byl pohled na Petera Robinsona, unionistického premiéra, Martina McGuinnessa, zástupce premiéra za Sinn Féin a bývalého vůdce Irské republikánské armády (IRA), a Sira Hughu Orda, anglického šéfa severoirské policie, jak stojí bok po boku před budovou Severoirského shromáždění. Ještě před několika lety by takové vystoupení bylo zcela neomyšlené.

„Bojovníci za svobodu“

Obyvatelé Severního Irsku jsou poznamenáni staletými křivd, které vycházejí z historicky nerovného postavení potomků původních irských obyvatel a přistěhovalců

z Velké Británie, jejichž dominantní úloha byla institucionalizována britskou imperiální mocí na ostrově. Do dnešního dne politický systém ústavně zakotvuje národnostně-konfesní rozdělení společnosti na unionisty a nacionalisty. Výraz „unionisté“ se používá pro potomky přistěhovalců z Anglie, Walesu a Skotska, většinou protestantského vyznání. Jejich cílem je zachovat Severní Irsko jako součást Velké Británie, kterou považují za strážkyni svých práv a svobod. Od rozdělení Irského ostrova v roce 1920 představují dominantní složku obyvatelstva, a to jak počtem (ve 20. letech tvořili unionisté 65 procent obyvatel, dnes jen 55 procent), tak zejména politickým i ekonomickým vlivem. Naopak „nacionalisté“ jsou převážně katolického vyznání. Cítí se být Iry a rozdělení ostrova chápou jako nedemokratický způsob, jímž si nad ním chtěla Velká Británie udržet moc.

Republikánské hnutí, které tvoří podmožinu nacionalistické komunity, se vyznačuje silným socialistickým založením. V minulosti republikáni sledovali jako svůj hlavní politický cíl násilné vypuzení britského elementu z ostrova a založení Socialistické Irské republiky. Hlavní republikánská polická strana Sinn Féin však nyní plně podporuje mírový proces ukotvený ve Velkopáteční dohodě z roku 1998 a IRA oficiálně ukončila veškeré násilné aktivity v roce 2005.

Tato změna postoje hlavních představitelů republikánské hnutí nicméně neznamená konec politicky motivovaného násilí v Severním Irsku. Předně, polovojenské skupiny prakticky ovládly kriminální scénu v zemi. Politický boj představuje užitečný nástroj k ospravedlnění celé řady výnosných kriminálních aktivit, jimiž se zabývají, včetně vymáhání výpalného, obchodu s drogami a loupežných

prepádení. Kromě toho pro řadu přesvědčených republikánů je spolupráce s britskými autoritami a unionistickými vůdci zcela nestravitelná. Proto se v průběhu let odštěpilo od IRA několik menších skupin, které považují mírový proces za zradu. Tyto skupiny jsou odhodlány nadále útočit na všechny elementy britského vlivu v Severním Irsku. Stejně tak každý, kdo spolupracuje s Brity, je považován za legitimní cíl k likvidaci. To neplatí jen pro politiky, ale například i pro poslíčka, který přivezl Britům pizzu onoho osudného dne 9. března 2009 a byl při útoku zraněn.

Tyto odštěpené skupiny se vyznačují výrazně nižší mírou organizace než IRA. Jejich členská základna má nanejvýš stovky členů. Za nejnebezpečnější je obecně považována Pravá republikánská armáda (*Real IRA*). Ta se oddělila od IRA v roce 1997, kdy mezi republikánskými vůdci vznikl rozkol kvůli rozhodnutí Sinn Féin podílet se na mírovém procesu. Pravá IRA záhy převzala kontrolu nad aktivitami skupiny známé pod zkratkou CIRA (*Continuity IRA*), která operovala nezávisle od poloviny 80. let minulého století, kdy se Sinn Féin poprvé začala účastnit voleb. Tyto dvě skupiny spáchaly mimo jiné nechvalně známý bombový útok v Omagh v srpnu 1998, při kterém zahynulo 29 lidí a 220 bylo zraněno.

Dalším nebezpečným celkem je Irská armáda národního osvobození (*INLA - Irish National Liberation Army*). Tato skupina operuje nezávisle na Sinn Féin a IRA již od roku 1975. Přestože se v současnosti zabývá zejména násilnou kriminální činností, je stále považována britskou výzvědnou službou MI5 za velmi nebezpečnou. Nejnovějším přírůstkem do

rodiny republikánských polovojenských organizací je *Oglaigh na hEireann (ONH)*. Irský výraz *Oglaigh na hEireann* lze přeložit jako „Vojáci Irska“. Tato skupina se objevila na scéně až v roce 2006 a podle Mezinárodní kontrolní komise, která dohlíží na odzbrojení paramilitárních organizací v Severním Irsku, v ní figurují nejkvalitnější a nejnebezpečnější veteráni IRA. Nicméně, v minulosti bylo jméno ONH několikrát použito jako zástěrka pro aktivity jiných ozbrojených skupin. Organizace se přihlásila k útoku na kasárna z 9. března 2009. Avšak několik hodin předtím se ke stejnému činu přihlásila Pravá IRA. Vraždu policisty o dva dny později údajně zorganizovala CIRA.

Právo a pořádek

Skupiny odpovědné za tyto útoky se nemohou ani zdaleka chlubit reputací či popularitou bývalé IRA. Velká část obyvatel Severního Irsku je považuje za nebez-

pečné zločinecké organizace, které nemají ve společnosti místo. Toto je důležitý rozdíl oproti minulosti. Většinu společnosti mírový proces přinesl prosperitu a bezpečí. Tisíce lidí se shromáždily v ulicích, aby vyjádřily mlčenlivý protest proti politickému násilí. Političtí představitelé všech frakcí se k nim přidali ve snaze zdůraznit své odhodlání pokračovat v procesu, který byl zahájen Velkopáteční dohodou před více než deseti lety.

Bezprostředně po útoku na kasárna Massereene zachovávala Sinn Féin nervózní ticho. Nakonec však Martin McGuinness, bývalý velitel IRA a současný vicepremiér Severního Irsku, nazval pachatele „zrádci Irska“. Nade vši pochybnost tak potvrdil, že Sinn Féin zavrhuje jakékoli ozbrojené akce proti britské moci. Toto jasné vyjádření postoje v rozporu s tradiční republikánskou ideologií z něho zároveň učinilo potenciální cíl pro bývalé spolubojovníky. Peter Robinson, premiér a vůdce radikální Demokratické unionistické strany (DUP), varoval ozbrojeně

unionistické skupiny, aby zachovaly klid a nevměšovaly se do role ochránců zákona. Oba vůdci potom společně podpořili Sira Hughu Orda, anglického náčelníka policie v Severním Irsku, když prohlásil, že nenechá kámen na kameni, dokud neodhalí pachatele těchto zločinů.

Význam takovýchto symbolických kroků nelze v žádném případě podceňovat. Ačkoli ve fungující demokratické společnosti by podobné výroky politických vůdců nikoho nepřekvapily, ve společnosti ochromené nedůvěrou mezi jednotlivými komunitami představují zásadní průlom. Obě politické strany tak daly najevo, že právo a pořádek mají přednost před zájmy radikálů z jejich komunit. Sinn Féin také oficiálně vyzvala obyvatele k naprosté spolupráci s bezpečnostními složkami – krok, který by v minulosti byl odsouzen jako zrada. Možná i proto dokázala policie opatřit během následujících dvou týdnů dostatek důkazů k obžalování několika osob v souvislosti s oběma zločiny. Mezi obžalovanými jsou také dva významní republikáni, z nichž jeden býval radním za Sinn Féin.

Konec zlých časů?

Ačkoli v současnosti jsou vůdci obou komunit jednotni, vzájemná důvěra, na níž je severoirský systém „sdílené moci“ založen, je křehká. V tuto chvíli existují dva pádné důvody k obavám. První souvisí s bezpečnostní situací. Ačkoliv aktivní polovojenské skupiny jsou pouhým stínem své bývalé moci, stále dokáží tvrdě zasáhnout. Poslední útoky na představitel bezpečnostních složek jsou toho důkazem. Sir Orde se domnívá, že reformovaná severoirská policie nedokáže této hrozbě adekvátně čelit, a proto požádal o podporu ze strany vojenských zpravodajských služeb. Takový krok, podporovaný Demokratickou unionistickou stranou, je ovšem trnem v oku republikánským politikům, kteří proti němu zásadně protestují.

Druhým důvodem k obavám je prohlubující se ekonomická krize. Mírový proces byl nepochybně podpořen rychlým ekonomickým rozvojem v regionu, který následoval po roce 1998. Tento trend přinesl prosperitu a sociální vzestup. Nyní však nastává změna. Rostoucí nezamě-

Ačkoli v současnosti jsou vůdci obou komunit jednotni, vzájemná důvěra, na níž je severoirský systém „sdílené moci“ založen, je křehká.

Zdroje

- Economist
- The Times
- BBC

stnanost rozšíří řady nespokojených mladých mužů zklamaných výsledky politického procesu. Již nyní je možné pozorovat, že většinu členů aktivních paramilitárních skupin tvoří skalní republikáni, ale mladíci, kteří věří, že Severní Irsko musí být osvobozeno silou. Úspěšné útoky na vojenské a policejní cíle dodávají republikánským ozbrojeným skupinám váhu i přitažlivost. Navíc mohou vyvolat reakci unionistických gangů, z nichž některé jsou stále po zuby ozbrojené. Série krvavých vendet mezi zneprátenými skupinami by mohla zásadně podkopat bezpečnostní situaci v Severním Irsku a ohrozit výsledky mírového procesu.

Jak tedy zamezit eskalaci dalšího násilí? Zprv je nutné se vyhnout zvýšenému nasazení britské armády. To by mohlo fatálně podkopat důvěru republikánů v mírový proces. Zadruhé je zapotřebí realizovat plný přenos pravomocí v policejních a justičních záležitostech do rukou Severoirského shromáždění. Britský parlament již schválil patřičný zákon a Sinn Féin tento krok podporuje. Nyní je řada na Demokratické unionistické straně, aby ukázala dobrou vůli a přistoupila na toto řešení, byť tím umožní bývalým teroristům rozhodovat o bezpečnosti země. A konečně zatřetí, severoirská policie musí mít bezvýhradnou podporu vůdců obou komunit, aby mohla vy-pátrat pachatele násilností a usvědčit je před soudem.

Michal Mravinač

pracuje pro South East England Development Agency ve Velké Británii.
michalmravinač@seeda.co.uk

Jak (ne)rozmrazit konflikt:

Náhorní Karabach po rusko-gruzínské krizi 2008

Taťána Jančárková

Když v srpnu 2008 ruská vojska „rozmrazovala“ letité konflikty v Abcházii a Jižní Osetii, málokdo současně myslel na to, že v těsném sousedství přežívá jiný konflikt, stejně letitý a stejně neřešitelný – konflikt o Náhorní Karabach. Málokdo si kladl otázku, jaké důsledky pro něj může gruzínská krize mít. Konflikt Arménie a Ázerbájdžánu, který si za dvacet let své novodobé historie vyžádal na desítky tisíc lidských životů, přitom představuje pro region jižního Kavkazu, ale i pro Evropu potenciálně větší bezpečnostní riziko než gruzínské separatistické provincie.

Paradoxně právě po gruzínské krizi však na podzim došlo ke zdánlivému průlomu v nikam nevedoucích vyjednáváních. Druhého listopadu 2008 podepsali pod egidou ruského prezidenta Medveděva arménský a ázerbájdžánský prezident Serž Sarkisjan a Ilham Alijev v Moskvě společnou deklaraci, první takový dokument od vyhlášení příměří v roce 1994. Paralelně s ruskou iniciativou projevil aktivitu i Turecko, které se rovněž nabídlo jako možný *broker* mírové dohody, čemuž předcházelo historické sblížení s Arménií v podobě návštěvy prezidenta Gülü v Jerevanu u příležitosti fotbalového utkání národních reprezentací. Tento vývoj vzbudil očekávání natolik pozitivní, že někteří neváhali mluvit o možném dosažení dohody o mírovém ujednání do konce roku 2008. K té nakonec nedošlo a současný stav v mnohém připomíná situaci před moskevskou de-

klarací. V čem spočívá význam této deklarace? Jaké důsledky může mít aktivizace konfliktu v Gruzii pro náhorněkarabašskou otázku? Je v tomto okamžiku pokus o aktivní řešení vůbec reálný a žádoucí? A jakou formu by toto řešení mělo mít?

Rok 2008: nová očekávání, noví hráči

Spor o Náhorní Karabach, region patřící Ázerbájdžánu, ale osídlený převážně (dnes již téměř úplně) Armény, existuje nejméně od počátku 20. století, zásadním problémem se však stal až s rozpadem Sovětského svazu a s národními aspiracemi, které se v té době vynořily na celém jeho území. Konflikt sužující jižní Kavkaz od roku 1988, a vyžádávající si podle některých zdrojů až na 30 000 obětí, přešel z aktivní do pasivní fáze již v roce 1994, kdy strany uzavřely příměří a začaly ve spolupráci s Minskou skupinou Or-

organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) jednat o mírové dohodě. Od té doby se periodicky objevují iniciativy o průlom v neúspěšných jednáních a každé setkání představitelů Ázerbájdžánu a Arménie (přestože oficiálně Arménie považuje tzv. Republiku Náhorní Karabach za nezávislý stát a sama „není“ stranou konfliktu, je to právě ona, kdo se účastní mírových jednání, a zástupci Náhorního Karabachu nemají ve vyjednávacím žádného zástupce) je sledováno s nadějí tím větší, čím vyšší je jeho úroveň, zatím však vždycky tyto pokusy končily bezvýsledně. Posledním takovým pokusem byl tzv. Pražský proces, série jednání zahájená v roce 2004, která

spíše než o konkrétní mírovou dohodu usilují o přijetí základních principů řídicích vyjednávacího procesu. Snahy o vyřešení karabašské otázky ztroskotávají na odmítnutí jedné či druhé strany a jejich neschopnosti dohodnout se na základních pravidlech vyjednávání. Sporné především zůstává, zda by měl být aplikován „baličkový“ přístup, nebo zda by bylo vhodnější postupné řešení „krok za krokem“; zda by měl být konečný status Náhorního Karabachu řešen jako první nebo až následně po uzavření mírové dohody a kdo by vlastně měl o něm rozhodnout, zda Náhorní Karabach sám, nebo obyvatelstvo celého Ázerbájdžánu. Zatímco Arménie argumentuje právem karabašských Arménů na sebeurčení, pro Ázerbájdžán jsou „mantrou“ principy KBSE/OBSE obsažené v Závěrečném aktu Helsinské konference z roku 1975, tj. státní svrchovanost a teritoriální integrita. V současnosti arménské, potažmo náhorněkarabašské síly okupují přes 90 procent území někdejší Náhorněkarabašské autonomní oblasti bývalé Ázerbájdžánské SSR a k tomu sedm okresů („rajonů“) vlastního Ázerbájdžánu včetně strategického Lačinu, který skrže Lačinskou soutěsku poskytuje nejkratší spojení Náhorního Karabachu

s územím Arménie (tzv. Lačinský koridor).

Rok 2008 očekávalo mezinárodní společenství v souvislosti s Náhorním Karabachem s napětím. V listopadu 2007 se ministři zahraničních věcí Arménie a Ázerbájdžánu při setkání v rámci Ministerské rady OBSE v Madridu dohodli spolu s předsedy Minské skupiny, tj. zástupci USA, Ruska a Francie, na souboru výchozích pravidel pro další jednání. Takzvané Madridské principy neboli Základní principy mírového řešení konfliktu v Náhorním Karabachu nebyly zveřejněny, a proto o jejich obsahu panují dohady včetně zavádějící prezentace jiných dokumentů jako Madridských princí-
pů v některých médiích. Obecně se však má za to, že předpokládají stažení arménských jednotek z okupovaného území kolem Náhorního Karabachu, návrat utečenců (na milion osob), kteří ve většině případů (přes 500 000, zejména Ázerbájdžánců) dodnes žijí v provizorních podmínkách jako tzv. vnitřně přesídlené osoby (*internally displaced persons, IDPs*) pod minimální ochranou mezinárodního práva, do Náhorního Karabachu a přilehlých regionů, propojení Arménie s Náhorním Karabachem prostřednictvím tzv. Lačinského koridoru, demilitarizaci území a rozmístění na tomto území sil k udržení míru (*peacekeeping forces*). Otázkou zůstal způsob určení statutu Náhorního Karabachu. Nastávající rok 2008 měl prověřit funkčnost těchto principů při dalším vyjednávání.

Rok 2008 však také přinesl prezidentské volby v mnoha zemích zúčastněných na řešení konfliktu, především v Arménii a v Ázerbájdžánu, ale také v USA a v Rusku. Zatímco v Ázerbájdžánu (a konečně i v Rusku) se vcelku očekávalo znovuzvolení Ilhama Alijeva a pokračování v dosavadním kurzu zahraniční politiky, v Arménii situace nebyla tak jednoznačná. Od poloviny 90. let se v prezidentském úřadě

pravidelně objevovali zástupci karabašských Arménů, ať již to byl Levon Ter-Petrosjan, odstoupující Robert Kočarjan, nebo konečný vítěz posledních voleb Serž Sarkisjan.

Po prohře někdejšího prezidenta Ter-Petrosjana, který v roce 1998 prohrál právě proto, že byl v očích voličů příliš vstřícný vůči Ázerbájdžánu, a nyní se pokoušel o návrat, a po násilném potlačení protestů opozice, propuknuvších po únorových volbách, se zdálo, že v arménské politice převládou zastánci tvrdé linie.

Na pozadí srpnového konfliktu mezi Ruskem a Gruzii se na scéně objevil nový regionální hráč, ochotný aktivně zasáhnout do řešení karabašského konfliktu – Turecko. Turecký ministr zahraničí Ali Babacan zorganizoval setkání arménského a ázerbájdžánského ministra zahraničí, jež proběhlo v New Yorku při zářijovém zasedání Valného shromáždění OSN. Turecký prezident začátkem září uskutečnil historickou návštěvu Arménie. Ještě v srpnu turecký premiér Recep Erdoğan přišel s návrhem na ustavení Kavkazské platformy pro bezpečnost a spolupráci, která by spojila Turecko, Rusko a tři zakavkazské státy a vytvořila nový mechanismus prevence konfliktů na Kavkaze.

Deklarace jako symbol. Ale čeho?

V říjnu 2008 ruský prezident Medvedev při návštěvě Jerevanu vyzval Arménii a Ázerbájdžán k setkání na nejvyšší úrovni. Summit proběhl na přelomu října a listopadu v Moskvě a vzešla z něj již výše zmiňovaná deklaráce. Co je jejím obsahem a jak je možné jej vykládat? Má šanci ovlivnit řešení karabašského konfliktu?

Deklarace je poměrně stručná, obsahuje pět bodů. Prezidenti oznámili, že budou usilovat o zlepšení situace a zajištění stability na jižním Kavkaze cestou politického řešení náhorněkarabašského konfliktu na základě mezinárodního práva. Dále s odvoláním na Madridskou schůzku potvrdili přetrvávající význam, jenž má úsilí spolupředsedů Minské skupiny OBSE o rozpracování principů mírového řešení konfliktu. Shodli se přítom na po-

Pokud deklarace nebude následována praktickými opatřeními reálně upravujícími situaci na místě, zůstane pouze symbolickým krokem bez většího skutečného významu.

třebě doprovodit řešení konfliktu právně závaznými mezinárodními garancemi. Zároveň se prezident Arménie a Ázerbájdžánu dohodli, že budou pokračovat ve schůzkách na vysoké úrovni a že strany budou ve spolupráci s Minskou skupinou iniciovat další kroky směrem k vyřešení konfliktu. V posledním bodě se strany vyslovily pro vytvoření podmínek pro realizaci opatření k upevnění důvěry. V tomto kontextu jde mimo jiné o rozmístění jednotek pro udržení míru („peacekeepingových“ jednotek), které by podle představ prezidenta Medveděva měly být pravděpodobně složeny převážně z Rusů, což pochopitelně vyvolává negativní reakce jak na Západě, tak na samotném Kavkaze.

Moskevská deklarace je za téměř patnáct let vůbec prvním dokumentem o náhornokarabašském konfliktu podepsaným společně nejvyššími představiteli obou znesvářených zemí. Ve skutečnosti je však možné úspěšně pochybovat o jejím významu. Deklarace, velmi neurčitě formulovaná, nepřináší žádné nové mechanismy pro řešení konfliktu. Arménií oslavovaný závazek usilovat o politické řešení konfliktu, interpretovaný jako rezignace Ázerbájdžánu na vojenské řešení konfliktu, zpochybnil po svém říjnovém znovuzvolení v inauguračním projevu sám Ilham Alijev. Staronový prezident Ázerbájdžánu slíbil navrátit Náhorní Karabach Ázerbájdžánu a potvrdil připravenost země použít vojenskou sílu pro hájení svých zájmů. Možnost vojenského řešení karabašského konfliktu již několik let vzbuzuje obavy mezinárodního společenství a vzhledem k rozsáhlým příjmům, které Ázerbájdžán v minulých letech získával z prodeje ropy, je čím dál reálnější. To potvrzuje i politika Ázerbájdžánu, který v posledních pěti letech několikanásobně navýšil svůj vojenský rozpočet (z 135 milionů USD v roce 2003 na 1,85 miliardy USD v roce 2008). Tato hrozba je podle všeho aktuální zejména do roku 2012, kdy se očekává, že ropné příjmy Ázerbájdžánu začnou klesat.

Především však deklarace vůbec neřeší žádný z dosud nedořešených sporů, a to ani otázku referenda/plebiscitu o Náhorním

Karabachu, ani otázku jeho prozatímního statutu či problém utečenců.

Deklarace je tedy důležitá alespoň zdůrazněním významu účasti Minské skupiny OBSE na řešení konfliktu. Paradoxně však deklarace vznikla z iniciativy jednoho ze spolupředsedů skupiny, a ačkoli Francie a Spojené státy deklaraci podpořily, ruská aktivita nabízí domněnku, že Rusko se snaží změnit formát vyjednávání o konfliktu. V tom ji fakticky podporuje Turecko, které se snaží získat pozici klíčového regionálního aktéra.

Nejpravděpodobnější se zdá, že deklarace hlavně měla vylepšit obraz Ruska po gruzínské krizi. Rusko tímto chtělo ukázat, že přes svévolné počínání v Gruzii je stále schopné jednat jako konstruktivní partner a pozitivně působit na urovnání dalších konfliktů v oblasti.

Především však dokument, resp. nulový vývoj po jeho podpisu ukázaly, že jakékoli řešení je především v rukou Arménie a Ázerbájdžánu, ale že bohužel tyto země nemají zatím zájem dosáhnout oboustranně uspokojivého řešení. Pokud navíc deklarace nebude následována praktickými opatřeními reálně upravujícími situaci na místě, zůstane pouze symbolickým krokem bez většího skutečného významu. Takovými opatřeními by v první řadě mohla být v deklaraci zmíněná opatření k upevnění důvěry jako například stažení ostřelovačů, kteří zůstávají nadále rozmístěni po obou stranách linie dotyku.

Když se dva perou, Evropa je bita

Problémem Náhorního Karabachu je skutečnost, že konflikt je hluboce ovlivněn historickým a společenským vědomím v obou zemích a v myslích tamějšího obyvatelstva se promítá jako konflikt kulturní a náboženský, neřkuli civilizační. Proto jakékoli politické řešení zvenku bude jen těžko přijatelné pro populaci Arménie a Ázerbájdžánu, pokud nebude doprovázeno komplexní změnou myšlení a rétoriky uvnitř zemí. V čem spočívají rizika „rozmrazení“ konfliktu v Náhorním Karabachu pro Evropu? Linie dotyku se nachází pouhých několik kilometrů od ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan, resp. plynovodu Baku-Tbilisi-Erzurum. V přípa-

dě aktivizace konfliktu by byly přímo ohroženy i dodávky ropy, potažmo zemního plynu do Evropy. V souvislosti s dopravou energetických surovin do Evropy je třeba zmínit jako jednu z možností sblížení dvou zemí a posílení vzájemné důvěry zapojení Arménie do projektu plynovodu Nabucco.

Konflikt týkající se dvou ze tří zakavkazských zemí může vážně destabilizovat celý region, jehož význam stále roste vzhledem ke stoupající nedůvěře Západu k Rusku a snahám najít náhradní exportní cesty pro dopravu ropy a zemního plynu z oblasti Kaspického moře a Střední Asie mimo Rusko. Potenciální arménsko-ázerbájdžánská válka by rovněž zasáhla větší území a populaci než v podstatě lokální konflikty v Abcházii a Jižní Osetii.

Nula od nuly pošla? Ponaučení z konfliktu

Po půl roce je možné říct, že srpnová gruzínsko-ruská krize měla na konflikt v Náhorním Karabachu vliv víceméně nulový. Neaktivizovala, naštěstí, vojenské řešení, ke kterému zejména Ázerbájdžán coby strana konfliktu, již současný stav vyhovuje nejméně, jeví sklony. Na druhou stranu ale ani nestimulovala politické řešení sporu, které již dlouhé roky vázne na neochotě znesvářených stran a na nedostatku autority mezinárodních zprostředkovatelů, resp. mezinárodních institucí, v první řadě OBSE. Za jediný konkrétní produkt krize, byť asi nepřímý, je tedy zřejmě možno považovat listopadovou moskevskou deklaraci; ta ale na prvním místě měla vylepšit pošramocenou reputaci svého promotora, Ruska. Pro Evropu pak může posloužit jako motivace k větší angažovanosti v urovnání konfliktu v zájmu vlastní tolik zdůrazňované energetické bezpečnosti. Současně je možné doufat, že důrazné připomenutí tragických aspektů vojenského řešení sporu v podobě rusko-gruzínské války snad zmírnilo odhodlanost zbývajících zakavkazských zemí o podobné řešení usilovat.

Taťána Jančárková studuje

Ruská a východoevropská studia na FSV UK v Praze. t-jancarkova@yahoo.co.uk

Thukydides

Celkem sympatický chlapík, tenhle Obama. Ta jeho pražská návštěva mi připomínala naše olympské slavnosti – také všude tolik lidí a všichni se mohli přetrhnout, aby se „s Foibem jasným v běhu“ mohli vyfotit a aby jeho apollónská záře dopadla i na ně. Jaké pak roztočilé překvapení, když jsem po této urputné snaze v americkém tisku nenarazil

ani na jedno jméno českých pomazaných hlav, jako by byl Obama v Praze sám, jen se svou ženou Michelle.

Však jak by to také vypadalo, kdyby Obama říkal „jsme připraveni vést svět v boji se změnami klimatu“ a vedle něho se na fotce usmíval váš prezident, který všechny změny v ovzduší popírá. To by jistě Václavu Klausovi nikdo nepřál a Obamovi už vůbec ne. Štěstí, že českého prezidenta Američané přehlédli. Zrovna tak lehce jako váš vysněný radar,

ktejř kromě pár Čechů snad už nikdo nechce. Obama tedy rozhodně ne, to by premiérovi nepremiéroví více plácal po zádech. Nejsem tedy diplomat odborník, ale jako historik můžu říct, že ta „hra o radar“ je vaše největší prohra posledních let. Vsadit na to tolik pozlacených obolů, a přece se nikam nepřeplovit, snad jen do Země zapomnění... A to si váš ministr zahraničí říká Kníže.

Na jednoho takového knížete jsem narazil v podivně tlusté knize od jakéhosi ruského spisovatele. Ten člověk se jmenoval Myškin a všichni mu říkali nevkusně „idiot“, byl totiž nebývale upřímný a říkal často, co si skutečně přeje a jaký by chtěl svět. Obama mi ho v Praze tak trochu připomněl. Však se mu také realisté od podlahy vysmáli za to, že místo politiky provádí „snění“. Věřte, rozumím jim, ale právě tak chápu i jeho. Dějiny vytvářejí lidé, kteří se nebojí snít. Pravda, potřebují k tomu potom i trochu štěstí a práce. Ale bez snů na začátku by se nikam nedostali. Přišlo mi, když jsem se na Hradě díval do jeho očí, že on to moc dobře ví. A proto drž se, drž, a utíkej dál – odvážný reku v lesklém mediálním zbrojil!

Pavel Kopecký

Glosa

Jackson, nebo IRA – chcete nás?

Že IRA nikdy neumírá, ukazují poslední měsíce. Typicky britskou politickou satirou znevázili šarlatové události komici, když se ptali: „Upřednostníte comeback Michaela Jacksona, nebo IRA?“ Chorého popového krále v exilu tím rozltili, asi jako když známý český chartista-architekt nechtě vybudoval mediální chrám z tvrzení, že Karel Gott, normalizační ikona, není Nejvyšší, nýbrž zombie. O Boha, vrcholnou entitu křesťanství, běží v případě návratu zločinné „celebrity“ Severního Irsku. Náboženství tu nabralo obsah obdobný Balkánu: pomohlo etnoidentitám, v průmyslovém prostředí absorbovalo svůdné prvky teorie třídního boje.

Soudilo se, že sektářské rozbroje mezi většími protestanty a minoritními katolíky Ulsteru jsou ty tam. Původní Irská republikánská armáda se dábla násilí před několika lety odrekla definitivně, jedině ta Pravá IRA nese dál *kontinuitu* boje. Most ze šňůry akcí malých a izolovaných, ale k boji odhodlaných skupin skutečných extremistů spoluvystavěl radikální islám! Bez mála učebnicový konflikt povstal z mrtvých a dál rozsévá smrt i strach (ze) starých časů, neboť zvláštní služby Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku přeměrovaly pozornost na nová bezpečnostní rizika.

Nejen šest hrabství tvořících pětinu ostrova svatého Patrika si po Velkopáteční dohodě ro-

ku 1998 hluboce oddechlo, vstání „nových bojovníků“ zaznělo krizovým hlasem převážně dělnických čtvrtí, jenž varuje. Před (vzájemně odvetnými) ataky policie a armády Jejího Veličenstva, do nichž bohužel spadá masakr neozbrojených civilistů v Derry, před pumovými útoky v nákupních centrech, bankovními loupežemi, únosy či krutým zacházením se zajatci i protestními hladovkami vězňených „IRAKů“. A před okolnostmi radikalizace století rozumu.

Pavel Kopecký je politolog a přednáší na několika vysokých školách. pavelkopecky@email.cz

Právně a rovnoprávně

V týdeníku *Reflex* č. 8 (19. února 2009) byla popsána kauza českého auditora, který založil s nizozemským subjektem akciovou společnost. Písemný doklad tohoto aktu časopis zveřejnil. Zajímavé je, že na otištěné první straně notářského zápisu se dvakrát uvádí (v adrese zahraničního zástupce firmy a v adrese firmy) „Nizozemí“. Když jde občan České republiky vyřizovat něco na úřad a v dokladech, kterými se prokazuje nebo je ověřuje atd., je nesrovnalost či chyba (ať už vznikla jakkoli), stačí třeba

jiné písmenko v názvu ulice, jména apod., tak s tím mívá vždy velké problémy. Zde je však na úředním dokumentu název státu, který neexistuje, a všechno je, zdá se, v úplném pořádku.

Přestože, třeba právě v uvedeném *Reflexu*, bývá v jednom článku označena země tulipánů jako Holandsko, Nizozemí a Nizozemsko, úřední listiny by snad měly uvádět pouze oficiální názvy, tedy Nizozemské království, zkráceně Nizozemsko. Pokud je to fuk, a nevládne zde purismus (což je překvapivé), pak by mělo

být možno používat všechny ostatní variantní názvy země, v tomto případě Evropské unie, tedy například Uhry, Germánie, Vlašsko, Španěly.

Ale, a to je podstatné, mělo by to platit i pro nás. Takže, až si půjdeme vyřídít nový pas či až budeme platit daně, tak do příslušné kolony napíšeme Bohemia. Uvidíme, co se bude dít. Rovnoprávnost snad platí pro všechny!

Homo politicus